

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

JANEZ VENE

Demokracija v oboroženih silah:
Primeri uvajanja demokratičnih prvin v oborožene sile
(Obdobje modernega tipa vojska 1789–1945)

Diplomsko delo

LJUBLJANA 2007

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

JANEZ VENE

Mentor: doc. dr. Vladimir Prebilič

Somentor: red. prof. dr. Igor Lukšič

Demokracija v oboroženih silah:

Primeri uvajanja demokratičnih prvin v oborožene sile

(Obdobje modernega tipa vojska 1789–1945)

Diplomsko delo

LJUBLJANA 2007

DEMOKRACIJA V OBOROŽENIH SILAH: PRIMERI UVAJANJA DEMOKRATIČNIH PRVIN V OBOROŽENE SILE (OBDOBJE MODERNEGA TIPA VOJSKA 1789 – 1945)

Pričujoče diplomsko delo ima za osnovni cilj raziskati posamezne primere uvajanja demokracije v oborožene sile. Z orisnim pregledom najbolj pomembnih vojaških dogodkov, kot tudi nekaterih največjih vojaških sistemov v Evropi po francoski revoluciji, se diplomsko delo spopada z morda kontraverznim vprašanjem: ali je obstajala in ali je možna demokracija v oboroženih silah. Uvodu, sledijo razlage temeljnih pojmov (demokracija in oborožene sile) in oblikovanje primernih definicij za raziskovanje fenomena. Temu delu sledijo prispevki posameznih teoretikov, ki so obravnavali demokratične oblike v oboroženih silah. Nato delo razlaga posamezne primere uvajanja demokracije v oborožene sile (Helvetska konfederacija, kozaki, Francoske revolucije in vstaje, Pariška komuna, Avstro-ogrška vojska, Ruske rdeče enote in kasneje različne evropske revolucionarne vojske, Slovenska vojska, Španska državljanska vojna, Slovenska partizanska vojska). Sledi analiza in medsebojna primerjava primerov ter sklep z preveritvijo hipotez.

Ključne besede: demokracija, oborožene sile, vojaška demokracija, Evropska vojaška zgodovina.

DEMOCRACY IN ARMED FORCES: CASE STUDIES OF INTRODUCTION OF DEMOCRATIC ELEMENTS INTO ARMED FORCES (FOR THE PERIOD OF MODERN TYPE OF ARMIES 1789 – 1945)

The primary objective of this diploma is to explore some individual cases of democracy principles being implemented into armed forces. With an overview of some of the most important military events as well as some of the mightiest military systems in Europe after the French revolution, this diploma is tackling a somewhat controversial question: has there ever been and is it possible to have democracy in armed forces. We start with an introduction followed by definition of basic terms (democracy and armed forces) and formulation of adequate definition to apply to the research of the phenomenon in case. To complement the first part some theoretical perspectives of democracy in the armed forces are presented. Further on we take a look at some actual cases of democracy being implemented into armed forces (Helvetic confederation, Kozak unites, French revolution and uprising, Paris commune, Austro-Hungarian army, Russian red unites and later on various European revolutionary armies, Slovenian army, Spanish civil war, Slovenian partisan army). We conclude with the analysis and comparison of various cases and hypothesis verification.

Key words: democracy, armed forces, military democracy, European military history.

SEZNAM KRATIC	5
1. UVOD	6
2. METODOLOŠKO-HIPOTETIČNI OKVIR	7
2.1 Hipotezi	7
2.2 Predmet in namen preučevanja	7
2.3 Raziskovalni problemi	8
2.4 Struktura dela	8
3. OPREDELITEV TEMELJNIH POJMOV	9
3.1 DEMOKRACIJA	9
3.2 OBOROŽENE SILE	14
4. TEORETIKI O DEMOKRACIJI V OBOROŽENIH SILAH	18
5. ZGODOVINSKI PRIMERI UVAJANA DEMOKRACIJE V OBOROŽENIH SILAH	24
5. 1. Helvetska konfederacija	24
5. 2. Kozaki	26
5. 3. 1 Francoska revolucija 1789	28
5. 3. 2 Pariška vstaja 1830 in francoska februarjska revolucija 1848	33
5. 3. 3 Pariška komuna 1871	38
5. 4 Avstro-ogrsko vojsko (1914–1918)	41
5. 5. 1 Ruska Rdeča garda (1917)	42
5. 5. 2 Delavska in kmečka Rdeča armada (1918–1924)	44
5. 5. 3 Kronštadski upor (1921)	50
5. 6 Nemška Revolucija (1918–1923)	51
5. 7 Rdeča armada Murske republike (1919)	52
5. 8 Slovenska vojska (1918–1919)	53
5. 9 Španska državljanska vojna (1936–1939)	55
5. 10 Slovenska partizanska vojska (1941–1945)	59
6. ANALIZA	65
7. SKLEPNE UGOTOVITVE	71
8. LITERATURA	75
PRILOGA	81

SEZNAM KRATIC

CNT	Confederación Nacional del Trabajo
ČEKA	Vserosijskaja čezvračanaja komisija po borbe s kontrrevoljuciej, spekulacijacij i sabotažem
DDP	Deutsche Demokratische Partei
E.P.R.	Ejército Popular Republicana
FAI	Federación Anarquista Ibérica
JSU	Juventudes Socialistas Unificadas
K. K.	Kaiserlich – königlich
KOMSOMOL	Kommunisticheskiy Soyuz Molodiozhi
KPD	Kommunistische Partei Deutschlands
KP	Komunistična partija
KPS	Komunistična partija Slovenije
K. u. K.	Kaiserlich und königlich
OF	Osvobodilna fronta
PCE	Partido Comunista de España
PDSO	Partido Democrático Socialista Obrero
PSOE	Partido Socialista Obrero Español
PSUC	Partit Socialista Unificat de Catalunya
POUM	Partido Obrero de Unificación Marxista
RKKA	Raboche-Krest'yanskaya Krasnaya Armiya
RMSR	Revvojensovet
SA	Sturmabteilung
SHS	Srbov, Hrvatov in Slovencev
SOVNARKOM	Sovet Narodnykh Komissarov SSSR
SPD	Sozialdemokratische Partei Deutschlands
SS	Schutzstaffel, zasčitni oddelki
SSKJ	Slovar slovenskega knjižnega jezika
UGT	Unión General de Trabajadores
USPD	Unabhängige Sozialdemokratische Partei Deutschlands
ZDA	Združene države Amerike
ZSSR	Zveza sovjetskih socialističnih republik

1. UVOD

»Če bo špičasto, bodo vile, če bo široko, bo lopata«
(Miličinski 1991: 75)

Kamorkoli danes pogledamo, posredno ali neposredno aletimo na demokracijo. Demokracija je v zadnjih dvajsetih letih postala neke vrste »leitmotiv« političnega življenja (Keane 1990: 217). Ljudje označujejo svoje prijatelje z demokrati (»Danes je v zahodnem svetu že vsak demokrat« Finley 1999: 7), za svoje sovražnike pa uporabljajo najhujšo žaljivko nedemokrati.

Zgodovina nas uči tako uspešne kot tudi neuspešne stvari, ki so se zgodile v teku evolucije. Človek je že zgodaj spoznal konflikt (konflikt kot imanenten del človekove narave) in različne načine, kako se ga rešuje in zdaj nekaj tisoč let kasneje je (žal) še vedno najpogostejši način za razreševanje konflikta spopad. »Življenje je v bistvu prisvajanje, povzročanje krivic, prevlada nad tujci in slabotnimi ...« je trdil že Nietzsche (Keegan 2005: 9). Osnovni dejavnik spopada pa so oborožene sile, karkoli si pod tem predstavljamo.

V teku zgodovine pa je človek iznašel še en način za razreševanje konfliktov; demokracijo. Tudi ta je doživljala svoje vzpone in padce, vendar so si politologi soglasni, da je v danih razmerah najboljša rešitev.

Tako bom poskušal v svoji diplomski nalogi povezati ta dva starodavna pojma, ki sta na prvi pogled popolnoma različna in celo nasprotna. Oborožene sile so svojevrstno območje, kjer veljajo drugačna pravila kot v ostalem delu družbe. Stroga hierarhija, kjer je pomembno kakšen položaj zasedaš, kolektiv, kjer ni prostora za ideje vsakega posameznika posebej, kar pa je osnova demokracije (demokracija = vladavina ljudstva, kjer sicer vlada večina, vendar ta vlada tudi v interesu manjšine). Ali torej (vojaška) hierarhija izključuje demokracijo?

Zanimivo povezavo med demokracijo in oboroženimi silami poda vojaški sociolog Andreski, ki predpostavlja, »/d/a sistem vojaške organizacije izraža družbeni red iz katerega izvira« (Keegan 2005: 311). Podobno trdi tudi Madison (ki se pri tem sklicuje na Aristotela), »družba in oborožene sile morajo biti urejene na podoben način, ker se le tako ohranja demokracija« (Došen 1987: 23). Hkrati pa se iz tega pojavlja neskladje, ko se demokratični sistem brani z nedemokratičnim.

Ena izmed vzpodbud za pisanje tega dela pa so bili tudi filmi. V vojaških filmih se namreč velikokrat pojavi razvpiti stavek: »V vojski ni demokracije«. Ali trditev drži? Zaradi obsežnosti teme se bom moral osredotočiti zgolj na eno geografsko območje (Evropo) v času, ki ga zgodovinarji označujejo za obdobje moderne zgodovine (od začetka francoske revolucije 1789 do konca druge svetovne vojne 1945). V tem obdobju se na tem področju izoblikuje moderni tip demokracije. Vojaški sociolog Charles Moskos pa to isto obdobje označi za obdobje modernega tipa vojska (Moskos 2000).

Diplomsko delo je torej hkrati posvečeno oboroženim silam in demokraciji. Z njim želim prispevati kamenček v mozaik tega, kar poznamo pod tema dvema pojmomoma.

2. METODOLOŠKO-HIPOTETIČNI OKVIR

2.1 Hipotezi

Prva: V oboroženih silah obstajajo nekatere prvine demokracije

Druga: Prvine demokracije so odvisne od potrebe oboroženih sil po človeški sili

2.2 Predmet in namen preučevanja

Pomen diplomskega dela je pokazati in dokazati prepletenost med civilno družbo in oboroženimi silami na področju demokracije. Demokracija in oborožene sile sta dva koncepta, ki na prvi pogled ne gresta skupaj. Demokracija je vladavina ljudstva, oborožene sile pa predstavljajo avtokratično organizacijo, kjer naj ne bi bilo prostora za demokracijo. Oborožene sile predstavljajo namreč enega od stebrov vsake državne ureditve (družbenega sistema) kot največji del represivnega aparata (podsistem družbenega sistema). Nad njim se mora izvajati demokratična kontrola, vendar kaj pa je z demokracijo znotraj samega aparata? V osnovi težko govorimo o demokratičnosti avtoritativnega sistema, vendar pa obstajajo določeni primeri uvajanja demokracije v oborožene sile in te primere bom poskušal predstaviti in preučiti njihove skupne lastnosti. Poskušal jih bom opisati, umestiti v zgodovinski okvir, jih medsebojno primerjati in določiti, po katerih kategorijah jih lahko primerjamo. Z znanstvenima metodama (zgodovinsko in primerjalno) bom poskušal odgovoriti na vprašanje ali obstaja demokracija v oboroženih silah.

Cilj naloge je preučiti različne primere uvajanja demokratičnih prvin v oborožene sile, poiskati skupne točke in najti dolgoročen trend.

2.3 Raziskovalni problemi

V pristopu k analizi množice zbranega gradiva sem uporabil naslednje pristope:

- pri opisovanju razvoja in uporabe demokratičnih prvin v oboroženih silah sem uporabil razvojno-zgodovinski pristop,
- pri opisu posameznih primerov sem uporabil deskriptivni pristop.

Ker gre pri mojem diplomskem delu za preučevanje dogodkov iz zgodovine, sem uporabljal zgolj teoretične metode preučevanja:

- metoda analize vseh relevantnih pisnih virov in literature mi je omogočila kritičen pogled v razne pisne vire;
- nepomembne informacije za dano problematiko sem izločil z metodo abstrakcije;
- deskriptivno metodo sem uporabljal za primerjanje posameznih elementov demokracije v različnih primerih uvajanja demokracije.

Pri preučevanju danega problema sem imel velike težave pri iskanju gradiva. O dani problematiki je namreč bolj malo napisanega in raziskanega.

2.4 Struktura dela

Diplomsko delo ima štiri osnovne dele:

- v prvem delu sem poskusil predstaviti, kaj je to demokracija in kaj so oborožene sile, ker ni neke splošno sprejete definicije,
- v drugem delu sem preučil teorijo v zvezi z demokracijo in oboroženimi silami,
- v tretjem delu predstavim pisanja različnih teoretikov o demokraciji v oboroženih silah
- v četrtem delu sem predstavil primere uvajanja demokracije v oborožene sile,
- v petem delu pa sem analiziral med seboj posamezne primere in poiskal skupne lastnosti.

3. OPREDELITEV TEMELJNIH POJMOV

DEMOKRACIJA - /n/ačelo enakopravnosti pri odločanju v življenju kakega kolektiva... (SSKJ 1994: 370)

OBOROŽENE SILE - so sestavljene iz vseh organiziranih oboroženih sil, skupin in enot, ki so pod odgovarjajočim poveljstvom, katero usmerja njihova bojna dejanja, tudi če niso predstavniki vlade oziroma odgovarjajočih strani v konfliktu (Verri 1992: 52)

VOJAŠKA DEMOKRACIJA – plemenska (rodovna) družbena ureditev, predhodnica države. Nastala je na višjih stopnjah barbarstva. Organi ureditve so bili: vojskovodja z plemenskimi starešinami, plemenski svet in narodna skupščina. Osnova razdelitev družbe je potekala po krvnem sorodstvu: rod, bratstvo in pleme (vojaki so se postrojivali po principu pripadnosti rodu, bratstvu in plemenu). Disciplina v vojski je bila zasnovana na podlagi društvenih interesov in javnega mnenja. V spopadih so sodelovali vsi za boj sposobni moške, ponekod tudi žene (Vojna enciklopedija 1971: 377)

3.1 DEMOKRACIJA

Kaj je demokracija, je večno vprašanje. Popolne definicije še nismo našli, hkrati bi praktično vsak znal o tem povedati vsaj nekaj. Verjetno bi dobili toliko različnih definicij, kolikor osebam bi zastavili to vprašanje. Najenostavnejšo skupno definicijo poda Bobbio, ki pravi, da je bistvo demokracije egalitarizem (Canfora 2006: 325).

Na splošno velja za domovino demokracije antična Grčija. Beseda demokracija izvira iz grške besede »demokratia«, ki je sestavljena iz besed »demos« (kar v grščini pomeni ljudstvo) in »kratien« (vladati). Vendar so sam pojav verjetno poznali že mnogo prej. Starogrški zgodovinar Herodot v svojih Zgodbah zelo jasno trdi, »da je politično demokracijo še pred Klejstenom v Perziji »izumil« (navednice v izvorniku) eden od perzijskih dostojanstvenikov, vpletenih v zaroto, ki je spodnesla uzurpatorja, hinavskega Smerdisa« (Canfora 2006: 23). Herodot poroča tudi o razpravi, ki so jo imeli najpomembnejši perzijski plemiči med letoma 522 in 521 pr. n. š. (se pravi več deset let pred Klejstenovimi reformami), v kateri so razpravljali o najboljši obliki vladavine in tudi o vzpostavitvi »demokracije« (navednice v izvorniku) v Perziji. »To

ponovi tudi drugje, ko pripoveduje, da je med pripravami na napad na Grčijo satrap Mardonij v Joniji uvajal demokracijo« (Canfora 2006: 35). Kako je Herodot pojmoval demokracijo se sicer ne ve, verjetno pa je stvar poudarjal predvsem zato, da je Atencem povedal (ti so sicer za začetnika demokracije razglasili kar legendarnega atenskega kralja Tezeja¹), da so Perzijci bili prvi demokrati na tem svetu. »Nekateri arheologi celo pravijo, da vedno, ko na grški zemlji v urbanem naselju naletimo na sledove agore, pomeni tudi, da smo naleteli na sledove nekakšne prakse »zborovanja«. V arhaičnem obdobju so na Bližnjem vzhodu oblike predstavništva v krajevnih skupnostih nemara pomenile zametke demokratičnih postopkov: zborovanje skupnosti, imenovanje predstavnikov« (Canfora 2006: 36). Z veliko verjetnostjo lahko trdimo, da so nekatere elemente demokracije (proto-demokracija oz. vojaško demokracijo) poznali že dolgo pred antično Grčijo (npr. v Mezopotamiji).

Tako je antična Grčija obveljala za zibelko demokracije, predvsem zaradi ohranjenih prispevkov grških teoretikov, preučevali so jo s stališča kako lahko le-ta pomaga človeku, da doseže v družbi svoj moralni cilj. Vendar pa tudi pri njih ni enotnega stališča, kaj to pravzaprav je. Izokrat, veliki atenski govorec, je kot najpopolnejšo obliko izpostavljal Šparto. Zakaj? »Ker je pri njih največ demokracije in zato imajo najboljšo politično ureditev« (Canfora 2006: 39). Demokracijo lahko namreč pojmuje tudi kot »skupnost oboroženih mož« (Canfora 2006: 36).

Če že govorimo o grških teoretikih in njihovih prispevkih k demokraciji nikakor ne moremo mimo Sokrata, Platona in Aristotela. Vsi so se ukvarjali z iskanjem idealnega sistema za oblikovanje političnih odločitev. Sokrat je goreče zavračal idejo demokracije. Znanje je po Sokratu vrlina in te vrline nima vsak. Zato tudi ne more ljudstvo, ker nima znanja voditi države (Harmon 1964: 27). Platon je postavil klasifikacijo sistemov in je kot najprimernejšo zakonito obliko države izpostavil monarhijo (v kateri se vladajoči razred rekrutira iz razreda vojakov) in kot najmanj primerno ustavno demokracijo. Tudi on je bil kritik demokracije, vendar ne v takšni meri kot njegov učitelj Sokrat. Menil je namreč, da lahko državi vlada le razred vladarjev, kateremu je pripisal posedovanje modrosti (vojakom pogum in obrtnikom samonadzor).

---

¹ Tistega Tezeja (Teseusa), ki je odšel na Kreto, ubil Minotavra in našel pot iz labirinta s pomočjo Ariadne niti (Schwab 1988: 258).

Tabela 3. 1. 1: Idealne oblike republike po Platonu

Države, kjer je vladavina zakona	Države, kjer ni vladavine zakona
1. Monarhija – zakonita vladavina enega je najboljša oblika	1. Tiranija – nezakonita vladavina enega je najslabša oblika med vsemi oblikami
2. Aristokracija – zakonita vladavina manjšine je druga najboljša oblika	2. Oligarhija – nezakonita vladavina manjšine je druga najslabša oblika
3. Ustavna demokracija – zakonita in zmerna vladavina večine je najslabša oblika med državami, kjer obstaja vladavina zakona, vendar še vedno bolje kot tam kjer ni zakonov	3. Neustavna demokracija – arbitrarna in skrajna vladavina množice je nezakonita in zato slaba, vendar mnogo manj nevarna kot tiranija ali oligarhija

Vir: Platon v Harmon 1964: 43.

Korak naprej pa je naredil njegov učenec Aristotel. Na podlagi Platonovih idej je naredil svojo klasifikacijo sistemov, demokracijo pa je opredelil kot zmes demokratičnih in oligarhičnih principov, kajti le to zagotavlja, da se sistem ne nagne preveč v eno ali drugo skrajnost. Po njegovem mnenju je najprimernejša oblika demokracije predstavniška in ne neposredna (Harmon 1964: 62).

Tabela 3. 1. 2: Oblike političnih sistemov po Aristotelu

Zdrav sistem	Pokvarjen sistem
Vladavina posameznika	
1. Monarhija	1. Tiranija
Vladavina skupine	
2. Aristokracija	2. Oligarhija
Vladavina množice	
3. Demokracija	3. Demagogija

Vir: Aristotel v Bebler 2006: 7

Demokracijo torej mnogokrat enačijo kar z njenim glavnim instrumentom - splošna volilna pravica. Tudi jaz sem kot najpomembnejši instrument demokracije uporabil volitve. Schumpeter tako poda minimalistično definicijo demokracije, kjer v center postavi tekmujoče volitve za javne službe (Tilly 2004: 14). Przeworski to definicijo nadgradi z razlago, da so demokratični vsi režimi, ki izvajajo volitve, v katerih ima opozicija vsaj minimalno možnost za zmago (Przeworski 1997: 295).

Biti vojak je dolgo pomenilo imeti sredstva za nabavo orožja, zato je državljan - vojak hkrati označeval pojem posestnika in nosilca državljskih pravic. Kdo je imel v Periklovem obdobju možnost sodelovati pri političnem življenju? Samo odrasli moški (v starosti primerni za vojaka), ki so bili otroci atenskega očeta in matere. Šele z naraščanjem moči mornarice in posledično z novačenjem tudi nelastniških slojev so se državljske pravice prenesle na večjo skupino prebivalcev Aten (Canfora 2006). Vendar pozor! Ženske (te dobijo splošno volilno pravico šele s sovjetsko revolucijo l. 1917!) in sužnji še vedno niso bili vključeni v ta sistem! Tukaj vidimo, da sta bila kljub različnosti pojma demokracija in oborožene sile že v zgodovini močno medsebojno povezana.

Vendar lahko demokracija deluje tudi zaviralno. »Demonsten je zavidal Filipu Makedonskem, da je kot monarh izjemno učinkovit, saj je lahko po kratkem razgovoru s samim seboj hitro odločil o vsaki stvari. Slavni atenski govornik je močno nasprotoval demokratičnemu atenskemu sistemu, ker je njegovo delovanje upočasnjevala ali celo zavirala skupščina in razprava v njej« (Canfora 2006: 315). Na podoben način lahko demokracija deluje tudi v oboroženih silah. V primeru spopada so potrebne hitre odločitve.

Po zatonu antične Grčije (in njenega podaljška Rima²) demokracija za kar nekaj stoletij izgine (z izjemo nekaterih primerov: srednjeveška italijanska mesta, islandski Vikingi, Magna Carta, Bill of Rights) iz vsakdanje uporabe. Kar pa še ne pomeni, da se sama znanost o njej ne razvija naprej. Pomembne prispevke k tematiki pridajo Bodin, Hobbes, Locke in še mnogi drugi, ki bi lahko bili omenjeni v tem sklopu vendar pa se zaradi omejenosti prostora nisem odločil za njihovo uvrstitev v pričujoče delo. Doživi pa ideja demokracije v tem obdobju tudi nekaj kritičnih pogledov. Tako Hume opiše volitve kot sicer ne najslabša možnost za oblikovanje odločitev vendar pa po njegovo obstajajo tudi boljše rešitve. Kot najprimernejšo obliko oboroženih sil pa predlaga švicarski miličniški sistem (Harmon 1964: 323). Burke razume demokracijo kot zatiranje manjšine s strani večine, ki je slabše kot v najgrozovitejši tiraniji (Harmon 1964: 332). To misel prevzame tudi Hegel. Po njegovem mnenju je družba, z vsemi institucijami in organizacijami podvržena državi in volitve so zgolj

---

² Določeni teoretiki so poizkušali razlikovati med demokratičnimi in republikanskimi tipi vladanja, vendar pa ima beseda republika (res-stvar, publica-javnost) v latinščini enak pomen kot demokracija v grščini. Razlika je torej zgolj lingvistična (Smelser 2001: 3405).

nepotreben okrask. Posamezniki, ki naj bi vodili državo bodo tako ali drugače sami izrasli in različnih skupin (Harmon 1964: 356).

V življenje jo spet priključijo ustanovni očetje Združenih držav Amerike³ in za njimi slavna francoska revolucija 1789. Rousseau opredeli bistvene sestavine demokracije:

1. suverenost ljudstva,
2. načelo enakopravnosti,
3. osebna svoboda državljana (Lešnik 2000: 9).

V času »moderne« demokracije se je izoblikovalo več tipov, ki jih je Dahl v delu Uvod v teorijo demokracije strnil v pet glavnih teoretskih oblik:

1. madisonovska demokracija,
2. populistična demokracija,
3. poliarhična demokracija,
4. enakost, raznolikost in intenzivnost,
5. ameriški hibrid (Dahl 1997).

Vendar demokracije v oboroženih silah ne moremo definirati s pomočjo vseh teh naštetih oblik. Prevzemajo namreč oblike različnih skupin.

Demokratična družba je sposobna preživetja, ker obvladuje konflikte na način, da med mnogimi potencialnimi konflikti izpostavlja prioritete konflikte. /.../Državo vodi tisti, ki določa kaj je politika, kajti izbor alternativ je hkrati tudi določitev konfliktov in določitev prioriteten konfliktov določa alokacijo moči ...Vse oblike politične organizacije imajo težnjo k izkoriščanju določenih in zanemarjanju drugih konfliktov, kajti organizacija je hkrati tudi mobilizacija te težnje. Določeni konflikti so torej organizirani v politično, medtem ko drugi niso (Schattschneider 1960).

Za preučevanje demokracije v oboroženih silah pa najboljšo definicijo poda Robert Dahl. Temeljno značilnost demokracije je opredelil kot »zmožnost oblasti, da v okviru politične enakosti trajno ustrezajo prioriteten zahtevkom državljanov« (1971). Dalje je Dahl menil,

/d/a je zagotovilo za zmožnost demokracije, da se odziva, v zaporedju postopkov (iz tega izvira pojem postopkovne opredelitve), ki naj državljanom omogočijo, da bodo svoje prednostne zahtevke izoblikovali in jim dali težo. Oblasti, ki so sposobne odzvati se državljanom, bi morale biti sposobne zagotavljati, da bo lahko vsakdo:

- 1) izoblikoval lastne prioritete,

---

³ Čeprav se takrat ne uporablja termin demokracija. Zanimivo je to, da je Ameriška ustava ena med redkimi, v kateri se nikoli ne pojavi beseda demokracija. Drugi v nebo vpijoči primer je do l. 1958 predstavljala francoska ustava (Canfora 2006).

2) jih predstavil sodržavljanom in vladi (v primeru oboroženih sil torej sovojskovalcem in višjim predpostavljenim po verigi poveljevanja), tako da se bo lahko opiral na individualno in kolektivno ukrepanje,

3) ravnal tako, da bodo vsi »imeli enak vpliv na delovanje oblasti (oboroženih sil), ali z drugimi besedami, da ne bo diskriminacije glede na vsebino ali vir takšnih prednostnih zahtevkov« (Dahl 1971).

Da bi se ti trije pogoji lahko uveljavili, je potrebnih še osem temeljnih zagotovil:

- 1) svoboda ustanavljanja organizacij in vključevanja vanje
- 2) svoboda izražanja,
- 3) volilna pravica,
- 4) pravica do tekmovanja za podporo in glasove,
- 5) pravica biti izvoljen na politične funkcije,
- 6) alternativni viri informacij,
- 7) svobodne in poštene volitve (Dahl v De la Porta 2003: 34)

Zanimiva je namreč povezava med elementi demokracije in dostopom do vojaške kuhinje v posameznih primerih.

Po teh kriterijih lahko torej primerjamo med seboj različne primere uvajanja demokracije v oborožene sile. Z njimi si bom pomagal, ko bom določal demokratične prvine v oboroženih silah.

3.2 OBOROŽENE SILE

Podobno kot pri definiranju demokracije, tudi tukaj ni neke splošno veljavne definicije kaj so oborožene sile, vendar je območje dosti ožje in bolj specializirano kot pri demokraciji.

Kotnik opredeli oborožene sile kot

/s/pecializirana oborožena organizacija države, ki je pripravljena in organizirana za vodenje oboroženega boja. Do sredine 19. stoletja so oborožene sile poimenovali s terminom armada. Kot imanentni del državne organizacije so oborožene sile glavni inštrument za varovanje neodvisnosti in teritorialne celovitosti države, obstoječega političnega in ekonomskega sistema oziroma za izvajanje državne politike v vojni. V največjem številu države so oborožene sile sestavljene iz operativnega dela in teritorialnih sil. Ponavadi so oborožene sile razdeljene na tri zvrsti: kopensko vojsko (KoV), vojaško (vojno) mornarico (VM) in vojaško (vojno) letalstvo (VL). Za razliko od vojaške terminologije je pojem oborožene sile v mednarodnem vojnem pravu nekoliko širši. Po mednarodnem vojnem pravu oborožene sile zajemajo tako kopenske, mornariške in letalske vojaške sile, kot tudi vse ostale oborožene formacije-policijske enote, enote teritorialne obrambe, enote tovarniške zaščite, nacionalne straže, nacionalne garde in razne prostovoljne oborožene formacije, ki imajo v skladu z notranjimi predpisi države zunanje oznake, ne glede na svojo velikost in specialnost. Za del oboroženih sil štejemo tudi enote organiziranih odporiških gibanj, ki so ena od

strani v vojni, ne glede na to, na katerem ozemlju delujejo, vendar pod pogojem, da so vojaško organizirani, da nosijo oznake za razpoznavanje, da odkrito nosijo orožje in da v vojaških akcijah upoštevajo pravila vojnega prava. Termin oborožene sile se nanaša na organizirane skupine, ki so vpletene v upravljano uporabo oboroženega nasilja, za kar je potrebna učinkovita organizacijska oblika z značilnostmi birokratske organizacije» (Kotnik 1994: 13–16).

Iz same definicije je razvidno, da Kotnik vzame najširše pojmovanje oboroženih sil skupaj s policijskimi, kar po mojem mnenju ne spada v termin oboroženih sil.

Policija; oboroženi oddelki državne uprave, ki imajo na skrbi javni red in mir. Policija preprečuje dejanja, ki v dani družbi niso dovoljena oz. so z zakoni in predpisi prepovedana. Policija raziskuje kazniva dejanja, odkriva storilce hudodelstev in prekrškov. Policija je drugi veliki del represivnega aparata države (prvi, običajno mnogo večji, je vojska); policijo običajno opredeljujemo kot poglavitni organ družbenega nadzora (socialne kontrole) (Sruk 1995).

Policijske sile lahko delujejo tudi v izvrševanju nalog, ki so primarno namenjene vojaškim silam, vendar je njihova osnovna dejavnost kljub vsemu bolj usmerjena v civilno sfero. V svojem nadaljnjem raziskovanju bom iz definicije izpustil policijske enote.

Žabkar v svojem delu Marsova dediščina o definiciji oboroženih sil piše:

V modernih definicijah subjektov, ki izvajajo oboroženi boj, se praviloma izhaja iz kategorije oboroženega boja kot dejavnosti »oborožene sile«, ki pa zaradi različnih družbenih ureditev in zakonskih normativov vse države ne opredeljujejo na enak način, niti ji ne pripisujejo enakega pomena in vloge. V ožjem pomenu besede gre pri tem za trajno delujočo vojaško organizacijo, ki se imenuje »oborožene sile«, »vojaška sila« ali »vojska«, redkeje pa tudi »armada«; v miru ima praviloma pod orožjem le jedro (kopenske vojske, letalstva, vojne mornarice in zračne obrambe), ki se v primeru vojne poveča z mobiliziranci in prostovoljci in je specializirana za obrambo celotnega državnega ozemlja ter za zaščito življenjsko pomembnih državnih interesov, ki imajo v velikih državah regionalne in globalne razsežnosti. V širšem pomenu besede pa ta pojem v praksi vključuje tudi obmejne enote, obalno stražo, obveščevalne in varnostne službe, oborožene milice (ki se formirajo po ozemeljskem, strankarskem ali kakšnem drugem načelu), narodno gardo, orožništvo (žandamerijo), karabinjerje, policijo in druge sile za vzdrževanje notranjega reda v državi, kakor tudi državljane, ki se ob napadu na državo (samo)organizirajo, da bi se z orožjem v roki uprli napadalcem, neredko pa vključujejo tudi tuje najemnike oziroma prostovoljce (Žabkar 2003: 131).

Definicija je pomanjkljiva, ker težko določimo kaj pomeni trajno delujoča vojaška organizacija. Kaj je torej vojaška organizacija? Vojaška organizacija je birokratska organizacija. »Lastnosti idealne birokratske organizacije po Webru so: hierarhična organiziranost, jasno specificirana področja pristojnosti, organizacijsko obnašanje je podrejeno pravilom, produkcijska ali administrativna sredstva pripadajo uradu, izbira uradnikov temelji na njihovem znanju, usposobljenosti, saj so imenovani in ne

izvoljeni in zaposlitev v organizaciji pomeni za uradnika dosmrtno kariero« (Kavčič 1991: 59). Tako bi lahko rekli, da je po Webru vojaška organizacija tip organizacije, pri kateri se upošteva najvišja raven hierarhije in upoštevanja pravil. »Vojaška organizacija je pojem, ki nakazuje na hierarhično urejenost in z njo povezane značilnosti (odgovornost, podrejenost idr.) sodobnih oboroženih sil kot sodobnih birokratskih organizacij« (Grizold 1999: 47)-kar pa ni ravni pomembna lastnost demokracije.

Najbolj izčrpno definicijo oboroženih sil poda Jogan:

1. Opredelitev oboroženih sil v spopadu; bojovníki in nebojovníki

Haaški pravilnik o zakonih in običajih vojne določa, da sestavljajo oborožene sile strani v spopadu bojovníki in nebojovníki. Samo bojovníki se smejo bojevati ter smejo nositi orožje in ga uporabljati. Ti smejo opravljati vsa bojna dejanja (napadalna in obrambna) in to le zoper bojovníke druge strani. Oboji se zato opredeljujejo kot legitimni vojskovalci.

Nebojovníki so pripadniki oboroženih sil, ki niso določeni za bojevanje, torej se smejo izvrševati vojnih dejanj in taka dejanja tudi zoper nje niso dovoljena. Nebojovníki sicer smejo biti oboroženi, vendar smejo uporabljati orožje le za obrambo, če so protipravno napadeni sami oziroma njihovi varovanci (npr. bolniki). Med nebojovníke se štejejo zdravniki in medicinsko osebje, duhovniki, sodniki ter glasbeniki v vojaških enotah. Podobno je vprašanje bojovníkov in nebojovníkov urejeno v novejših predpisih mednarodnega vojnega prava (dalje MVP), pri čemer se k nebojovníkom prištevajo še pripadniki vojaških enot, ki so dodane enotam civilne zaščite.

2. Sestava oboroženih sil

Med legitimne vojskovalce, za katere veljajo vojni zakoni, pravice in dolžnosti, se štejejo:

a) pripadniki redne vojske ter pripadniki miličniških (rezervisti) in prostovoljskih enot, ki so vključene v redno vojsko;

b) drugi strukturni element oboroženih sil, miličniške enote (rezervisti, ki se vpokličejo ob napadu na državo) v primerih, ko te niso integrirane v redno vojsko, je bil sporen v začetku razvoja sodobnega MVP, vendar so bili njihovi pripadniki kmalu vključeni med legitimne vojskovalce, vendar pod določenimi pogoji:

-da jim poveljuje oseba, ki je odgovorna za svoje podrejene;

-da imajo pritrjen razpoznavni znak, ki ga je mogoče razločiti na daljavo;

-da odkrito nosijo orožje;

-da vodijo svoje operacije v skladu z zakoni in običaji vojne;

c) v tretjo skupino bojovníkov Haaški pravilnik prišteva prebivalce še nezasedenega ozemlja, ki se ob približevanju sovražnika spontano dvignejo k orožju zoper napadalca, nimajo pa časa in možnosti, da bi zadostili pogojem, omenjenim glede miličniških enot. Vendar se od njih zahteva, da odkrito nosijo orožje ter spoštujejo zakone in običaje vojne;

d) o četrtem strukturnem elementu oboroženih sil oziroma bojovníkov- partizanih (gverilcih) je tekla doslej najdaljša razprava v razvoju MVP; v začetku se je prekrivala z neurejenim statusom miličniških enot. Problem je bil tudi v tem, da zanje niso veljala pravila o pripadnikih spontanega

upora, ki delujejo le na neokupiranem ozemlju. V Lieberjevem kodeksu (1863) je bila partizanska vojska vsaj delno in pogojno legalizirana. Na Bruseljski konferenci (1874) je bilo to vprašanje osrednje, a ga niso razrešili. Kot izhod iz stiske je bil izoblikovana Martensova klavzula, s katero so postavili prebivalstvo in udeležence vojne pod »varstvo in oblast mednarodnega prava ter zahtev človečnosti in javne vesti«. Status partizanskih in ostalih enot je tako ostal zunaj legalnih zakonitosti, kar je pripeljalo do tragičnih posledic v prvi in predvsem v drugi svetovni vojni (široka partizanska gibanja v Jugoslaviji, ZSSR, Poljski, Franciji, Belgiji, idr.). Zlasti Nemci so izredno kruto ravnali z ujetimi partizani. Zaradi takega ravnanja so zavezniki v Moskovski deklaraciji 1943 med hitlerjanskimi zločini posebej ostro opozorili na postopke s partizani.

Na podlagi teh izkušenj je bilo po vojni vprašanje statusa dokončno rešeno z ženevskimi konvencijami 1949. V konvenciji o vojnih ujetnikih so bili pogoji, ki sicer veljajo za miličniške enote, razširjeni tudi na partizanske enote, čeprav se ne omenjajo pod tem imenom. Status je torej jasen, vendar so posamezne formulacije precej nedorečene ali celo nejasne. V oči pade nepotrebno poudarjanje organiziranosti odpora, čeprav je ta že vključena med znamenite štiri pogoje za priznanje legitimnosti bojnikov. Tudi pripadnost teh enot strani v spopadu je vprašljiva; zlasti velja to za primere, ko legalna vlada kapitulira, oborožen odpor pa se nadaljuje.

e) Mednarodnopravno varstvo uživajo, poleg omenjenih, tudi udeleženci oboroženih spopadov, katerih narodi bojujejo zoper kolonialno dominacijo in tujo okupacijo, opirajoč se na svojo pravico do samoodločbe iz Ustavne listine OZN (1. čl.).

f) Upoštevajoč tendenco širjenja pravnega varstva posameznih skupin pripadnikov oboroženih sil s statusom bojnikov se je v tem okviru kasneje izoblikovala celovita in sintetična splošna definicija oboroženih sil in bojnikov v njihovi sestavi:

1. Oborožene sile strani v spopadu so sestavljene iz vseh organiziranih oboroženih sil, skupin in enot pod poveljstvom, ki je omenjeni strani odgovorno za vodenje svojih podrejenih, celo tedaj, kadar jo zastopa vlada ali oblastvo, ki ga nasprotna stran ne priznava. Za takšne oborožene sile velja interni disciplinski sistem, s katerim je med drugim zagotovljeno spoštovanje pravil mednarodnega prava, ki se uporabljajo v oboroženih spopadih.

2. Pripadniki oboroženih sil strani v spopadu (razen medicinskega osebja in duhovnikov) so bojavniki, kar pomeni, da imajo pravico neposredno sodelovati v sovražnostih.

3. Kadarkoli strani v spopadu vključi med svoje oborožene sile pomožno vojaško organizacijo ali oboroženo službo za vzdrževanje reda, mora o tem obvestiti druge strani v spopadu

(Jogan 1997: 49–51).

S to definicijo si bom pomagal pri določanju relevantnih primerov za mojo analizo.

4. TEORETIKI O DEMOKRACIJI V OBOROŽENIH SILAH

O različnih vidikih demokratizacije oboroženih sil so pisali različni, predvsem marksistični⁴ teoretiki (že pred njimi so o oblikah oboroženih sil razpravljali Marat, Rousseau, Robespierre in Saint-Just, ki so se v svojih delih dotaknili tudi demokracije). Z vojaškimi vprašanji se je največ ukvarjal Friederich Engels; sam ali skupaj s Karlom Marxom. Kljub skromnemu številu del o vojaštvu, ki sta jih podpisala oba, lahko utemeljeno govorimo o njunem tvornem sodelovanju tudi na tem področju. Marsikatero delo, ki danes nosi zgolj Engelsov podpis, lahko tudi štejemo v skupni opus. Na Marxovo pobudo je Engels napisal kar nekaj del, ki obravnavajo vojaška vprašanja. Teoretika sta si razdelila delo, tako da je Marx prepustil Engelsu pretežni del vojaškega področja (vojaško in vojaško-zgodovinsko področje). V šali je Marx Engelsa poimenoval kar »naše vojaško ministrstvo v Manchestru« (Bebler 1975: 12), po presenetljivo uspešnih javnih napovedih o poteku in izidu francosko-pruske vojne leta 1870–1871 pa se je za Engelsa utrdil tudi vzdevek »general« (Bebler 1975: 12). Engels je edini izmed klasikov marksizma, ki je služil kadrovski rok v redni vojski. Bebler (1975: 13) o njem piše:

Septembra 1841 je kot prostovoljec stopil v pehotnotopniški polk pruske kraljeve garde, ki je bil nameščen v Berlinu. Kot sin bogatega tovarnarja bi se bil služenju v vojski lahko izognil. Poleg pridobivanja neposrednih vojaških izkušenj je Engels želel izpolnjevati svojo izobrazbo na siloviti berlinski univerzi. Zaradi dokaj sproščenega režima v vojašnici ter svoje izredne telesne in umske vzdržljivosti je Engels lahko v prostem času poslušal predavanja iz filozofije in verske zgodovine ter se aktivno ukvarjal z novinarskim in publicističnim delom. V tem berlinskem obdobju je F. Engels umno in politično dozorel; svoj vojaški rok je končal (8. oktobra 1842) kot prepričan revolucionar in kot pruski podčastnik »bombardir« (navednice v izvirniku). Svoje vojaške izkušnje in znanje je Engels poglobil in razširil med revolucionarnimi nemiri v Nemčiji leta 1848–1849. Engelsova kariera častnika revolucionarnih enot je bila sicer kratka (maj–julij 1849) in vojaško neuspešna, vendar je močno vplivala na njegova poznejša vojaška dela in prek njih na stališča marksistov o vojaški organizaciji proletariata.

Med drugim je Engels podal tudi natančne opise francoske revolucionarne armade l. 1793, kjer se je ukvarjal tudi s posameznimi inovacijami, ki jih je uvedla revolucionarna vojska. »Posebej natančno je obdelal razmerje med demokracijo starih

---

⁴ Idejo marksizma in komunistične ideologije odsevajo razsvetljenska načela znanosti, zgodovinskega napredka in izboljšanja človekovega položaja. Inspiracijo išče v idejah, simbolih in dogodkih Francoske (npr. rdeča zastava in geslo svoboda, enakost bratstvo) in industrijske revolucije (trenja med premožnimi in revnimi). Vse to pa vodi v ustvarjanje pogojev za oblikovanje nove družbe (Mason 2005: 67).

Aten in Rima ter antično milico, »levée en masse« (navednice v izvorniku) v revolucionarni Franciji l. 1793 in miličniško organizacijo pariške komune.« (Bebler 1975: 36). Sicer pa Marx in Engels zagovarjata tezo, da bodo oborožene sile in vojske v teku zgodovine postale neuporabne in v končni fazi marksistične družbe ne bo potrebe po njih. Do tega pa naj bi prišlo iz različnih oblik stalne vojske, (ljudska vojska včasih tudi ljudska fronta⁵) preko miličniške do končne odprave.

V sklopu svojih člankov o evropskih armadah v ameriškem časopisu Putnam's Monthly je Engels l. 1855 opisal tudi Francosko armado, in kako so volili del svojega častniškega kadra. Ta postopek se pri Francozih ni obnesel, zamenjali so ga s postopkom imenovanja častnikov s strani podčastnikov. Tako izbrani častniki pa so zgolj redko napredovali višje od čina stotnika. Vendar pa ta sistem po Engelsovemu mnenju deluje nepričakovano dobro (Engels 1855). Francosko stalno armado namreč opredeli kot »najboljšo vojaško organizacijo v Evropi« (Bebler 1975: 45).

Demokracije in oboroženih sil se je v svojih delih dotaknil tudi Ferdinand Lassalle.⁶

Trdil je:

/d/a bodo socialisti dosegli demokratizacijo stalne armade in prehod k »ljudski vojski« (navednice v izvorniku) predvsem z nadzorom nad kadrovanjem častnikov (vloga političnih komisarjev - J. V.). Predložil je, naj nižjih častnikov ne bi imenovala poveljstva, temveč naj jih volijo vojaki in podčastniki. Tako ne bi vojska nikoli »postala slepo orožje sovražnikov ljudstva« (navednice v izvorniku) in ne bi »obrnila topov proti občanom« (navednice v izvorniku) (Bebler 1975: 54).

Jean Jaurès⁷ pa je na začetku 20. stoletja predlagal oblikovanje nove, demokratične francoske armade.

Najprej morajo vojsko odpreti družbi in še posebej delavskim slojem. To odpiranje naj bi dosegli z novačenjem častnikov in podčastnikov v vseh slojih prebivalstva, s povezovanjem sleherne enote s prebivalstvom in administrativnimi enotami, v katerih živijo, z novačenjem na regionalni podlagi (namesto francoskega strogo centraliziranega sistema), z delovanjem izvoljenih polkovnih svetov

---

⁵ »Pod tem pojmom so klasiki marksizma razumeli vlogo vojne organizacije proletariata, s sodelovanjem vseh članov družbe in njihovih združenj v oblikovanju in izvrševanju politike obrambe družbe na neposreden demokratiški način kot tudi preko svojih predstavnikov« (Došen 1987: 37).

⁶Ferdinand Lassalle (1825–1864), nemški socialist; sodeloval v revoluciji 1848; ustanovitelj in predsednik Splošne nemške delavske zveze. Lassalle je trdil, da naj se bi se družba ob sodelovanju države, spremenila s pomočjo proizvajalnih delovnih zadrug. Odrekal je pomen delavskim sindikatom in stavkovnim bojem. Kmetov ni imel za zaveznike proletariata. Zavzemal se je za splošno volilno pravico (Dolinar 1994: 563).

⁷ Jean Jaurès (1859–1914), francoski revizionistični socialist. Močno kritiziral Marxa in kot priznan demokrat zavračal idejo razrednega boja. Namesto tega je predlagal izobraževanje, reforme in demokratične procese kot najprimernejše metode za doseg socialistične družbe. Prvi dan prve svetovne vojne je padel pod krogami nacionalističnega atentatorja (Harmon 1964: 411).

(Council of Promotion - J.V.), *z bolj demokratičnimi odnosi nad častniki in vojaki, z bolj prožnim in sproščenim režimom v vojašnicah.* (Bebler 1975: 69).

Polkovni sveti pa naj bi bili sestavljeni takole: »V vsakem polkovnem okrožju naj se z vsesplošnim glasovanjem izbere trideset državljanov. Polovico članov telesa naj se na novo izvoli vsake štiri leta; vsak član naj bi tako sedel v polkovnem svetu osem let in imel možnost ponovne izvolitve ...Vsak od teh polkovnih svetov bo izmed svojih članov izvolil tri predstavnike, ki bodo predstavljali polkovni svet na višjem, divizijskem svetu, v katerem bodo predstavniki vseh rodov vojske; vsak z podobnim naborom predstavnikov« (Jaurès). Znotraj posameznega polkovnega sveta, se bo osnoval tudi polkovni svet za napredovanje. Ta svet bo imel nalogo, da nadzira usposabljanje mladine v svojem okrožju in izbira kandidate za nepoklicne častnike. Posamezne nepoklicne častnike se nato izbira po zapletenem birokratskem postopku (certificiranje), na koncu pa je njihovo imenovanje na položaj narednika-majorja odvisno od glasovanja:

1. polkovnika polka,
2. predstavnikov častniškega zbora in
3. predstavnikov polkovnega sveta za napredovanje (Jaurès 1907).

Nekaj podobnega polkovnim in divizijskim svetom je obstajalo na območju Velike Britanije v času Oliverja Cromwella. Po zmagi v prvi angleški državljanski vojni (1646) so vojaki njegove vojske nove vrste (t. i. New model army) oblikovali Vojaški svet, ki ga lahko opišemo kot »institucijo za usklajevanje stališč vseh ravni vojske«. Vsak polk je izvolil dva predstavnika (imenovana agitatorja), ki sta ga predstavljala v tem vsedržavnem vojaškem svetu. Ta svet pa je vedno bolj pridobival na moči in je postal pomembna institucija v aparatu angleške skupnosti (Commonwealth) in Protektorata; vse dokler ga niso združili z generalštabom britanske vojske (Ohlmeyer 1998: 26).

Vojaška vzgoja in urjenje imata (po Jaurèsu - J.V.) tri faze: polvojaško in fizično vzgojo otrok in mladine od 10. do 20. leta; v 21. letu starosti šestmesečno urjenje v najbližji garniziji; v naslednjih trinajstih letih pa osemkrat letne vojaške vaje po 10 do 21 dni. Na ogroženih območjih bo vsak vojak hranil puško in opremo na domu, drugod pa samo opremo. Vojake bodo urili predvsem poklicni častniki in podčastniki, ki bodo sestavljali tretjin častniškega zbora. Dve tretjini častnikov bosta delali v vojski le honorarno (tretjina častnikov civilisti, ki so dosegli vojaškim standardom primerljivo izobrazbo in druga tretjina tudi civilisti, ki so dosegli svoj položaj glede na pretekle zasluge. (Jaurès v Bebler 1975: 70).

Naslednji teoretik, ki se je ukvarjal tudi z demokracijo v oboroženih silah, je bil Lev Trocki. Čeprav vojska in vojaške zadeve niso bili del njegovih priorit, je l. 1918 postal komisar SOVNARKOM-a (Vrhovni svet ljudskih komisarjev, sovjetska verzija vlade), zadolžen za vojaška vprašanja. Tako se je začel ukvarjati z aktualnimi vprašanji o obliki oboroženih sil. Predlagal je oblikovanje naborniške vojske, v kateri bi služili vsi moški pripadniki. Vsaka funkcija v vojski bi morala postati dosegljiva za njene pripadnike, edini merili bi morali biti sposobnost in predanost ciljem komunistične revolucije. V prihodnosti pa naj bi obliko redne (naborniške) vojske nadomestila miličniška armada sestavljena iz delavcev in kmetov. O volitvah častnikov je imel negativno mnenje. Po njegovem volitve častnikov oblikujejo ozračje napetosti in nezaupanja, kar mnogokrat privede do različnih mahinacij in intrig. Zastavlja vprašanje »Ali na volitvah izbirate svoje uradnike, računovodje, prodajalce, blagajnike?« (Trocki 1918). Volitve naj bi tudi razbijale centralizirano, disciplinirano vodenje vojaških enot. »Gledano na splošno lahko rečemo, da se enota, ki je nerazvita neizkušena in je njena sestava zgolj začasna in naključna hkrati, pa njenim mladim poveljnikom primanjkuje izkušenj, praviloma izkaže kot nesposobna, da bi v svoje delovanje vpeljala princip volitev poveljnikov. Prav nasprotno pa naraščajoča notranja kohezivnost posameznih enot, graditev kritičnega odnosa posameznikov, tako do sebe kot do nadrejenih, nastanek ustreznega kadra poveljnikov višjega in nižjega ranga s sodobnimi vojaškimi izkušnjami, ustvarja primerne pogoje za razvoj in uvajanje principa volitev poveljnikov.« (Trocki 1918a)

Zelo veliko je pisal o oblikovanju nove funkcije političnih komisarjev ter o njihovih nalogah. Funkcijo poveljevanja naj bi razbili na dva dela: operativno poveljevanje naj bi ostalo poveljniku enote, funkcijo izobraževanja in političnega nadzora pa naj bi prevzeli komisarji (Trocki 1918). »Funkcija komisarjev je ena najbolj odgovornih in častnih v Sovjetski republiki /.../ Sovjetsko delovno ljudstvo bo dalo svoje najboljše sinove za izpolnitev te naloge /.../ Povojni komisarji bodo zagotavljali najtesnejšo povezavo med sovjetsko vojsko in njenim ljudstvom« (Trocki 1918a). Kasneje je veliko sovjetskih politikov prišlo ravno iz vrst komisarjev (npr. Stalin, Malenkov, Hruščov, Brežnjev, ...). V svojih delih se Trocki močno navezuje na Jeana Jaurès-a kot osnovnega teoretika socialistične ureditve oboroženih sil.

Ko govorimo o teoretikih in demokraciji v oboroženih silah, seveda ne moremo mimo Lenina, teoretično in politično najbolj vsestranskega aktivista levega krila druge

internacionale. Veliko se je ukvarjal z vrsto vojaških vprašanj, predvsem z uporabo oboroženih sil v vojaške namene.

V nasprotju z Engelsom ga vojaške zadeve kot takšne niso veliko zanimale. O vojaški zgodovini ni pisal in strokovna vojaška vprašanja je obravnaval le posredno. Sam ni bil nikoli vojak, četudi je kot politični vodja oktobrske revolucije in mlade sovjetske države aktivno in močno posegal tudi na področja izgradnje sovjetskih oboroženih sil ter strateškega in operativnega vodenja oboroženega boja» (Bebler 1975: 82–83).

»Zelo kmalu po prevzemu oblasti v največjih mestih sta se sovjetsko vodstvo in Lenin morala spoprijeti z organizacijo oborožene sile nove države. Pri tem je Lenin izhajal iz Marxovih in Engelsovih stališč o meščanski armadi in najbolj ustrezni organizaciji proletariata, in sicer iz njunega zaključnega obdobja po porazu pariške komune. Ta Leninova stališča so imela veliko skupnega z idejo dediščine druge internacionale, so pa bila dosledno revolucionarno naravnana« (Bebler 1975: 89).

Lenin tudi piše, da sta »/u/radništvo in stalna vojska »parazita« (navednice v izvorniku) na telesu meščanske družbe, kjer se porajajo notranja protislovja, razkrajajoča za družbo, vendar parazita, ki »mašita« (navednice v izvorniku) vrzeli in razpoke v življenju te družbe.« (Lenin 1958: 11).

Končno naj bi država prešla od sistema s stalno armado, policijo, zapori itd. k »/o/rganizaciji oboroženih milic /.../ brez posebnega aparata zatiranja« (Lenin 1958: 76).

V nadaljevanju piše: »/n/aj se vojska zlije z oboroženim ljudstvom, naj vojaki ponesejo v ljudstvo svoje vojaško znanje, naj izgine vojašnica in naj jo zamenja prosta vojaška šola. Nobena sila na svetu si ne bo upala napasti svobodne Rusije, če se v bran te svobode dvigne oboroženo ljudstvo, ki je uničilo vojaško kasto in naredilo iz vojakov občane ter vojake iz vseh občanov (rahlo spremenjena verzija iz francoske revolucije 1789; državljan-vojak in vojak-državljan⁸, op. J. V.), ki so sposobni nositi orožje /.../ Vojaška znanost je dokazala, da je popolnoma uresničljiva ljudska milična vojska, ki je kos vojaškim nalogam tako v obrambni kakor tudi v napadalni vojni.« (Lenin v Bebler 1975: 90).

Nismo za meščansko, ampak za proletarsko milico. Zategadelj ne damo »nobenega krajcarja in nobenega človeka« (navednice v izvorniku) ne samo za stalno vojsko, temveč tudi za meščansko milico, celo ne v takih državah, kot so ZDA, Švica, Norveška in druge. Še posebej zato ne, ker celo v najbolj svobodnih republikanskih deželah (na primer v Švici) opažamo vse večje prusificiranje milice

---

⁸ Termin vojak-državljan se sicer pojavi že prej. Machiavelli v svojem Vladarju (poglavje 12) opisuje kako naj bi izgledale oborožene sile. Po njegovem mnenju sta glavna temelja vsake države 1. dobri zakoni in 2. dobro orožje. Same oborožene sile pa morajo biti sestavljene iz vojakov-državljanov, ker se le ti borijo za svoje ideale in ne za svoj žep (Machiavelli v Harmon 1964: 162).

/.../ Lahko zahtevamo: volivnost častnikov, odpravljanje vsakega vojaškega sodstva, izenačevanje v pravicah tujih in domačih delavcev ...pravico, recimo na vsakih sto prebivalcev ustanavljati svobodna združenja za proučevanje vojaških zadev, s prosto izbiro predavateljev, ki bi dobivali nadomestilo iz državne blagajne itd. Samo pod takšnimi pogoji bo lahko proletariat proučil vojaške zadeve dejansko zase in ne za svoje tlačitelje (Lenin v Bebler 1975: 91).

Lenin namesto izraza stalna vojska vpelje pojem splošno oboroženo ljudstvo. Proletariat potrebuje dejansko ljudsko milico, v kateri bodo vsi odrasli obeh spolov, in ki bo združevala funkcije ljudske vojske tako s funkcijo policije in seveda tudi upravnega organa (izvršilni organ sovjetov delavskih in kmečkih odposlancev).

Taka milica bi demokracijo iz lepega pročelja spremenila v dejansko vzgojo množic za udeležbo v vseh državnih zadevah /.../ Taka milica bi zagotovila popolni red in brezpogojno tovariško disciplino. Družbeno delo skozi vseljudsko, dejansko splošno moško in žensko milico, ki bo sposobna delno zamenjati uradnike in katere delovanje bo povezano ne samo z volivnostjo oblastnih organov in njihovim možnim odpoklicem vsak hip, temveč tudi z njihovimi delavskimi plačami (Lenin v Bebler 1975: 91–92).

Zametek take organizirane oborožene sile pa je bil v civilni, pretežno delavski Rdeči gardi.

Slika 1, Lenin in Trocki v pogovoru z vojaškim poveljnikom
(Vir: Perić 2005)

5. ZGODOVINSKI PRIMERI UVAJANA DEMOKRACIJE V OBOROŽENIH SILAH

V tem delu diplomske naloge opisujem primere uvajanja demokracije v oborožene sile. Kot osnovni parameter po katerem sem iskal primere sem vzel Schumpetrovo minimalistično definicij, da je demokracija povsod, kjer se izvajajo tekmujoče volitve za javne službe (Tilly 2004: 14). V našem primeru za častniške in podčastniške položaje. Dalje bom med seboj primerjal posamezne primere po modificirani Dahlovi definiciji demokracije

1. *svoboda ustanavljanja organizacij in vključevanja vanje* (znotraj oboroženih sil),
2. *volilna pravica* (pravica voliti častnike),
3. *pravica do tekmovanja za podporo in glasove* (pravica do tekmovanja za glasove sovojskovalcev),
4. *pravica biti izvoljen na politične* (poveljniške) *funkcije*,
5. *alternativni viri informacij* (možnost vpliva na odločanje predpostavljenih),
6. *svobodne in poštene volitve* (na častniška mesta) (Dahl v De la Porta 2003: 34).

5. 1. Helvetska konfederacija

V 14. in še posebno v 15. stoletju je v Evropi prišlo do oblikovanja nove vojaške taktike, katere rezultat je bila ponovna uvedba vojaka-pešaka kot najpomembnejše taktične enote. Glavno vlogo v tem razvoju pa je odigrala Švicarska konfederacija.

Prvi trije kantoni (Uri, Schwyz, Unterwalden) že leta 1291 združijo svoje moči v boju proti Habsburškim zavojevalcem⁹. Iz te »Večne lige« se po bitki pri Morgartnu 1315 dokončno izoblikuje Švicarska konfederacija. Med tem bojem za lastno neodvisnost pridobijo sloves najboljše in najstrašnejše vojaške sile na stari celini (znani so bili predvsem po tem, da nikoli niso jemali ujetnikov). Pripadniki oboroženih sili so razvili posebno, novo strategijo vojskovanja, v kateri so poglavitno vlogo igrali pešaki, najprej oboroženi z helebardami in kasneje s kopjem. V osnovi so prevzeli obliko falange. Prve štiri vrste kopjanikov so nagnile svoja orožja in tako postavile neprepusten zid, peta in šesta vrsta pa sta pustili kopja (v pripravljenosti na zapolnjevanje vrzeli) navpično. Taka klasična, defenzivna oblika je zaustavila prav

---

⁹ Pri tem je potrebno izpostaviti, da Habsburžani v osnovi izhajajo iz ozemlja Švicarske konfederacije, iz gradu Habsburg (Jastrebji grad), ki se nahaja na področju kantona Aargau (Pohl 1994: 21).

vsakršni konjeniški napad, če pa je bilo vrst še več so se lahko uspešno upirali tudi napadom z različnimi izstrelki. Vendar se niso zadovoljili zgolj z defenzivno vlogo falange in so kmalu obvladali tehniko tudi v napadalni obliki. V napadu so prve vrste postavile kopja horizontalno (z majhnim nagibom navzdol), z levo ramo so se pomikali naprej. Uspeh je bil zagotovljen (Miller 1995: 13). Ta oblika vojskovanja je bila učinkovita predvsem zaradi sestave enot po kantonalnem ključu (omrežja zaupanja). Pripadniki posamezne enote so izhajali iz istega okolja in so se poznali med seboj. Kasneje so to obliko osvojili tudi Landsknehti in zaradi cenovne konkurenčnosti izrinili Švicarske najemnike iz različnih evropskih vojska. Ostale pa sta dve izjemi. Švicarje so tako še vedno novačili v kraljevo francosko vojsko in pa seveda v papeško gardo (Swiss Guard 2007).

Je pa Švica evropska posebnost tudi na področju uvajanja demokratičnih načel v oboroženih silah. Že v 15. stoletju uvedejo neke vrste miličniški naborniški sistem (kasneje se za ta pojav udomači francoski izraz »levée en masse«), ki je tesno povezan s specifičnim nastankom Švice kot države, v katerem morajo služiti možje (v začetku je bilo sodelovanje obvezno za vse starejše od 14 let, kasneje pa so to mejo premaknili na 16 let) v času vojaškega ogrožanja dežele (kantona) (Došen 1987: 20). Na čelu posamezne kantonalne enote je bil »oberst Feldhauptmann«. Slednjega je običajno imenoval (izvolil) kantonalni oziroma vojni svet, sestavljen iz častnikov in vojakov posameznih nižjih enot (Miller 1995: 5). Dežela tudi ni imela najvišjega vojaškega poveljnika. Glede na potrebe ga je izvolil švicarski svet starešin, kasneje pa generalna skupščina. Ta sistem se podre l. 1798, ko francoski revolucionarji (začasno) ustanovijo Helvetsko republiko, in ga z določenimi spremembami ponovno vzpostavijo z ustavo l. 1815; v močno spremenjeni obliki pa se je ohranil do danes (DDPS 2006). Švicarski najemniki so pustili pomemben pečat v Evropi kot zanesljivi najemniški vojaki (Keegan 2005: 446). Tudi njihov miličniški sistem je postal prepoznaven in po njem so se zgledovale marsikatero evropske armade. Ta sistem skozi mnoga leta svojega obstoja dokazuje, da je vendarle mogoče izvajati demokracijo v oboroženih silah.

Švica je najstarejši evropski stalno delujoči demokratični režim (Tilly 2004: 168). Redne, periodične volitve v predstavniška telesa potekajo neprekinjeno že vse tja od leta 1840, kljub temu pa so ženske dobile volilno pravico šele v 70. letih dvajsetega stoletja, približno takrat kot ženske v Španiji in na Portugalskem (Tilly 2004: 214). Po drugi strani pa so prakso izbiranja s pomočjo glasovanja izvajali že prej znotraj

oboroženih sil, kar pa je svojevrsten paradoks, da imamo znotraj avtoritarnega podsistema demokracijo mnogo prej kot na ravni celotnega sistema. Ena izmed možnih razlag je ta, da še Švicarska konfederacija v takšni obliki vzpostavi šele 1848 (oborožene sile pridejo v upravljanje federalnih enot že leta 1847), do takrat pa je vsak kanton deloval bolj ali manj samostojno (po Tilly-u »neudobna helvetska federacija«) in lahko tudi zelo nasilno proti sosednjim enotam konfederacije (podobno kot je bil sistem antičnih grških mestnih držav, tudi sistem neposredne demokracije v posameznih manjših kantonih). Pri tem mislim predvsem na različne predvsem medverske spopade, ki so prežemali zgodovino Švice. Šoki zaradi državljanskih vojn so pospešili prevzemanje demokratičnih prvin, kar se je aktivno dogajalo več kot pol stoletja (Tilly 2004: 198).

5. 2. Kozaki

Prostrane planjave ruskih step so bile domovanje zelo zanimive vojaške strukture.

Kozaki¹⁰ so bili poseben vojaški stan (visoko avtonomne samoupravne skupnosti J. V.) na obmejnih območjih nekdanjega ruskega ozemlja. Prvi pisni viri jih omenjajo v 14. stoletju. Pobegli tlačani in kmetje¹¹ so bežali na oddaljena ozemlja, kjer so se pridruževali različnim (napol J. V.) divjim stepskim plemenom (Tatarom itd. J. V.) in tam ustanovljali skupne naselbine. Obdelovali so zemljo in se vojskovali (konjenica J. V.) za različne gospodarje (ki jih je najel za določeno obdobje J. V.), dokler si jih ni Rusija (Sovjetska zveza) povsem podredila. Najpomembnejši dejavnik kozaškega sodelovanja v različnih vojnah pa je bil plen. (Švajncer 1998: 179).

Različne kozaške skupine so se pojavljale na različnih koncih, najpogosteje ob večjih vodotokih, po katerih so tudi dobili imena; donski, tereški, bajkalski, uralski itd. Posamezne skupine so bile samostojne, a so imele določene skupne lastnosti. Kozaška skupnost in njena administracija sta bili zgrajeni po vojaškem vzorcu. Največja enota skupnosti se je imenovala vojska (voiska), ki se je delila na nižja polkovna (polky), četna (sotna) in vaška (staniti) okrožja. Vsako od teh okrožij je imelo na čelu poveljnika »atamana« (hetemana v Ukrajini), ki je imel v primeru vojaških operacij avtokratična pooblastila za vodenje vojne. Atamane, sodnike, pisarje, nekatere častnike in celo duhovnike so izvolili na zboru skupnosti (»krug ali rada«), ki so se ga lahko udeleževali vsi njeni pripadniki. Skupna značilnost teh zgodnjih kozakov je bilo

---

¹⁰ Sama beseda kozak naj bi izhajala iz turško-tatarskega jezika in naj bi sprva pomenila tatarskega napadalca oz. samostojnega vojaškega plačanca (Seaton 1972: 7).

¹¹ Ne samo ruskega porekla. Med kozaki tako najdemo tudi Moldavce, Čerkeze, Livonijce, Nemce in pa zanimivo Srbe (Seaton 1972: 13).

bratstvo, v katerem so bili vsi enaki. Vsak pripadnik je imel enake pravice do lova, ribolova in paše na zemlji, ki je bila v posesti cele skupnosti in ne vsakega posameznika. Ta enakost pa naj bi bila posledica avtokracije in zatiranja s strani ruskega carstva. Sčasoma pa se je znotraj posameznih skupnosti oblikovalo kozaško plemstvo, ki je postajalo vedno bolj vplivno. S plemstvom pa je prihajalo do vedno večjega upada pravic posameznikov, posledično pa tudi do vedno večje rusifikacije kozaškega prebivalstva. Tako donski kozaki izgubijo svojo »samostojnost« že l. 1671 (ko jim prej podeljene pravice odvzame car Aleksej »Mirni«, drugi ruski car iz dinastije Romanovih), vse ostale skupine pa se počasi stopijo (na bolj ali manj miren način, npr. vstaje Stjenka Razina, Jemeljana Pugačova in Bogdana Hmelinskega) vse do konca ruske državljanske vojne 1921 (dekozakizacija, kot posledica ustvarjanje enega celovitega Sovjetskega naroda). Še danes pa obstajajo določeni ostanki kozaških skupnosti v Rusiji (novi razmah kozaške tradicije po razpadu ZSSR). Iz vrst kozakov in njihovih potomcev pa je prišlo tudi nekaj pomembnih vojaško-zgodovinskih osebnosti; Grigorij Potemkin (ruski vojskovodja in državnik), Semjon Budjoni (sovjetski konjeniški maršal). Na pobudo Budjona l. 1936 znova obudijo kozaško tradicijo, tako da znotraj Rdeče armade ustanovijo kozaške oddelke (Seaton 1972).

Maja l. 1917 na nekaterih območjih Ukrajine, na pobudo njenega parlamenta, ustanovijo lokalne obrambne sile, poznane pod imenom Svobodni kozaki (Vilne Kozatstvo). Organizirani so bili po vaških okrožjih, vsako je prispevalo četo (od 35 do 70 mož, ni nujno, da so bili kozaškega porekla) v ohlapno organizirane, praktično neodvisne, deželne bataljone, okrajne polke in provincialne brigade. Vsi častniki v teh enotah so bili voljeni. Po dobrem letu, natančneje maja l. 1918, so ta sistem opustili in namesto njega uvedli naborniško vojsko (Abbott 2004: 10–12). Skupaj s Svobodnimi kozaki so bile ukinjene tudi volitve.

Med drugo svetovno vojno nacisti v okviru enot SS predvsem v Ukrajini ustanovijo svoje kozaške oddelke za boj proti sovjetom. Te enote se neslavno proslavijo tudi v boju proti jugoslovanskim partizanom. (Tolstoy 1978)

Pri kozakih se pojavlja vprašanje, ali lahko v tem primeru govorimo o plemenski demokraciji, vojaški demokraciji ali demokraciji v oboroženih silah. Zaradi zapletenega prepletanja civilne in vojaške sfere težko opredelimo, ali lahko tu govorimo o demokraciji v oboroženih silah (ali so kozaki narod, stan, manjšina, vojska ...). Poznajo institut volitev za najpomembnejše (tudi vojaške) položaje.

Gotovo pa je primer zanimiv za analizo predvsem s stališča same ureditve skupnosti, kot tudi zaradi idej, ki se pozneje pokažejo na tem območju.

5. 3. 1 Francoska revolucija 1789

Demokracija je kot že rečeno relativno nov pojem, hkrati pa tudi relativno star. Izoblikovana v antični Grčiji je spet postala aktualna v času razsvetljenstva, v modernizirani obliki, prvič pa so jo spet začeli prakticirati v času francoske revolucije l. 1789 (takrat se začne izenačevati pojma državljan-vojak in vojak-državljan). Med drugim je francoska revolucija nastopila tudi s svojim programom revolucionarne, nepoklicne miličniške vojske. Francoskim revolucionarjem so bile znane predvsem švicarske izkušnje, med drugim zato, ker sta bila dva njena vplivna misleca Rousseau in Marat po rodu Švicarja. Marat je še v predrevolucionarnem vrenju predlagal, naj ima Francija stalno vojsko sestavljeno iz 60.000 mož in ljudsko milico najmanj 200.000 mož ob predpostavki, da je takrat v Franciji živel približno 25 milijonov ljudi (Bebler 1975: 9).

Država naj bi se odpovedala vojskovanju zunaj svojega ozemlja, njeni občani pa se naj bi vadili z orožjem ob nedeljah in praznikih (nekaj podobnega je uvedel tudi Edvard I. Angleški v srednjem veku. Prepovedal je vse športe zato, da so imeli moški prebivalci kraljestva vsako nedeljo po maši čas, da so vadili streljanje z angleškim dolgim lokom, J. V.). Država naj bi pripadnikom milice dajala orožje in tretjino vojaške plače. Častnike naj bi volili sami pripadniki milice» so zapisali v ustavi oziroma v načrtu listine človekovih pravic, 1789 (Bebler 1975: 9).

Vodja jakobincev M. Robespierre je predlagal, naj bodo oborožene sile sestavljene iz dveh delov:

- 1. linijske (operativne, stalne) armade »za vojskovanje zunaj države« (navednice v izvorniku) in*
- 2. prostovoljne nacionalne garde (milice), ki bo branila svobodo pred tujimi in domačimi sovražniki.*

Stalna vojska naj bi bila centralizirana in hierarhično urejena. Milica pa naj bi bila organizirana na teritorialno-regionalni podlagi, imela nepoklicne častnike in bolj sproščeno disciplino. V njo bi se lahko vpisali vsi občani s stalnim bivališčem (s tem bi bili izločeni lumpenproletarci) (Bebler 1975: 10).

Narodna garda¹² je bila ustanovljena 11. julija 1789, nekaj dni pred napadom na Bastiljo. Pomen padca Bastilje je v tem, da je bila med drugim tudi skladišče orožja, ki so se ga hoteli polastiti uporniki (Blanning 1996: 30). Na začetku je imela Narodna garda 24.000 pripadnikov in 140 topov, njen prvi poveljnik in ustanovitelj pa je bil

---

¹² Včasih jo poimenujejo tudi ljudska milica, vendar je ta naziv upravičen zgolj za dve obdobji; leta 1848 med t.i. francosko februarско revolucijo in pa v letu 1871, za čas Pariške komune (Vandervort 1998/2004).

markiz Marie-Joseph-Paul-Yves-Roch-Gilbert Du Motier de la Fayette¹³ (v nadaljevanju markiz La Fayette), znani borec v ameriški vojni za neodvisnost (Švajncer 1998: 218). Prvi pripadniki so prihajali iz 60-ih pariških občin¹⁴ oz. distriktov, vsaka je vzpostavila en bataljon. Vsak bataljon je imel tri čete, sestavljene so bile po starostnem ključu. Te bataljoni so se po potrebi združevali tudi v divizije, po deset bataljonov je tvorilo eno. Zraven so jim pridodali še elitno četo grenadirjev in pa lovcev (chasseurs). Kmalu so pariškemu zgledu sledila tudi druga mesta, kjer so ustanavljali oddelke Narodne garde. Razpoznavna oznaka pariške narodne garde je bila modro-belo-rdeča kokarda, ki je postala simbol revolucije. Modra in rdeča sta predstavljali dve najpomembnejši pariški okrožji, bela pa je bila barva burbonske monarhije. Gardiste, ki niso prihajali iz pariških okrožij so imenovali kar »federiranci«. Prvi gardisti so bili namreč poslani iz departmajev na federacijsko slavlje, ki je bilo namenjeno proslavitvi padca Bastilje, v Pariz. Običajno so bili tudi slabše usposobljeni in opremljeni od njihovih pariških tovarišev (Mathiez 1938: 160, Crowdy 2004: 10). Drugi simbol francoske revolucije, ki ga je prispevala revoluciji Narodna garda, pa je himna »Marseljeza«. Sprva je bila koračnica napisana za rensko armado, prevzeli so jo prostovoljci iz Marseilla, za njimi pa cela država (Luxardo 1989: 5). Tukaj je treba poudariti, da je bila francoska revolucija l. 1789 meščanska revolucija; tretjemu stanu so pripadali tudi ostali sloji oziroma razredi, ki so od nje imeli bolj malo (Mathiez 1938: 16). Tudi Narodna garda je bila v glavnem sestavljena iz pripadnikov meščanstva. V začetku gardisti niso bili vojaki v pravem pomenu besede. Niso poznali vojaške discipline, enotne uniforme, pogosto so spali in se prehranjevali kar doma. Glavni nalogi garde sta bili: z orožjem braniti politično svobodo in preprečevati socialno revolucijo. Vanjo je lahko stopil vsak sposoben

---

¹³ La Fayette (1757–1834), francoski aristokrat, general in politik. Udeležil se je severnoameriške vojne za neodvisnost; v francoski revoluciji je bil prvi poveljnik Narodne garde ter poslanec ustavnih monarhistov (Club des Feuillants). Imel je pomemben politični vpliv na dogajanje v revoluciji; nekateri avtorji njegovo vlogo v francoski revoluciji enačijo z vlogo generala Washingtona v ZDA ali pa majordomov v času frankovske države. (Mathiez 1938: 67). »La Fayette je bil sposoben in zgleden vojak. Američanom je simboliziral francosko pomoč pri zmagi vojne za neodvisnost, Francozom pa je prinesel demokratične ideje ameriške revolucije. Francoska listina o človekovih pravicah se je zgledovala po podobnem dokumentu v ZDA. Kako močno se je zasidral v zgodovinskem spominu Američanov, kažejo besede ameriške vojske ob prihodu v Francijo leta 1917: »Tu smo La Fayette!« (Švajncer 1998: 219).

¹⁴ Tri največja mesta (Pariz, Marseille, Lyon) so bila v revolucionarnih letih 1789–1795 pod upravo mestne vlade – komune (Michelet 2000). Teh komun pa nikakor ne smemo mešati s tistimi v letu 1871!

moški, ki je plačeval primerne davke (aktivni državljani¹⁵). Vse častnike v Narodni gardi so volili vsi aktivni pripadniki njenih enot. Tudi njen ustanovitelj in prvi poveljnik La Fayette je bil na ta položaj izvoljen. Leta 1791 je francoska narodna skupščina sprejela zakon, po katerem so morali vsi moški starejši od 18 let služiti v Narodni gardi. Glavna naloga garde je postala vzdrževanje reda in miru in le po potrebi obramba ozemlja. To nalogo so prevzeli od enot »Guet royal«, bivši poveljnik le-teh La Rothière, pa je bil izvoljen za novega poveljnika Narodne garde. Prvi poveljnik Narodne garde, La Fayette je namreč s celotnim štabom Narodne garde prešel na nasprotno stran k Prusom in Avstrijcem (Klos 2001). Narodna skupščina ga je razglasila za izdajalca, ker so njegove enote na Marsovem polju streljale na množico protimonarhističnih protestnikov in jih najmanj petdeset tudi ubile (Censer 2001). Gardisti so orožje in opremo hranili doma, zbrali pa so se ob vpoklicu. Vsem pripadnikom so istega leta tudi predpisali novo, modro uniformo¹⁶. Ustroj Narodne garde močno spominja na minutne možje (minute-men) iz ameriške vojne za neodvisnost. Vendar je še vedno bila vprašljiva njihova lojalnost, kar je vodilo do tega, da so v l. 1795 razpustili večino enot, ostanke pa so preusmerili v enote redne armade. Le-teh ni bilo veliko, večino enot je namreč prebegnilo na stran protirevolucije (konservativni značaj Narodne garde). Napoleon v Parizu namesto enot Nacionalne garde uvede Pariško mestno gardo. V njej ni več demokratičnih elementov (volitve častnikov). Kljub vsemu Napoleon poskuša obnoviti Narodno gardo v letih 1805 in 1812, ki pa nima več takšne veljave kot prej, saj njene enote služijo zgolj kot pomožne enote, nekateri avtorji (Knotel 2005) jih označujejo tudi kot neregularne, partizanske enote.¹⁷

Velike spremembe je doživela tudi bivša kraljeva, zdaj redna vojska. Sestavljena je bila iz 79 francoskih in 23 tujskih regimentov (Haythornthwaite 1984: 3) Veliko vojakov¹⁸ je dezertiralo, ko je nadzor nad vojsko v letu 1790 prevzela Narodna skupščina. Ni bilo enote, kjer se ne bi srečevali s problemom dezerterstva, pri častnikih pa je bilo stanje še slabše, saj je iz vojske izstopilo, pobegnilo ali dezertiralo več kot 60 % vseh aktivnih častnikov (Blanning 1996: 85). Večina dezertirjev je

---

¹⁵ »Aktivni državljani so bili po Sieyesovih besedah »pravi delničarji velikega družbenega podjetja« (navednice v izvorniku). Samo državljani, ki so plačevali neposrednega davka vsaj toliko, kolikor je bilo treba v njihovem kraju plačati za tri delovne dni« (Mathiez 1938: 95).

¹⁶ Modro uniformo so nosili tudi prostovoljci v redni francoski armadi, medtem ko so vojaki redne vojske nosili bele.

¹⁷ Še posebno v vojnih letih 1814 in 1815.

¹⁸ Bolj ali manj gre tukaj za profesionalne vojake (plačance) in to večinoma iz nefrancoskih dežel.

odhajala domov in v tuje dežele, kjer so se počasi že začele oblikovati kralju zveste protirevolucijske sile. Po kraljevem begu v Varennes junija 1791 se je zadeva še poslabšala. Narodna skupščina je hotela na vse načine izboljšati tako kakovost kot številčnost vojske,¹⁹ zato so za redno vojsko uvedli prostovoljske nabore in posebno zaprisego domovini in ustavi. Tu lahko govorimo o začetku spajanja redne (monarhistične) in revolucionarne vojske. Prvi prostovoljci so v glavnem prihajali iz vrst Narodne garde. Tako jim je v prvem letu (1791) uspelo nabrati več kot 100.000 prostovoljcev (pri velikosti redne vojske približno 250 do 300.000 vojakov v Engels 1953: 47), večinoma zvestih zagovornikov revolucije. Naslednje leto so računali na podvojitev števila prostovoljcev, uspelo jim jih je zbrati zgolj 120.000 vprašljive kakovosti. General Biron je o njih napisal tole: »Prostovoljci zadnjega vpoklica prinašajo več težav kot koristi. Vsi generali, s katerimi sem imel čast govoriti o tem, so jih želeli premestiti pod poveljstvo nekoga drugega« (Mathiez 1938: 45). Sestava redne vojske pa je bila naslednja: armada je bila razdeljena na redne frontne regimente in prostovoljske bataljone.

Začasni prostovoljci v modrih vojaških oblekah (po njih so dobili vzdevek modriši), so volili svoje častnike in prejeli višjo plačo; njihov službeni red je bil milejši in zavezali so se samo za en pohod. Redni vojaki v belih hlačah (bele zadnjice) so se zapisali za daljši čas; njihova služba je bila trda in starešine so jim imenovali. Spopadi med enim in drugimi so bili pogosti, kajti mnogo bolje izurjeni frontni vojaki so na eni strani prezirali »amaterje«, na drugi strani pa so jim zavidali njihove ugodnosti. (Markov, Soboul 1989: 177–178).

Problem dveh vrst enot so rešili z združevanjem. Tako so dva bataljona prostovoljcev in en bataljon rednih vojakov skupaj sestavljali polovično brigado,²⁰ »/ri čemer naj bi prostovoljci vnesli med redne vojake državljansko zavest, poklicni vojaki pa naj bi prostovoljcem prispevali vojaško veščino in disciplino. Vsa moštva in častniki naj bi volili svoje starešine, razen tiste tretjine častnikov, ki je napredovala po letih služenja« (Markov, Soboul 1989: 178). Volitve so se vršile na naslednji način: »za vsak podeljevani čin so najprej označili vsakič po tri kandidate z nižjim činom in med temi predlaganci so nato volili častniki podrejenih činov. Generale pa je imenovala izvršilna oblast, eno tretjino po službeni dobi, dve tretjini po lastnem preudarku« (Markov, Soboul 1989: 244). »V vojaškem delegatskem sistemu so lahko vojaki

¹⁹ Nakazane grožnje s strani velikih evropskih sil npr. Velike Britanije, Avstrije, Prusije.

²⁰ S tem terminom so nadomestili takrat »politično nekorekten« izraz regiment oz. polk, polovična brigada je bila sestavljena iz 96 častnikov in 3300 mož (Haythornthwaite 1984: 4). Termin je v francosko vojaško izrazoslovje prinesel general Carnot, reformator francoske vojske (Von Pivka 1974: 7).

odpoklicali častnika, v katerega niso več imeli zaupanja. Pooblastila častnikov so omejili komiteji vojakov« (Bebler 1975: 10).

V tem času se tudi na političnem področju zgodijo velike spremembe. Po uspešni bitki pri Valmyju²¹ Narodna skupščina 21. septembra 1792 okliče I. francosko republiko. Enote republike prodrejo preko Rena na območje Nemčije, v Belgijo in Italijo (Napoleon), na jugu pa zasedejo območje Nice in Savoje. Ostale dežele proti Franciji oblikujejo prvo koalicijo, ki jo sestavljajo Avstrija, Prusija, Sardinija-Piemont, Velika Britanija, Nizozemska republika, Španija in Sveto rimsko cesarstvo (Blanning 1996: 95). Zaradi pomanjkanja vojaštva Narodna skupščina leta 1793 uvede nov način za popolnjevanje vojske in sicer splošno vojaško obveznost za vse samske moške med 18. in 25. letom (»levée en masse«) (Black 1999: 228). Republika je v vzponu in ideje francoske revolucije se širijo naokoli po Evropi ...

Znotraj enotne redne vojske pa so obstajale tudi zelo eksotične enote, sestavljene iz nefrancoskih državljanov, ki pa so na različne načine prišli v sestav vojske. Prve so bile različne legije, sestavljene iz posameznikov, ki so kot politični begunci pribežali v revolucionarno Francijo. Take so bile legija liegecev²², belgijska legija, batavska²³ sestavljena iz Holandcev, alobroška²⁴ iz Savojev in Švicarjev iz Ženeve, Neuchâtel in Vauda, poljska in nemška . Po vojni napovedi posamezni državi naj bi te legije predstavljale zametke novih revolucionarnih armad. (Mathiez 1938: 225). O teh legijah je bolj malo napisanega, tako da ni trdnih dokazov, ali so v njih prakticirali volitve častnikov ali ne.

Oblikovanje revolucionarne francoske armade pomeni v vojaški zgodovini začetek novega obdobja. Nastale so mnoge spremembe v sestavi, organizaciji in uporabi vojske /.../ Spremenil se je odnos vojak-starešina. Slednji so bili iz naroda (nič več iz navadnim vojakom oddaljene aristokracije J. V.), pogoj je bil le, da so imeli sposobnost, voljo in smisel za poveljevanje²⁵. Hranili so se skupaj z drugimi vojaki na kotlu in v začetku niso imeli nekih privilegijev (Klanjšček 1994: 17).

V vojsko pa so uvedli tudi novo službo komisarjev.²⁶ To niso bili vojaški častniki, temveč neke vrste politični delegati, s činom majorja, katerih naloga je bila

---

²¹ Valmy Francozi prikazujejo kot velik uspeh revolucionarne armade, vendar pa obstaja veliko indicev, da je bil pruski vrhovni poveljnik vojvoda Brunswick podkupljen s francoske strani - s francoskimi kronskimi dragulji (Fisher 2001: 22).

²² Liège, najbolj vzhodna provinca Belgije, kulturno središče Valoncev (Dolinar 1994: 579).

²³ Batavci so bili pripadniki germanskega plemena, ki so živeli na območju današnje Nizozemske. Kasneje je Napoleon na tleh nizozemskih provinc vzpostavil Batavsko republiko (Gillon 1976: 1165).

²⁴ po imenu keltskega ljudstva Allóbrogi, ki je v rimskem času prebivalo med Isero, Ženevskim jezerom in Rodanom (Mathiez 1938: 225).

²⁵ »Vsak vojak nosi maršalsko palico v svojem telečnjaku!« (Napoleon v Fisher 2001: 16).

²⁶ Včasih jih poimenujejo tudi pooblaščenca (A. Mathiez) ali politični častniki (A. Bebler).

»razjasnjevanje revolucionarnih ciljev množicam vojaštva in pa politična kontrola poveljniške sestave« (Kveder 1975: 13).

Francoska revolucija in njene oborožene sile predstavljajo pomembno prelomno točko v moderni zgodovini. Prvič se pojavijo elementi moderne demokracije v oboroženih silah, vendar zgolj kot začasna rešitev, saj so oborožene sile avtoritarna organizacija, kjer v osnovi ni prostora za demokracijo in podobne stvari. V francoski revoluciji so znova obudili idejo demokracije in eden od razlogov uvajanja je bil nedvomno ta, da so na nek način eksperimentirali, kaj se z njo da in česa ne. »Razglasitev enakosti je bila ena najprivlačnejših značilnosti francoske revolucije. Privlačnost je izhajala iz možnosti nošenja orožja in je v evropski zavesti sprožila idejo, da moški s služenjem vojske postane le še boljši državljan« (Keegan 2005: 487–488). Uvedbo splošne vojaške obveznosti je v naprednih državah celinske Evrope spremlja širitev volilne pravice in s tem demokracije (Keegan 2005: 326, Tilly 2004: 123). Po njej so se zgledovali tudi v ostalih revolucijah in tako lahko med francosko revolucijo in ostalimi opazimo veliko skupnih točk. Zanimivo pa je, da se je kasneje le nekaj revolucionarjev odločilo za uvajanje demokracije v oborožene sile. Tudi v francoski vojski je počasi prišlo do opuščanja teh demokratičnih elementov,²⁷ že v času Napoleona in še posebej po restavraciji francoske monarhije.²⁸ Še vedno pa jih nekaj prakticirajo v Narodni gardi.

5. 3. 2 Pariška vstaja 1830 in francoska februarska revolucija 1848

Po padcu Napoleona in konstituciji nove monarhije z določenimi dosežki francoske revolucije l. 1789 se med ljudstvom spet začne širiti nezadovoljstvo. Proabsolutistični kralj Karl X.²⁹ poskuša uvesti nazaj čim več prvin absolutizma, npr. ukine svobodo tiska, razpusti skupščino in omeji volilno pravico na bogataše. Vse to pa vodi do novih zaostrovanj in posledično do vstaje. Najprej se dvignejo pariški delavci, ki zahtevajo preklic zadnjih kraljevih ukrepov. Na njihovo stran stopijo tudi enote pariške Narodne garde, katerim se pridružijo tudi nekateri polki kraljeve vojske. Kralj

---

²⁷ »Na predlog Saint-Justa so naknadno omejili volitve častnikov le na ravni čete in bataljona« (Bebler 1975: 10).

²⁸ Po Napoleonovemu padcu, 1815.

²⁹ Zadnji Burbon na francoskem prestolu. Pokopan na Sveti gori pri Novi Gorici.

odstopi in pobegne na varno v Anglijo, prestol pa prevzame Ludvik Filip I.³⁰ Del Francozov je bil zadovoljen s to spremembo, ostale, ki se niso sprijaznili, je pomirila vojska (Švajncer 1998: 247).

V pariški vstaji l. 1830 so spet odigrale svojo vlogo enote Narodne garde. V tem času je bila garda restavrirana (1814), spet razpuščena (1827) in končno obnovljena (1830). Podobno kot v revoluciji l. 1789, so bile enote v glavnem sestavljene iz pripadnikov srednjega sloja in meščanstva, kajti najnižjemu sloju še vedno niso zaupali, da bi se oboroževal. Kot njen poveljnik v ospredje spet stopi markiz La Fayette. V Francijo se iz ujetništva v Olomucu vrne že l. 1799 (po miru v Campoformiu), vendar pa pod Napoleonom ne igra vidnejše vloge. Tako med vstajo l. 1830 prevzame poveljstvo nad Narodno gardo, dve leti kasneje pa odstopi s tega položaja zaradi neizpolnitve liberalnih obljub zadnjega francoskega kralja Ludvika Filipa. Tik pred smrtjo pa se začne aktivno vključevati v gibanje karbonarov³¹ (Taillemite 1989).

Slika 2, Svoboda vodi ljudstvo slika Eugena Delacroixa, ki prikazuje pariško vstajo 1830

(Vir: Švajncer 1998: 248)

Leta 1830 so Parižani z vstajo zrušili enega kralja, toda namesto republike so dobili samo drugega kralja. Zato je bilo zgolj vprašanje časa, kdaj bo izbruhnila nov upor nezadovoljnega predvsem (podčrtal J. V.) pariškega meščanstva. Nova vstaja se je začela 22. februarja 1848 v Parizu, začeli so

³⁰ Ludvik Filip (1773 –1850) je bil bratranec zadnjih dveh burbonskih kraljev Francije. Pripadal je stranski veji Burbonov-Orleancem. (fr. Orléans). V času Francoske revolucije l. 1789 je služil v Republikanski vojski (Mason 2005: 58).

³¹ Karbonarji (it. carbonaro »oglar«), so bili člani tajne organizacije za osvoboditev in zedinjenje Italije v začetku 19. stoletja (Dolinar 1994: 465).

jo študenti. Naslednjega dne se jim je pridružila Narodna garda. Vojaške vstaje v Parizu - vse so si bile podobne - ne pomenijo česa posebnega. Običajno so zajele samo določene dele Pariza, v drugih mestnih predelih je teklo povsem običajno življenje. Trgovine in restavracije so bile odprte. V okrajih, ki jih je zajela vstaja, so vstajniki zaprli ulice z improviziranimi barikadami. Zanje so uporabili vse, kar jim je bilo pri rokah, od klopi po parkih do pohištva iz bližnjih stanovanj. Izza barikade so streljali po vladnih vojakih, ki so se pokazali. Z barikado pa je bilo konec, ko je vojska privlekla top in že z eno ali dvema granatama barikado uničila. Vstajniki niso bili ne vojaško organizirani ne disciplinirani, zelo raznolika je bila tudi oborožitev.

Vlada se je odločila, da vstajo zaduši za vsako ceno in z vsemi sredstvi. Proti vstajnikom je poslala vojsko, 24. februarja so vojaki streljali v demonstrante, 54 so jih ubili in 74 ranili.³² Vladno nasilje je razburjenje še povečalo, toda spretni politiki so našli prebrisano rešitev. Zdaj niso mogli več ponoviti ukane iz leta 1830, zamenjati kralja, in vendar ohraniti staro oblast. Zato je vlada s spretno politično potezo prevzela pobudo v svoje roke. Že 25. februarja je razglasila republiko. Demonstracije so tako izgubile svoj smisel. Vztrajali so samo revolucionarni delavci. Z njimi je vladna vojska obračunavala v krvavih bojih za barikade od 22. do 25. junija 1848.

Francoska republika pa ni trajala dolgo. Decembra 1851 jo je z udarom ukinil Napoleonov nečak Ludvik Napoleon in se dal decembra 1852 okronati za cesarja Napoleona III. Kljub temu je bilo videti, da je s pridobitvijo republike zmagalo svobodomiselno meščanstvo. Zato je pariška vstaja močno odmevala po vsej Evropi. Bila je prva izmed vstaj, ki so pretresle evropske prestolnice (Švajncer 1998: 256).

Pomembno vlogo v uporih v letih 1830 in 1848 je odigrala Narodna garda. Vse do pariške vstaje l. 1830 je bila garda majhna, družbena, elitna enota, v katero so lahko vstopali zgolj tisti, ki so imeli status aktivnega državljana (glej zgoraj). Leta 1837 so odpravili te omejitve, tako da so v njihove vrste vstopili tudi pripadniki nižjega meščanstva, se pravi tisti, ki še niso imeli pravice voliti. Kljub vsem tem spremembam je garda še vedno ohranila svoj konservativni značaj. Pripadniki Narodne garde so bili še vedno podvrženi davčnemu cenzusu, prav tako so še vedno morali sami poskrbeti za lastno opremo (spominja na antične grške hoplite). Znotraj same garde so se izoblikovale tudi elitne enote, ki so se od drugih razlikovale po tem, da so njihovi pripadniki na glavah nosili krznene čepice iz medvedje kože (»bonnets à poil«). To so prevzeli od bivših Napoleonovih gardistov. Razlikovanje v socialnem statusu in pomanjkanje discipline sta slabo vplivala na gardo, kar se je izkazalo v nemirih l. 1848. Nekatere enote, predvsem tiste iz delavskih okrožij Pariza, so se namreč hitro postavile na prevratniško stran.

---

³² Glede na podatke bi v tem primeru lahko šlo za napačno razumljeno povelje. Poveljujoči častnik je namreč ukazal enoti naj nataknejo bajonete, eden od vojakov pa je povelje razumel kot napad (Crowdy, 2004).

Častnike so volili tudi v začetnem obdobju francoske tujske legije. V l. 1831 kralj Ludvik Filip ustanovi »Légion Étrangère«, za vojaške operacije zunaj metropolitanske Francije (predvsem v že takrat nemirni Alžiriji, vendar skoraj ni bojišča, kjer se ne bi bojevali). Razlog za njeno formiranje so bile velike množice brezposelnih vojakov tuje narodnosti, ki so se potikale po Franciji, potem ko so razpustili njihove enote (npr. francoska švicarska garda, hohenoški polk-legija, katerega so sestavljali najemniki iz Baden-Württemberga). Legija je bila sestavljena iz sedmih bataljonov, posameznike so po nacionalnem ključu razporedili v čete (v vsakem bataljonu je bilo osem čet po 112 mož, na čelu čete pa je bil stotnik). V začetku je v legiji manjkalo častniški in podčastniški kader, zato so izvedli volitve za preostala nezasedena mesta. Mnogi so postali častniki na podlagi precej dvomljivih pričevanj o njihovih predhodnih junaštvih (Windrow 1971: 5).

V februarju l. 1848 je bilo 50.000 pripadnikov pariške Narodne garde razdeljenih na dvanajst legij, po ena na pariško okrožje.³³ Legije so bile sestavljene iz bataljonov, ki so bili sestavljeni iz pripadnikov iste četrti okrožja (teritorialni ključ). Na čelu legije je bil polkovnik ali podpolkovnik, bataljona major, stotnik in včasih tudi poročnik. V februarjski revoluciji l. 1848 je zgolj ena legija izkazala lojalnost monarhiji!³⁴ Nezvestoba Narodne garde naj bi bil tudi eden od odločujočih dejavnikov padca monarhije in vzpostavitve II. Francoske republike (1848–1852). Eden od prvih ukrepov nove republikanske oblasti je bil odprava davčnega cenzusa za služenje v Narodni gardi. V praksi je to pomenilo, da je bil pripadnik garde vsak sposoben moški prebivalec Francije, v starosti med dvajsetim in petinpetdesetim letom. Ohranili so volitve častnikov. Ravno prve volitve častnikov pa so postale glavni kamen spotike med desnimi in levimi politikami II. Republike. Desnica je poskušala zavlačevati z njimi, levica pa se jih je trudila čim prej izvesti. Na koncu so s predlogom zmerne levice (zmerni republikanci) prišli do kompromisa, volitve naj bi bile izvedene v primernem času, vendar bi morali v zameno ukiniti elitne gardne enote (delitev enot kot posmeh demokratizaciji). Ampak elitne enote se niso hotele razorožiti. Njihovi pripadniki so uprizorili protestni shod. Trdili so, da za vsem tem stojijo levi radikalci, ki spet želijo vpeljati levo diktaturo v Francijo. Nasprotna stran je odgovorila naslednji dan s podobno manifestacijo delavnega ljudstva. V tej zmešnjavi so jo najbolje odnesli

---

³³ Po končnem padcu monarhije l. 1795 Pariz na novo razdelijo na 12 okrožij. Danes je Pariz sicer sestavljen iz 20 okrožij (Županstvo Pariza).

³⁴ Legija iz okrožja Champs Élysée-Place Vendôme.

pripadniki zmerne levice, ki so na volitvah dobili največ častniških mest. Delitev na desnico in levico pa je še naprej hromila delovanje garde. To se je izkazalo ob novem poskusu državnega udara (Blanqui³⁵ in Barbès³⁶). Enote iz delavskih okrožij na pozivčasne vlade niso prišle. Poveljniku Narodne garde vlade ni uspelo primerno zaščititi in nosilci vstaje so jo uspeli zamenjati. Šele rednim enotam je nato uspelo umiriti situacijo. Zaradi nezanesljivosti Narodne garde so po njenem zgledu izoblikovali nove enote »Mobilne garde«, ki so bile povečini sestavljene iz nezaposlenih mladeničev, katerim so poveljevali (bivši) častniki redne vojske, ki so na položaje večinoma imenovani in ne voljeni. Častnike so volili zgolj kratko obdobje med 17. septembrom in 18. decembrom 1870 (po propadu II. Francoskega imperija 1852–1870 pod oblastjo cesarja Napoleona III.³⁷ in vzpostavitvijo III. Republike, ki pa traja do l. 1940). S tem ukrepom so hoteli očistiti enote Mobilne garde nesposobnih in prejšnjemu režimu (II. imperij) zvestih častnikov. Veliko sposobnih, vendar strogih častnikov je tako izgubilo svoje položaje, katere so zasedli pri vojaki bolj priljubljeni, večinoma drugorazredni častniki. Kandidati so se za izvolitev posluževali najrazličnejših trikov, od izsiljevanja do podkupovanja. V nekaterih provincah (po izkušnjah iz ostalih provinc) niso niti uvedli sistema volitev, tako so končno to idejo tudi opustili (Shann 1991: 13). Narodne garde sicer še ne ukinejo, vendar pa so jo dodobra »počistili« in spravili pod poveljstvo vlade. Večino njenih nalog sta prevzeli novo osnovane enote policije in redne vojske. (Vandervort 2004). Narodno gardo spet razpustijo l. 1852 z nastopom II. Francoskega imperija. Njeni pripadniki namreč predstavljajo preveliko grožnjo takratnim oblastem (preveč liberalni in republikanski vpliv). Na novo jo oblikuje vlada l. 1870 kot pomoč v prusko-francoski vojni (Tulard 1987). V dveh obdobjih l. 1830 in l. 1848 so se v Franciji zgodile velike spremembe, ki so posledica neuresničenih idej Francoske revolucije l. 1789. Enote Narodne garde v tem

---

³⁵ Blanqui, Louis-Auguste (1805–1881), francoski revolucionar, utopični socialist. Načrtoval strmoglavljenje buržoazne oblasti; majhna skupina bi vzpostavila revolucionarno diktaturo in uporabila državno oblast za izvedbo družbenoekonomske in kulturne reforme (blankizem) (Dolinar 1994: 107).

³⁶ Barbès, Armand (1809–1870), francoski politik, rojen na Gvadalupi, utopični socialisti. Sodeloval v uporu proti oblasti 1848, bil zaprt in kasneje deportiran iz države (Gillon 1976: 1162).

³⁷ Napoleon III., Louis N. Bonaparte (1808–1873), nečak Napoleona I. Leta 1836 in 1840 zaman poskušal strmoglavit kralja Ludvika Filipa I. Leta 1848 so ga izvolili za predsednika druge republike, z državnim udarom 1851 je dosegel neomejeno oblast in se dal l. 1852 oklicati za cesarja. V krimski vojni je premagal Rusijo, v Italijanski vojni pa l. 1859 Avstrijo. V nemško-francoski vojni l. 1871 se je vdal, zapustil Francijo in se naselil v Angliji (Dolinar 1994: 687). V času vladanja Napoleona III. je v Franciji prišlo do napredka na različnih področjih: urbanizacija, industrializacija, politična konsolidacija in proti koncu njegove vladavine tudi poskusi liberalizacije (Tilly 2004: 2).

obdobju sicer zgublajo na svoji moči in vplivu, vendar pa še vedno ostajajo pomembni dejavniki nadaljnjega revolucionarnega razvoja.

5. 3. 3 Pariška komuna 1871

Pariško komuno l. 1871 lahko pojmuje kot končno stopnjo revolucije (ki se je začela l. 1789), čeprav je trajala zgolj nekaj mesecev in so mnoge njene rešitve zamrle skupaj z njo. Po drugi strani lahko predstavlja začetek novega obdobja - boj za delavske pravice na temelju marksistične ideologije.

Pariška komuna je bila vstaja pariškega delavstva z elementi prve proletarske revolucije. Do nje je prišlo po porazu Francije v vojni s Prusijo in po sramotnem premirju z zmagovito Prusijo, ki ga je Thiersova vlada sklenila iz strahu pred oboroženimi pariškimi (povečini delavskimi, J. V.) množicami.

Dne, 18. marca 1871, so delavski bataljoni narodne garde in ljudske množice preprečile začasni buržoazni vladi, da bi zasegla topove (200 topov, ki so bili izdelani z denarjem ljudstva in predani v posest Narodne garde) in so prevzele oblast. Šestindvajsetega marca so s splošno volilno pravico izvolili svet komune (centralni komite Narodne garde), ki je postal najvišje politično telo. Člani sveta komune so bili izvoljeni s splošno volilno pravico in jih je bilo mogoče vsak čas zamenjati. Komuna je bila hkrati parlamentarno, zakonodajno in izvršno telo. Tudi člane uprave ter so izgubili politične funkcije; odgovorni so bili komuni in lahko so jih vsak trenutek odpoklicali. Poleg tega so vsi uradniki, skupaj s člani komune, morali opravljati javne funkcije za plačo, ki ni bila višja od mezde boljše plačanih delavcev. Med 60 člani sveta je bilo le 25 delavcev, od tega 13 članov prve internacionale, drugi so bili iz vrst inteligence in drobne buržoazije. Mnogo je bilo blanquistov in proudhonistov.³⁸

Svet je zamenjal stalno vojsko in policijo z oboroženim ljudstvom - Narodno gardo, kateri naj bi pripadali vsi za orožje sposobni meščani, razglasil enakopravnost žensk, ločitev Cerkve od države, pravico vseh ljudi do enakega izobraževanja, racioniral preskrbo, uvedel delavsko samoupravljanje v nacionaliziranih in zaplenjenih podjetjih. Vendar pa komuni zaradi različnih frakcij ni uspelo zapleniti premoženja narodne banke in popolnoma razlastiti proizvodnih sredstev. (Konte 1984: 173).

Na stran komune je prešlo tudi deset pariških bataljonov Mobilne garde, bolj ali manj nedotaknjenih (Shann 1991: 14).

Po zgledu pariške komune so ustanovili podobne tvorbe v nekaterih francoskih mestih; 22. marca v Lyonu, 23. marca v Marseillu in St. Etiennu - kasneje tudi v

---

³⁸ Po Pierru-Josephu Proudhonu (1809–1865), francoskem malomeščanskem socialistu, enemu izmed predhodnikov anarhizma (»lastnina je tatvina«); bil je proti organiziranemu delavskemu gibanju, toda za drobno blagovno proizvodnjo, odpravo denarja in davkov (Dolinar 1994: 864).

Narbonnu, Toulonu in Limogesu. Vendar pa te komune niso dolgo delovale, saj jih je vlada zelo hitro zadušila (Godec 1975: 73).

Zanimivo je Marxovo stališče v času pred in med komuno. Še pred začetkom je namreč svaril, da je v danih razmerah kakršenkoli upor že vnaprej obsojen na propad (obupno blazno dejanje); ko pa se je komuna začela, jo je z zanosom pozdravljal in opisoval kot »zgodovinsko izkušnjo velikanske važnosti, določen korak naprej v svetovni proletarski revoluciji, praktičen korak, važnejši od sto in sto programov in razglabljanj.« (Godec 1975: 99).

Marx v svojem delu Državljanska vojna o pariški komuni piše tudi naslednje: »To je bila zveza cele narodne garde medsebojno povezane po delegatih vsake čete, ki so volili delegate bataljonov, ti pa glavne delegate, poveljnike legij, izmed katerih je vsak moral zastopati svoj okraj (okrožje J. V.) in sodelovati z delegati drugih 19 okrajev. Teh 20 delegatov je sestavljalo centralni komite, ki je 18. marca začel največjo revolucijo našega stoletja.« (Marx v Damjanović 1971: 324). Obenem pa naj bi bila komuna prvi korak k vzpostavi »diktature proletariata« (Mason 2005: 71).

V Narodni gardi so bili še vedno živi običaji iz prve francoske revolucije, se pravi volitve častnikov. Tako se je centralni komite Narodne garde izoblikoval na delegatski skupščini; 215 bataljonov garde še pred uradnim začetkom vstaje; preostalih 55 bataljonov pa je izhajalo iz buržoaznih mestnih okrožij in njihovi predstavniki niso sodelovali na skupščini.

Enote komunardov so 2. aprila skušale prodreti proti Versaillesu (začasni sedež francoske vlade), vendar so bile zavrnjene. Sledil je protinapad vladnih čet, ki so začele prevzemati pobudo. Že kmalu so zavzele ključne utrdbe pred Parizom. Ujete komunarde so streljale, v povračilne ukrepe je tudi pariška komuna ukazala ustreliti nekaj talcev, nato vladne enote niso več spoštovale nobenih določb vojnega prava. V mesto so prodrle 21. maja (na čelu s francosko tujsko legijo, ki se je prvič prišla bojevat na ozemlje metropolitanske Francije!) in ubijale vse, kar jim je prišlo na pot. Po hudih bojih je bil odpor premagan 28. maja. V veliko pomoč vladnim silam so bili Nemci:³⁹ okoli mesta so namreč vzpostavili obroč tako, da so komunardom preprečili, da bi se lahko rešili. Zadnji odpor je bil strt na pokopališču Pere Lachaise. Povsod po mestu so sledili pokoli, vladne sile so množično streljale ujetnike. V bojih je padlo ali bilo ustreljenih od 20.000 do 30.000 Parižanov (t. i. krvavi majski teden), več deset tisoč jih je bilo zaprtih, mnogi so bili obsojeni in izgnani v kolonije (Gvajana-Hudičev otok, Nova Kaledonija)« (Švajncer 1998: 281).

Pomembno vlogo v pariški komuni so odigrali tujci, ki so prišli pomagat komunardom. Med najpomembnejšimi tujci je treba omeniti poljskega generala

---

³⁹ 18. januarja 1871 v Versaillu slovesno okličejo Nemško cesarstvo (»drugi rajh«) Viljema I. kot prvega nemškega cesarja (Blake 1993: 188).

Jaroslava Dabrowskega, poveljnika čet Narodne garde in njegovega rojaka Walerija Wroblevskega, poveljnika komunardne konjenice (Godec 1975: 66). Poljaki so bili v 18. in 19. stoletju »narod revolucionarjev«. Pripadniki poljskega naroda so igrali pomembno vlogo skoraj v vseh revolucijah, od ameriške do oktobrske. Naj naštejemo le nekaj najpomembnejših: Tadeusz Kościuszko v ameriški vojni za neodvisnost l. 1776, Henryk Dabrowski in Adam Mickiewicz v francoski revoluciji l. 1789, Jaroslav Dabrowski v pariški komuni l. 1871, Konstantin Rokossovsky v Oktobrski revoluciji l. 1917 ...

»Komuna je bila posledica poraza, nezmožnost Thiersove začasne vlade v Versaillesu, prevare pruskih zmagovalcev, ki so se utaborili pred vrati Pariza, obličjem dveh med sabo bojujočih se francoskih vlad. Bila je spontano gibanje, ki je oživilo množično novačenje in »ljudsko vojsko« (navednice v izvorniku) po vzoru leta II. Vodila sta jo blankistična večina in proudhonistična manjšina, povezana z mednarodno delavsko zvezo (Prvo internacionalo)« (Canfora 2006: 150).

S koncem pariške komune pride tudi do dokončnega razpusta Narodne garde (kot tudi enot »konkurenčne« Mobilne garde) 14. marca 1872. Vse od leta 1851 naprej lahko spremljamo erozijo njenega položaja, ko njeno vlogo vedno bolj prevzemajo redne vojaške enote kot tudi na novo preoblikovana policija. V pariški komuni pride do popolne izenačitve pojmov državljan-vojak. Kot glavne razloge za njeno dokončno odstranitev na smetišče zgodovine lahko navedemo pomanjkanje discipline ter njeno nedovzetnost za različna ideološka razhajanja (npr. proudhonizem: marksizem), kar je prispevalo k zmanjšanju njene učinkovitosti (Vandervort 2004).

S koncem Narodne garde je konec tudi z demokratičnimi prijemi v francoskih oboroženih silah. V redni vojski te elemente opustijo že kmalu po prihodu Napoleona na oblast, v Narodni gardi pa obstaja tradicija vse do njenega konca. S tem se tudi dokončno zaključi eden od poskusov Francoske revolucije; vpeljava demokracije v francoske oborožene sile, kar pa se na koncu izkaže kot ne tako zelo primerna stvar. Preseneča pa dolgo obdobje obstoja nekaterih elementov demokracije (volitve častnikov; pravica do tekmovanja za podporo in glasove, pravica biti izvoljen na funkcije - Dahl v De La Porta 2003: 34) v Narodni gardi. Njena vloga se je sicer v tem času korenito spremenila (nazadovala), še vedno pa je pomemben dejavnik; mogoče ne toliko na vojaškem kot na političnem prizorišču. Za Narodno gardo lahko rečemo, da je na meji med civilno (policijsko?) in vojaško sfero in mogoče je to eden od dejavnikov (skupaj s francosko tradicionalnostjo, neke vrste odporom dela

prebivalstva do redne, naborniške vojske in sveto nedotakljivostjo revolucije l. 1789), zaradi katerega ji je uspelo preživeti toliko časa. »Pariška komuna in njena Narodna garda sta prva uresničena instrumenta diktature proletariata. Zgodovinski pomen jim je v tem, da so prvič, sicer kratkotrajno, nakazali obče lastnosti razredne družbe in vojaško organiziranost socialistične družbe« (Došen 1987: 36).

5. 4 Avstro-ogrška vojska (1914–1918)

Avstroogrsko cesarstvo pogosto opredeljujemo kot »ječo narodov«. Tvorba, ki je bila nominalno sicer bolj demokratična (monarhija s parlamentarno demokracijo na državni in deželni ravni) kot prejšnji habsburški imperij (neoabsolutistični), vendar pa je v njej prevladoval trd nemški, v manjši meri tudi madžarski nacionalizem (Zelnik 2003: 23). Podobno stanje je bilo tudi v vojski.

Vojaško službo je urejal zakon sprejet 5. decembra 1868. Vojaški rok je trajal tri leta, nadaljnjih 7 let je bil obveznik rezervist enote, še dve leti je pripadal domobranstvu. Kopensko vojsko je sestavljala skupna avstro-ogrška vojska ter posebni domobranstvi Avstrije (Landwehr) in Madžarske (honved). Landstrum (in honved) so sestavljali manj sposobni za vojsko /.../ Posebnost avstro-ogrške vojske je bila večnacionalna sestava. Zaradi teritorialnega popolnjevanja so bili polki opredeljeni tudi po nacionalni pripadnosti. Kljub temu je v večini enot prevladoval trd nemški ali madžarski raznarodevalni duh« (Švajncer 1998: 290).

Za osnovni poveljevalni jezik sta se uporabljali nemščina in madžarščina, na nižjih ravneh tudi ostali jeziki monarhije, odvisno od sestave enot (Zupančič 1998: 23). V vojnem času pa so na Tirolskem (bližina frontne črte) uvedli tudi t. i. Standschützen bataljone. »Standschützen so bili posebne civilne enote na Tirolskem (in Vorarlbergu), sestavljene iz pripadnikov, ki so bili tako rekoč brez vojaških obveznosti. Približno 48 bataljonov je bilo sestavljenih in porazdeljenih med različne enote na italijanski fronti.« (War Office General Staff 1996: 175). Njihovi pripadniki so običajno izhajali iz goratih predelov in so že od zgodnje mladosti znali uporabljati orožje. Večinoma so bili tudi člani različnih strelskih društev in so že stoletja izkazovali zvestobo Habsburgom (npr. znameniti upor Andreasa Hoferja,⁴⁰ ki se je l. 1809 s svojimi somišljeniki uprl četam Napoleonovih zaveznikov Bavarske in Saške). Zaradi svoje zvestobe so člani teh društev dobili posebno pravico, da so lahko doma

---

⁴⁰ Andreas Hofer (1767–1810), tirolski bojevnik za svobodo in za izgon Francozov. Ker ni poznal političnega položaja po sklenitvi miru v Schönbrunn (1809), je nadaljeval tirolski osvobodilni boj. Po porazu se je skrival pred Francozi in njihovimi zavezniki. Bil je izdan (s strani soseda za 1500 zlatnikov), sojen in ustreljen (po domnevnem izrecnem Napoleonovem naročilu) v Mantovi. (Pocock 2004: 256).

hranili svojo puško. Po vsesplošni mobilizaciji (1914), ko so sposobni moški odšli v enote redne vojske, so v teh društvih (Standeschützen bataljonih) ostali mladi fantje in starejši moški. Kot del posebne tradicije so volili svoje častnike in podčastnike. Zanimivo je to, da so v te čete množično vstopali tudi Tirolci, katerih materni jezik je bila Italijanščina. V bojnih nalogah je bila osnovna enota četa, v primeru ko je iz iste regije prihajalo več kot 200 pripadnikov, so oblikovali bataljon. Enote Standeschützen so svojo največjo vrednost pokazale v gverilskih (obrambnih) oblikah gorskega bojevanja, za večje akcije pa so bili premalo izurjeni in predvsem preslabo opremljeni. Značilna je bila močna fluktuacija osebja; mladeniče so vedno bolj potrebovali v enotah redne vojske, starejši pa so že odslužili svoje.

Po zgledu strelskih društev iz Tirolske in Vorarlberga so kasneje oblikovali podobna društva (bojne enote) tudi drugod po avstroogrskem cesarstvu, med drugim na slovenskem jezikovnem področju; v Mariboru (k. k. freiwilliges Schützenbataillon Marburg No. IV), Ljubljani (k. k. freiwilliges Schützenbataillon Laibach no. V, in kolesarski k. k. freiwilliges Schützenbataillon No. 201) ter v Trstu (k. u. k. freiwilliges Schützenbataillon Triest No. VII) (Jung 2003: 37–39). Za te enote pa ni dokazov, da so volili svoje častnike.

5. 5. 1 Ruska Rdeča garda (1917)

Eden izmed najbolj znanih primerov uvajanja demokracije v oborožene sile je primer ruske (sovjetske) revolucije. Hkrati pa je sovjetska ureditev močno vplivala tudi na kasnejše revolucije okoli po Evropi (svetu). Canfora o Ruski revoluciji pravi da je bila to »prva revolucija«, v kateri je »proletarska« (navednice v izvorniku) stranka prevzela vso oblast s silo in z namenom, da jo bo dolgo izvrševala z izjemnimi metodami. Hkrati je bila tudi najbolj razdiralna osvobodilna izkušnja zaostalega »tretjega« sveta. V »tretjem svetu« (navednice v izvorniku) je v resnici povzročila večji nemir od tistega, ki ga je izzval Gandhi« (Canfora 2006: 344).

Razpoke v ruski družbi se začnejo kazati že dolgo pred samo revolucijo, po izgubljeni vojni z Japonsko l. 1905. Naslednja revolucija, februarja 1917, je vodila do abdikacije carja Nikolaja II. in nove vseruske vlade, katera pa ni bila sposobna razrešiti problemov ruske družbe (še vedno na pol fevdalne) in dvigniti standarda življenja. Pod vodstvom Vladimirja Iljiča Lenina so boljševiki (oziroma komunisti, kot so se kasneje sami preimenovali) uživali resnično široko podporo med ruskim ljudstvom.

Ko so zasedli oblast (oktobra 1917), so imeli veliko prednost v tem, da so bili bolj ali manj enotni, za razliko od njihovih nasprotnikov, ki so predstavljali širok spekter prepričanj (od caristov, kozakov do socialdemokratov; več o tem glej Mikhail Khvostov, *The Russian Civil War* (2) 1997). Glavni instrument boljševikov (bol'she=več) za prevzem oblasti pa so bile enote Rdeče garde. V osnovi so bile sestavljene iz tovarniških delavcev, ki so zamenjali svoja orodja za orožje in s tem izrazili svoje nestrinjanje z delovanjem stare (imperialistične) ruske države. Prve enote so se pojavile že v revoluciji l. 1905, predvsem na področju večjih mest, ko so se posamezni delavci organizirali v paramilitarne oddelke imenovane »Rdeča garda«. Znova se vzpostavijo februarja 1917, takoj po revoluciji, njihova vloga pa je bila varovanje ljudskih svetov (sovjetov) in pomembnih tovarn ter industrijskih mest, iz katerih je izhajala večina gardistov.

Čeprav niso bili neposredno povezani z boljševiki, so bili ravno petrograjski rdeči gardisti tisti, ki so jim omogočili priti na oblast. Rdeča garda je torej bila tista, ki je naskočila Zimski dvorec in aretirala člane začasne vlade Aleksandra Kerenskega⁴¹. V Moskvi so njeni pripadniki zavzeli Kremelj. V prvih mesecih revolucije so bili oddelki Rdeče garde edina oborožena sila, ki je branila prestolnico (in s tem revolucijo) pred napadi nemških kot belogardističnih, protirevolucionarnih sil (le-te so vznikale povsod po državi).

Sprva so bili rdečegardisti organizirani zelo ohlapno, v lokalne oddelke (mogoče je bolj primeren izraz odredi) v obsegu med 100 in 150 pripadnikov, ki so patroljirali okoli tovarn in domov. Manjše število zanesljivih gardistov pa je varovalo lokalne sovjete in glavni boljševiški štab v Petrogradu. Vsi pripadniki Rdeče garde so bili prostovoljci in častniki izvoljeni na vojaških zborovanjih (mitingih). Poleg tovarniških delavcev so rekruti garde prihajali iz skupine bivših služabnikov bogatih in vplivnih pripadnikov višjih slojev (to so bili predvsem mladi, zagnani idealisti, ki so kar »goreli« od želje sodelovati v »svetovni revoluciji«) kot tudi različnih razbojnikov in kriminalcev, ki so videli revolucijo kot dobro priložnost za napolnitev lastnih žepov. Bolj formalno obliko je Rdeča garda dobila avgusta 1917 (posledica domnevnega

---

⁴¹ Aleksander Fjodorovič Kerenski (1881–1970), ruski pravnik, politik. Igral je važno vlogo pri oblikovanju politike ruskih začasnih vlad leta 1917. Bil je minister v prvih dveh in predsednik zadnje začasne vladne od julija 1917 naprej. Ko je septembra zatrl upor v vojski, je prevzel tudi njeno vrhovno poveljstvo. Njegov neuspeh v reševanju med seboj povezanih problemov zemlje in miru je utrl pot Leninovi oktobrski revoluciji. Po zmagi revolucije je emigriral na zahod (Konte 1984: 198).

poskusa puča generala Kornilova⁴²). Iz štirih desetih (»desiatky«, 10 do 15 mož) so sestavili vod (vzvod), iz štirih vodov družino ali četo (družina⁴³) in iz treh družin bataljon (običajno sestavljen iz 600 mož). Kasneje so se postopoma izoblikovale še višje formacije: kolone, skupine, brigade in divizije. Tako je novembra 1917 (se pravi v času Oktobrske revolucije) Rdeča garda že štela več kot 200.000, število pa je še naraščalo, še posebno na račun prihodov demobiliziranih vojakov iz razpadle carske vojske. V decembru so iz posameznih razdrobljenih enot oblikovali prvi regularni polk (1. delavsko-kmečki, rdeči, socialistični Putilovsky polk) in pripadajoči artilerijski polovični polk (Putilovsky artilerijski divizion). Putilova tovarna je bila ena od največjih tovarn strojev v Petrogradu. Po revoluciji in spremembi sistema so jo preimenovali v tovarno Kirov.

Rdečo gardo so uradno razpustili septembra 1918, kljub temu pa so nekateri oddelki obstajali in delovali še do konca državljanske vojne. Mnogi bivši rdečegardisti so se kasneje pridružili novoustanovljeni Rdeči armadi (januar 1918), čeprav se je marsikateri gardist krčevito upiral temu. Garda je namreč bila veliko bolj razpuščena in (v primerjavi z redno vojsko) praktično brez hierarhije. So pa bivše gardiste posebno radi sprejemali v vrste politične policije (ČEKA⁴⁴), ker so dobro poznali lastne soseske ... (Khvostov 1996: 3–5).

5. 5. 2 Delavska in kmečka Rdeča armada (1918–1924)

Drugi dan boljševiške revolucije 1. 1917 se je izoblikovalo vrhovno telo za nadzor nad oboroženimi silami - Komite za vojaške in mornariške zadeve. Sestavljen je bil iz treh članov, katerih naloga je bila ustanavljanje nove, ljudske armade in nastavljanje preverjenih, boljševiških kadrov na najvišje vojaške položaje. Naslednjega dne so ga razširili na devet članov in mu podelili novo ime Sovijet ljudskih komisarjev za

---

⁴² Lavr Georgijevič Kornilov (1870–1918), ruski (kozaški!) general, vrhovni poveljnik v vladi A. Kerenskega. Avgusta 1917 je proti Petrogradu vodil svoje čete. Kerenski je v tem videl poskus desničarskega prevzema oblasti in se je zato obrnil na stranko boljševikov za pomoč. To pa je potem posledično privedlo do boljševiške oktobrske revolucije ... Z veliko verjetnostjo pa lahko trdimo, da Kornilov ni nameraval izvesti puča. Kasneje sodeluje pri oblikovanju in vodenju protirevolucionarne vojske, kar posledično pripelje do njegove smrti (Pipes 1990: 440–442).

⁴³ Družina je pojem v zgodovini vzhodnoslovanskih plemen, ki je pomenil nekakšno osebno gardo (oboroženo spremstvo) vladajočih plemenskih starešin (knezov, poglavarjev). Verjetno se je iz družine razvilo rusko plemstvo. Termin na daleč spominja na slovenske Koseze (Canadian Institute of Ukrainian Studies).

⁴⁴ ČEKA-Izredna vseruska komisija za bojevanje proti kontrarevoluciji, špekulacijam in sabotražam. Njen ustanovitelj in prvi voditelj je bil Feliks Dzeržinskij. Kmalu po ustanovitvi si je komisija pridobila sloves brutalnih lovcev na dezerterje Rdeče garde in kasneje armade. Imeli so pooblastila, da so lahko zasliševali, kaznovali in likvidirali osumljence (Khvostov 1996: 14).

vojaške in mornariške zadeve. Kasneje, novembra, so isto telo razpolovili na dva ločena komisariata, enega za kopensko in drugega za pomorsko vojskovanje ...

Glavno geslo boljševiške revolucije je bilo »enakost za vse« in to so uvedli tudi v svoje oborožene sile. Za oblikovanje kakršnihkoli pomembnejših sklepov so vpeljali demokratično odločanje z glasovanjem. Temu ukrepu je nato sledil odlok, ki je uradno ukinil vsa predrevolucionarna razlikovanja; čine, odlikovanja in naslove, tako v vojaškem kot tudi v civilnem življenju. Naslednji odlok je zapovedal enakost vseh vojakov in še uradno določil uporabo volilne procedure za izbiranje častnikov. Od takrat naprej so bila praktično vsa pooblastila v rokah vojaških svetov na frontni, divizijski in polkovni ravni. Tako smo dobili neke vrste vojaške parlamente na ravni polkov in višjih enot. Birokratski kaos v poveljevanju je bil gromozanski, saj je vsako povelje moralo biti potrjeno s strani vojaškega sveta. Resnično pa je imponantno to, da je stvar sploh delovala, tako kot je! (morebitne vzporednice lahko povlečemo s samoupravljanje v Jugoslaviji)

Kljub revoluciji so si boljševiki prizadevali še vedno ohranjati dele nekdanje carske armade. Zelo nepraktično bi bilo popolnoma odpraviti vojsko, še posebno ob dejstvu, da je Rusija takrat še vedno bila v vojnem stanju s Centralnimi silami (Nemčija, Avstro-Ogrska in Turčija), čeprav lahko po marksistični teoriji opišemo prvo svetovno vojno kot »irelevantno tekmovanje med rivalskimi kapitalističnimi silami, ki posledično z izčrpanjem, nevede ponujajo priložnost za dolgo pričakovano radikalno preobrazbo družbe« (Jurado 2001: 4). Po začetku revolucije je mnogo vojakov zapustilo frontno črto in se odpravilo domov; bili so namreč siti vojne, še posebej ob dejstvu, da se doma dogajajo korenite spremembe. Ob poti domov pa so se združevali v različne formacije, ki jih lahko v grobem razdelimo na tri skupine: pristaši nove oblasti (rdeči), stare oblasti⁴⁵ (beli) in pa tretji blok (zeleni kader), ki se je za plačilo boril s prvimi ali drugimi. Izbira rdeče kot barve ruske revolucije pa si zasluži še nadaljnjo razlago. Rdeča je že od nekdaj bila mednarodni simbol upora in razbojništva. Tradicionalno je predstavljala, simbolizirala kri, predvsem v sporazumevanju piratov (črna pa je pomenila smrt). V pomorstvu rdeča zastava predstavlja izzivanje in se izobeša, ko se ladja pripravlja na boj. Njeno nasprotje pa predstavlja bela zastava, ki je simbol miru in predaje. V ruščini pa ima rdeča barva še

---

⁴⁵ Ta skupina je dobila močno podporo v obliki intervencijskih sil (»ekspedicijski korpus«) Antante. Te so prišle pod pretvezo, da so prišle vzpostaviti »drugo fronto« v boju proti nemškemu cesarstvu. Glavni pobudnik akcije je bil tedanji vojni minister John Winston Churchill (Canfora 2006: 216).

druge pomene. Po rusko se rdeči pravi »krasna« in lahko poleg imena barve označuje tudi lepoto, ljubkost, čednost. Rdečo zastavo pa so poznali v Rusiji že stoletja pred revolucijo. Rdeča zastava na vrhu najvišje zgradbe v okolici je označevala, da je območje okuženo s kugo. Boljševiki so se na začetku revolucije, ko še niso bili dovolj močni, posluževali te ukane. Na veliko so izobešali rdeče zastave, sile protirevolucije pa so se na daleč izogibale tem območjem. Tako naj bi rdeča postala barva ruske revolucije. Bela barva, ki so jo za svojo vzele sile protirevolucije, pa naj bi izhajala iz barve francoske burbonske monarhije (Khvostov 1996: 20). Rdečo zastavo so sicer za svojo vzeli že pariški komunardi (slika 2 francoskega socialističnega voditelja Jeana Jaurès) in še pred njimi jakobinci, tako da lahko z gotovostjo trdimo, da ni zgolj produkt ruske boljševiške revolucije.

Slika 3, Jean Jaurès z rdečo zastavo na zborovanju leta 1913

(Vir: Božič in drugi 1980: 191)

Demobilizacija stare, carske armade je potekala postopoma, vmes pa je centralna sovjetska vlada oznanila nastanek nove armade, katero naj bi vzpostavili na novih temeljih, in katere rekruti bodo prihajali iz vrst prostovoljcev »razredno zavednih delavcev in zgaranih kmetov« (Khvostov 1996: 6). Uradno ime nove sile: Delavska in kmečka rdeča armada ali krajše RKKA (ibid.).

Vstop v novo formacijo je bil sprva zelo selektiven. Bodoči prostovoljec je potreboval priporočilo s strani vojaškega telesa, delavskega sindikata ali katere ostale organizacije povezane z boljševiško stranko. V primeru pristopa posameznega oddelka Rdeče garde so za to potrebovali demokratično odločitev vseh članov oddelka. Ta pristop je zagotavljal, da so se v novo nastajajočo armado sprejemali zgolj »posvečeni« kadri.

Pravi bojni krst so enote doživele februarja 1918, ko so se skupaj z enotami Rdeče garde spopadle z nemškimi silami okoli mest Pskov in Narva (severozahodni del Rusije, v bližini St. Petersburga, danes je območje razdeljeno med Rusijo in Estonijo). Še pred samimi operacijami pa je sovjet ljudskih komisarjev objavil slavni poziv »Socialistična domovina je v nevarnost« (Khvostov 1996: 7), kar je vzpodbudilo velikanski priliv svežih borcev v enote Rdeče armade. Kasneje so razglasili 23. februar za dan sovjetske vojske.⁴⁶ V marcu istega leta ustanovijo vrhovno vojaško telo; vrhovni vojaški sovjet. Njegova glavna naloga je bila, da prevzame odgovornost za formalno oblikovanje in razvoj Rdeče armade. Prvi ukrep, ki so ga sprejeli, je bil razdelitev države na šest vojnih okrožij (okrug) in vzpostavitev položaja vojaških komisarjev na vseh ravneh. Ti ukrepi so privedli do oblikovanja pehotnih divizij (58), specialističnih, tehničnih, oklepnih, artilerijskih ter konjeniških enot. V tem času je celotna Rdeča armada že štela približno 200.000 oborožencev. Še vedno pa ni imela formalne organizacijske strukture, vadbenih centrov, enotnih uniform ter standardizirane oborožitve. Tega leta so se stvari izboljševale, v svoje roke jih je namreč prevzel republiški revolucionarni vojaški svet (RMSR) pod vodstvom Leona Trockega. Na njegovo iniciativo so (ob močnem nasprotovanju Stalina in Vorošilova, ki sta tudi bila člana RMSR) v armado sprejeli skoraj 22.000 častnikov bivše carske vojske, ki pa so v novih enotah dobili zgolj položaje vojaških svetovalcev, specialistov. S to potezo se je dvignila kakovost vojaškega izobraževanja. Poleg častnikov so v enote sprejeli tudi 130.000 carskih podčastnikov, katerih bojne izkušnje so bile ključnega pomena v preoblikovanju rekrutov v delujoče vojake. Po odpravi činov in privilegijev so častniki (pravno formalno častnikov niso poznali, naslovi naj bi zgolj nakazovali mesta, ki jih je določena oseba zasedala) in vojaki drug drugega naslavljali z »državljanom« (grazhdanin, navezava na francosko revolucijo), kar pa so kasneje zamenjali z bolj znanim nazivom »tovariš« (tovarish).

Tabela 5. 2. 2. 1: Poveljujoči položaji v Rdeči armadi (1918–1935)

Komandir Otdeleniya	Poveljnik oddelka
Pomkomvzvoda	Pomočnik poveljnika voda
Zamkomvzvoda	Namestnik poveljnika voda

⁴⁶ Še danes je ta dan v Rusiji praznik oboroženih sil. Le preimenovali so ga, tako da uradno danes na ta dan praznujejo dan branilcev domovine.

Starshina	Praporščak
Komvzvoda	Poveljnik voda
Komroty	Poveljnik čete
Kombat	Poveljnik bataljona
Kompolka	Poveljnik polka
Kombrig	Poveljnik brigade
Komdiv	Poveljnik divizije
Komandarm	Poveljnik armade
Komanduyushiy Frontom	Poveljnik fronte
Glavkom ali Glavkoverkh	Vrhovni poveljnik

Vir: Khvostov 1996: 8

V vojski so poznali zgolj dva položaja: rdečearmejec (Krasnoarmeyets) in pa rdeči poveljnik (Krasny Komandir ali krajše Kraskom). Stanje brez činov (zgolj označba položajev) je trajalo do l. 1935, ko v Rdečo armado spet uvedejo nazaj prave vojaške čine.

S potekom revolucije je bilo vedno manj zanimanja za prostovoljno vstopanje v enote Rdeče armade predvsem s strani kmečkega prebivalstva, ki naj bi v tistem času sestavljalo kar 90 % vsega armadnega moštva. To je privedlo do uvedbe splošnega vojaškega nabora za vse moške med 18. in 40. letom starosti (Khvostov 1996: 8).

Septembra istega leta začnejo oblikovati najvišje armadne strukture armade, v tistem čas vzpostavijo 12 armad, in te v fronte.⁴⁷ Rdeča armada se stalno povečuje; konec leta šteje 285.000 vojakov, že spomladi l. 1919 pa preseže številko 1.630.000 (posledica uvedbe splošnega vojaškega nabora). V letu 1920 pa že doseže svoje največji obseg s 5,5 milijona pripadnikov (v glavnem na račun združitve Rusije, Ukrajine, Belorusije, Litve in Latvije v kasneje imenovano Sovjetsko zvezo). Hkrati raste tudi vpliv in število političnih komisarjev ter članov partije, od 35.000 oktobra 1918 do 278.000 avgusta l. 1920. Stranka boljševikov je bila tako prisotna praktično v vseh enotah armade. Razvija se tudi v organizacijskem smislu (predpišejo pravice, dolžnosti in pričakovane norme posameznega vojaka), poleti l. 1919 pa uvedejo izplačevanje nadomestil za služenje v armadi. Rdeča armada v takšni obliki ostane do

⁴⁷ Fronta je bila najvišja operacijska oblika v Rdeči armadi. Prvo so oblikovali 1918. Vsaka fronta se je imenovala po geografskem območju, kjer je delovala (npr. Ukrajinska, Severna, ...) in je bila običajno sestavljena iz dveh do petih armad, skupaj z njihovimi rezervnimi, pomožnimi in specialističnimi enotami (Khvostov 1996: 10).

l. 1924, ko jo demobilizirajo in modernizirajo (Khvostov 1996: 8). V začetku tega leta umre Lenin in iz bojov za njegovo zapuščino vstane novi voditelj Josif Visarionovič Džugašvili, imenovan tudi Stalin. On zamenja Leninov demokratični centralizem s totalnim centralizmom (totalitarizem?), v središču katerega je kult osebnosti, kamor lahko štejemo tudi demontažo socialistične demokracije (Došen 1987: 63).

Najbolj viden dokaz političnega vmešavanja v vojaške zadeve so bili komisarji. Vsaki enoti velikosti bataljona in višje je bil k običajnem poveljniku dodan še komisar. Oba skupaj sta predstavljala sistem skupnega poveljevanja, ki so ga vzpostavili med državljansko vojno, za nadzor nad bivšimi carističnimi častniki. Komisar je moral dajati svojo privolitev na vsako večjo odločitev poveljujočega častnika. Komisarji običajno niso imeli veliko vojaških izkušenj in so jih imenovali glede na zvestobo komunistični partiji. Večinoma se niso preveč vtikali v vojaške posle, bolj so se osredotočali na izvajanje politične indoktrinacije, dvigovanje in utrjevanje morale, čeprav je marsikateri izkoriščal svoj položaj za zastraševanje lojalnih častnikov, kot tudi vojakov. Situacija se je še poslabšala z KOMSOMOL-om⁴⁸. Od članov KOMSOMOL-a se je namreč pričakovalo, da se bodo dobivali na sestankih, kjer bodo kritizirali in ovajali poveljujoče častnike in komisarje (Zaloga, 2001: 4).

V začetku je bila intendantca Rdeče armade v obliki rekvizicij. Po koncu državljanske vojne to uredijo kot v vsaki »normalni« vojski. Sočasno s ponovnim, postopnim uvajanjem častniških privilegijev uvedejo tudi razliko v prehrani častniškega in vojaškega zbora (Zaloga 2001: 4).

Francoske revolucije predstavljajo prelomne trenutke v zgodovini, ki so močno vplivali na kasnejša dogajanja. Podobno je z rusko revolucijo l. 1917. Obstaja tudi močna povezava med francoskimi in rusko revolucijo, tako da ni presenetljivo pojavljanje prvin demokracije v oboroženih silah. Vendar pa moramo biti v ruskem primeru zelo previdni, kajti če pogledamo celotno sliko, težko govorimo o demokraciji. Res je, da vpeljejo volitve častnikov (poveljnikov) in arbitrarno odločanje v vojaških svetovih, vendar pa hkrati omejijo vstop v same oborožene sile. V osnovi so lahko vanje stopili le pripadniki delavskega in kmečkega sloja, pa še oni so potrebovali priporočila. Po ustroju Rdeče garde so se oblikovale revolucionarne sile povsod po svetu, naj jih naštejemo le nekaj: finska, bavarska, madžarska in kitajska Rdeča garda, Spartakovci itd. Podobno kot socialistični sistem so imele tudi oborožene sile veliko problema s preobsežno in zapleteno, centralistično vodeno

---

⁴⁸ KOMSOMOL (Kommunisticheskiy Soyuz Molodiozhi) je bila mladinska organizacija komunistične partije, ustanovljena l. 1918, v katero so vstopali mladi, preden so lahko vstopili v komunistično partijo. Pripadniki so bili stari med 14 in 28 let, voditelji lahko tudi več. Mnogi sovjetski voditelji (npr. Brežnjev, Andropov) in pa gospodarstveniki (Hodorkovski) so v Komsomolu začeli svojo pot (Zaloga, 2001: 4).

birokracijo. Nenazadnje je bil verjetno ravno to najpomembnejši dejavnik, ki je boljševikom omogočil zmago v državljanski vojni. Vendar pa se demokratične prvine niso najbolj obnesle, zato so jih počasi odpravljali, sorazmerno z razvojem Rdeče armade in kasneje Sovjetske vojske.

5. 5. 3 Kronštadski upor (1921)

Mornarji v kronštadski pomorski bazi so že od nekdanj imeli vzdevek revolucionarni, tako so sodelovali že pri revolucijah l. 1905 (oklepnic Potemkin) in l. 1917 (Aurora). Mnogi od njih so bili člani boljševiške stranke še v času, ko je bila ta prepovedana in v strogi ilegali. Leta 1921 pa izpeljejo še en upor pod vodstvom Stepana Petričenka, inženirskega častnika Baltske flote. Ob vsesplošnem pomanjkanju (lakota, epidemije) in nezadovoljstvu (eksekucije nasprotnikov revolucije, prisilna kolektivizacija) z t. i. »vojnim komunizmom« mornarji bojnih ladij »Petropavlovsk« in »Sevastopol« sprožijo upor proti tedanji boljševiški vladi. Vzpostavijo sovjete, na čelu z začasnim revolucionarnim komitejem, kjer se vse odločitve sprejemajo z glasovanjem. Sočasno z Kronštadstkim uporom se uprejo tudi delavci v Petrogradu. Skupaj osnujejo 15 zahtev (nove, tajne, demokratične volitve v sovjete, svoboda govora, pravica do svobodnega zbiranja, odprava političnih funkcij v oboroženih silah, odprava strankarskih oddelkov znotraj oboroženih sil ...), ki jih pošljejo boljševističnim voditeljem v Moskvo. Lenin za upor obtoži Belo gardo in njene pomočnike (Združeno kraljestvo, Francija). Boljševiki poskušajo umiriti razmere s pogajanjem, ko pa ta poziv propade, napadejo vstajnike. Vidnejšo vlogo pri tem odigrata Trocki in Tuhačevski, oba žrtvi kasnejših Stalinovih čistk. Postrelijo vse vidnejše člane, preživele pa zaprejo v različna delovna taborišča. Redkim srečnežem dovolijo oditi v emigracijo, predvsem na Finsko (Lynch 1996).

Kronštadski mornarji so bili anarhistični poskus preoblikovanja sovjetske družbe. Praktično vse odločitve sprejemajo na zborih s pomočjo sistema glasovanja. Sam poskus pa je trajal premalo časa (zgolj nekaj tednov) in na premajhnem prostoru, da bi lahko presodili, kako se stvar odraža v praksi.

5. 6 Nemška Revolucija (1918–1923)

Ob izbruhu prve svetovne vojne je med različno mislečimi nemškimi političnimi strankami veljala nekakšna kompromisna podpora načrtovanim vojnim operacijam. Kar je bilo zamišljeno kot kratka in silovita vojna (ob božiču bomo doma), se je na koncu izkazalo za nepredstavljivo, industrializirano mesarsko klanje. Skupaj s trajanjem vojne je naraščalo protivojno vzdušje, ki je na koncu privedlo do različnih uporov.

Že vse od l. 1916 je v Nemčiji obstajala ekstremno leva, komunistična (kasneje se preimenujejo v KPD - nemška komunistična stranka) politična skupina poznana pod imenom Spartakusbund (spartakova zveza) pod vodstvom Rose Luxembour⁴⁹ in Karla Liebknehta⁵⁰ (spartakovce naj bi zasnovala, ko sta bila l. 1915 zaprta), ki je zahtevala takojšnje končanje vojne in si prizadevala za uresničitev komunističnega revolucionarnega programa. Ruska februarska revolucija l. 1917 pa je še okrepila te zahteve; aprila je Nemčijo zajelo dolgotrajno obdobje različnih stavk in uporov proti državi (upor mornarjev oceanske flote). Nemška socialistična stranka (SPD) v tem času še vedno podpira vojaške dejavnosti vlade, kar pripelje do odcepitve dela levih ekstremistov in posledično ustanovitve nove stranke nemške neodvisne socialistične stranke (USPD), ki se v svojem delovanju močno nasloni na Spartakovo zvezo. Slednja si prizadeva ne le za takojšnjo prekinitve vojne, temveč tudi zagovarja takojšnje politične in socialne spremembe. Oktobra 1918 pride do upora nemških mornarjev v Kielu, ki pa se hitro razširi po ostalih pristaniščih (Lübeck, Hamburg in Bremen). Ladijske častnike razrešijo in v nekaterih primerih tudi umorijo, namesto njih pa uvedejo delavske in mornariške svete po modelu ruskih sovjetov. V njih poteka odločanje o vseh pomembnejših stvareh na podlagi glasovanja. Oblikujejo tudi ljudsko mornariško divizijo (Volksmarine division), oddelke divizije pa pošljejo okoli po Nemčiji oznanjat in širit revolucijo. Ko enkrat zaženejo revolucionarni valjar, je ta neustavljiv. Po vsej deželi začnejo vznikat delavski in vojaški sveti ter pripadajoče oborožene formacije (Rurska rdeča armada, Bavarska rdeča armada ...). Ob vsesplošni anarhiji in nasprotovanju monarhiji s prestola odpravijo še cesarja Viljema. Takrat

---

⁴⁹ Rosa Luxembour (1870–1919), nemška socialistična političarka in teoretičarka, poljsko-judovskega rodu. Leta 1919 jo v Berlinu ustrelili pripadniki enega od Freikorpsov (Dolinar 1994: 597).

⁵⁰ Karl Liebknecht (1871–1919), nemški politik, od leta 1912 državni poslanec soc. dem. stranke. Eden od voditeljev zveze spartakovcev. Leta 1919 vodi levo vstajo, reakcionarni oficirji so ga prijeli in skupaj z Roso Luxembour tudi ustrelili (Dolinar 1994: 579).

konkurenčni stranki SPD in Spartakovci okličejo republiko; prvi Nemško republiko, drugi pa Nemško socialistično republiko (Jurado 2001: 3–15). Vsaka tvorba je imela tudi svoje oborožene sile. Začetna nesoglasja prerastejo v oborožen konflikt, kateremu pa se pridruži še tretja, desnosredinska stran (ustanavljanje Freikorpsov⁵¹ za boj proti rdečim revolucijam). Po medsebojnih konfrontacijah se končno izoblikuje t. i. »weimarska koalicija« med SPD, DDP (nemška demokratična stranka) in pa katoliško sredinsko stranko proti nepovezanim in močno oslabljenim ostankom revolucije, ki odpelje Nemčijo naprej v znane dogodke (Hippe 1979).

Nemško revolucijo lahko opišemo kot niz različnih vstaj od l. 1918 do l. 1923. Revolucija je bila tipičen odziv na rusko (sovjetsko) revolucijo, ki se je širil okoli po Evropi (Italija, Madžarska, Francija itd.). Oborožene sile, ki so vznikale, so se zgledevale (popolna kopija) po ruski Rdeči armadi, tako da so prevzemale tudi elemente demokracije. Žal pa so te tvorbe imele kratek rok trajanja, tako da jim ni uspelo do potankosti razviti teh demokratičnih elementov kot v Rusiji.

5. 7 Rdeča armada Murske republike (1919)

Do propada Avstro-Ogrske l. 1918 je bilo Prekmurje edini del slovenskega ozemlja v madžarski polovici države. Po propadu avstroogrške monarhije so se prekmurški Slovenci odzvali na dolgoletno zatiranje in raznarodovanje tako, da so po nekaterih vaseh začeli ropati in razbijati pri bogataših. Proti tovrstnim skupinam so nastopili ostanki vojaških oddelkov in žandarji. Najbolj znani »kazenski« oddelek je vodil nadporočnik Viljem ali Vilmoš Tkalec (po zgodovinarju Lojzetu Udetu »največji slovenski politični avanturist tistih let«). Tkalec je bil po rodu Slovenec, vendar se je pomadžaril in niti z materjo ni hotel več govoriti slovensko. Pred prvo svetovno vojno je bil učitelj in organist v Črenšovcih, med vojno vojak na vzhodni fronti, kjer je padel v rusko ujetništvo in se tam seznanil z idejami ruske revolucije (Švajncer 1992: 148–149).

---

⁵¹ Freikorps, nemško »korpus prostovoljcev«, v času vojne oz. vojnega pohoda pod različnimi vodji (po katerih so se imenovali), s pooblastilom vojaškega poveljnika nastala prostovoljna združenja. Sestavljeni so bili že v 18. stoletju. Po prvi svetovni vojni in po razpustitvi cesarske vojske so bili freikorpsi od konca l. 1918 sestavljeni iz prostovoljskih vojaških formacij, ki so se v interesu nemške vlade borile na Baltiku, V. Prusiji, Z. Šleziji, proti ruskim in poljskim enotam ter tudi v Nemčiji sami, da bi zadušili levo usmerjene vstaje. Z nastankom reichwehrrja začnejo razpuščati freikorpe, njihovi člani pa so povečini postali del redne vojske. Številni med njimi so bili proti republiko sovražno naravnani in so kasneje prestopili k desno sredinskim skupinam (npr. SA) (Zelnik 2003: 122).

Marca 1919 okličejo sovjetsko madžarsko republiko, Tkalec pa postane komisar za Prekmurje.

Kot najpomembnejša osebnost komunistične oblasti se ni obnašal kot komunist. S svojimi mornarji in vojaki je tihotapil blago iz južnoštajerskih krajev, večji delež dobička je obdržal sam. Budimpeštanska oblast je poslala dva preiskovalca, vendar so ju Tkalčevi vojaki nagnali. Ko je postal zanj položaj kritičen je 29. maja 1919 v Murski Soboti razglasil Mursko republiko (Mörška republika) (Švajncer 1992: 150).

»Vrhovni organ republike je bil sovjet delavcev, vojakov in kmetov. Na čelu je bil predsednik sovjeta oziroma republike. Republika je bila formirana po vzoru sovjetske republike v Rusiji in na Madžarskem.« (Titl 1970: 76). Republika pa je posedovala tudi vojaške oddelke: skupaj 1194 vojakov, 36 častnikov, 26 strojnic, 3 minomete in 2 topa (Švajncer 1992: 150). V programu je republika imela ukinitve redne vojske in njeno nadomestitev z oboroženim ljudstvom (Titl 1970: 77), kar pa ji ni uspelo izpeljati, ker zgodba o rdeči Murski republici ni trajala dolgo. Najprej so na območje republike vdrle enote madžarske Rdeče garde in odpravile republiko. Vendar zmagovalna stran v prvi svetovni vojni ni bila naklonjena rdeči madžarski republici in tako so konec l. 1919 pooblastili kraljevino SHS, da z vojsko zasede Prekmurje (Švajncer 1992: 150).

Vilmoševa republika je bil primer uveljavljanja (zlorabljanja) idej komunistične ruske revolucije na naših tleh. Posedovala je oborožene sile, ki so delovale po načelu ruskih sovjetov, vendar je v tem primeru demokracija (in sama republika) bila zgolj fasada, za katero se je skrival vodja, oportunist in glavni tihotapec v tistem predelu. Nikjer ni nobene zabeležke o izvajanju volitev častnikov, čeprav obstajajo zapisi o razpravah v posameznih vojaških sovjetih. To je tudi dober primer, kako se da revolucijo izrabiti v svojo lastno korist.

5. 8 Slovenska vojska (1918–1919)

Po koncu prve svetovne vojne in posledično razpustitve obdonavske monarhije se na tem področju izoblikujejo različne nacionalne države. Tudi Slovenci razglasijo samostojnost, ker pa meja na severu ni bila natančno določena, je mlada država že zgodaj soočena z agresivnim nastopom nove avstrijske države.

Slovenska vojska je imela poveljstvo in generalštab (ter vojno ministrstvo v Narodni vladi, katerega je vodil dr. Lovro Pogačnik⁵²). Zbiranje vojaštva se je začelo že takoj prvi dan z javnimi pozivi slovenskim oficirjem in vojakom. Prostovoljci so se začeli zbirati ob slovenskih jedrih bivših avstro-ogrskih slovenskih polkov. Ti polki so ohranili celo stara imena, kot na primer 26. strelski polk v Mariboru, 87. strelski polk v Celju, gorski strelski polk v Ljubljani itd ... Trinajstega novembra 1918 je bila sprejeta začasna odredba o organizaciji polkov, 22. novembra pa organizacija celotne slovenske vojske. Takšna kot je bila predpisana, je ostala do konca slovenske vojske» (Švajncer 1992: 138–139). »Da je prihajalo ob nastanku slovenske vojske po propadu Avstro-Ogrske do poskusov vojaške demokracije, ki je bila značilna predvsem za dogajanje v revolucionarni Rusiji, pove primer iz Celja. Na zborovanju v Narodnem domu 28. oktobra 1918 se je zbralo več sto vojakov in oficirjev. Po govorih je prišlo do glasovanja o novem poveljniku celjskega polka. Za poveljnika so si oficirji in vojaki izvolili nadporočnika Iva Sancina. Kljub temu pa Narodna vlada Sancina ni imenovala za polkovnega poveljnika.« (Švajncer 1990: 54–55).

Da bi vojakom dali določen občutek »samouprave«, je poveljstvo II. vojnega okrožja ustanovilo posebno komisijo za častnike. Poveljstvo je z naredbo določilo, da

/m/orajo vsi oficirji, ki prosijo za nadaljevanje vojaške službe, torej za aktiviranje, za povrnitev čina in ranga itd., napisati posebne prošnje in jih oddati osebnemu oddelku II. vojnega okrožja. Za obravnavanje in reševanje prošenj je bila pri poveljstvu ustanovljena posebna komisija /.../ Preveč bi bilo sklepati, kako dolgo je ta komisija delala, toda v drugi polovici januarja in februarja gotovo ne več, saj je bilo v vojsko sprejetih več hudo nemčurskih častnikov (ibid).

Slovensko vojsko tistega časa lahko do neke mere opišemo s pridevnikom narodno-revolucionarna. Kot ptič Feniks je nastala iz ruševin skupne avstroogrške armade in je zavrgla marsikatero njeno slabost. Tako so vojaki Avstro-Ogrske poznali veliko razliko med častniki in navadnimi vojaki, tako na bojišču kot v zaledju. V novi slovenski vojski je bila strogo predpisana enakost v prehrani vojaškega osebja. Zato so morale častniške menze oficirjem pripravljati enako hrano in v enaki količini, kot so jo pripravljali skupne vojaške kuhinje za vojake ne glede na čin (Švajncer, 1990: 143). Ob tem se seveda zastavlja vprašanje, zakaj so torej morali imeti ločene kuhinje za častniški in vojaški zbor. Med drugim je bilo prepovedano izdajanje vina za častniško kuhinjo, častniki so morali plačevati pijačo s svojim denarjem.

Do uvajanja demokratičnih prvin v Slovensko vojsko na koncu ni prišlo, saj je višja oblast že kmalu zatrla vse te ideje, ki so po vsej verjetnosti prišle na področje Slovenije z vojaki, ki so izkusili sovjetsko ujetništvo. Slovenski vojaki so se učili na

---

⁵² Dr. Lovro Pogačnik (1880–1919), prvi obrambni minister v zgodovini slovenskega naroda. Leta 1906 je končal pravni študij na graški fakulteti, po sodnijski in odvetniški praksi je l. 1909 vstopil v deželno službo na Kranjskem. V avstro-ogrski vojski je dosegel čin nadporočnika. Do propada Avstro-ogrške monarhije je načeloval organizaciji Orlov. Od leta 1914 je bil poslanec Slovenske ljudske stranke v državnem zboru (Švajncer 1992: 134).

napakah, ki so jih poznali iz stare avstroogrske vojske. Dober primer, kako so nekateri posamezniki že takrat razmišljali napredno.

5. 9 Španska državljanska vojna (1936–1939)

Španska državljanska vojna se je začela l. 1936 z vojaškim pučem skupine najvišjih častnikov. Vendar pa se je zadeva kuhala že prej (nekatera nesoglasja segajo še v čas Napoleonskih vojn!). Španija je prvo svetovno vojno preživela razmeroma mirno v stanju nevtralnosti, kar pa jih ni oviralo, da ne bi trgovali zdaj z eno, zdaj z drugo stranjo. Od tega so največ imeli bogati veleposestniki (med njimi je bila tudi španska katoliška cerkev), ki pa jih je bilo zgolj za vzorec. Večina španske družbe je še vedno živela v nekakšnem polfevdalnem odnosu z lastniki zemlje, kapitala ali ostalih proizvodnih sredstev. Po koncu vojne sledi vojaška diktatura Prima de Rivere (močno se je naslonil na vojsko in Cerkev), kratko obdobje monarhije in vzpostavitev druge španske republike⁵³ (1931). Na prvih svobodnih volitvah s pičlo večino zmaga španska socialistična stranka (PSOE - Partido Socialista Obrero Español), takoj za njo sledi desničarska radikalna republikanska stranka (Partido Republicano Radical). Vlada poskuša izpeljati agrarno reformo, ki pa se neuspešno zaključi zaradi močnega nasprotovanja še vedno vplivnih lastnikov zemlje. V tem času začnejo tudi nastajati različna sindikalna gibanja,⁵⁴ ki igrajo pomembno vlogo v nadaljnjem razvoju dogodkov (CNT, FAI, UGT ...). Nato sledijo še dvoje volitve (l. 1933 in l. 1936), na zadnjih pa z veliko parlamentarno večino zmaga blok levih strank t. i. »ljudska fronta« (socialisti, komunisti, liberalci, baskovski in katalonski nacionalisti, anarhisti⁵⁵ ...). Začnejo se različna nesoglasja in tako pride 17. julija 1936 do vstaje posameznih vojaških enot, ki jih podpirajo stranke t. i. »nacionalističnega« desnega bloka (karlisti, monarhisti, falangisti). Če pogledamo še z drugega zornega kota, so nacionaliste v glavnem podpirali pripadniki katoliške duhovščine, večina katoliškega prebivalstva, pomembni delež vojske, večina večjih zemljiških posestnikov in

---

⁵³ Prva španska republika je trajala od 1873–1874.

⁵⁴ V tistem času so v političnem prostoru najpomembnejši dejavniki sindikati, ostale politične organizacije nastopajo bolj v obrobni vlogah (Pierre Broue 1986: 55)

⁵⁵ Anarhisti so bili zagrizeni nasprotniki države, v kateri so videli stoletno obliko zatiranja in so zavračali vsakršno organizirano obliko oblasti, naj bo začasna ali revolucionarna. Za cilj so si zadali vzpostavitev svobodne komune, ki naj bi bila tako blizu srednjeveškim španskim skupnostim (Broue 1986: 55). V Španiji se je prvič v zgodovini zgodilo, da so anarhisti igrali pomembno vlogo, vendar pa je bilo soočenje njihovih idej z družbeno resničnostjo zelo kruto (Broue 1986: 168).

lastnikov kapitala. Ljudsko fronto pa so podpirali večina delavstva, kmečkega prebivalstva in izobražencev srednjega razreda (Esenwein 1995).

Glavna značilnost ljudske fronte je bila njena razdrobljenost (v nasprotju z nacionalistično stranjo, kjer je Falanga vikorporirala vsa ostala gibanja), ki je močno krnila njeno delovanje. Tako so bili anarhisti zbrani v sindikatu CNT⁵⁶ in znotraj CNT-ja še bolj skrajni FAI,⁵⁷ socialisti v stranki PDSO in sindikatu UGT⁵⁸, komunisti pa se še dalje delijo na stalinistične (PCE, PSUC in JSU) in disidentske politične stranke (POUM).

Španska republika oropana svoje obrambe (z izjemo mornarice, ki je večinoma ostala v republikanskih rokah) je morala vzpostaviti nov obrambni sistem. Tukaj so se najbolj izkazali različni sindikati, ki so prispevali svoje člane za borbo proti vstajnikom (nacionalistom). Tako so različni sindikati in politične organizacije zgradile lastne delavske armade, ki so se zoperstavile španski (nacionalistični) vojski. Vojaški puč se je v Španiji začel v zgodnjih urah 19. julija 1936. Tovarniške sirene so delavcem naznanile, da je španska vojska zapustila svoje vojašnice. Takrat je CNT v Barceloni že imel organiziranih okoli 200 sosedskih obrambnih skupin, s približno 2.000 oboroženci (po podatkih Pierrea Broue in Emila Temine 3.000). Vsak član sindikata je lahko prostovoljno vstopil v te formacije. Vzpostavili so tudi regionalni, obrambni, delavski komite, ki je skrbel za koordinacijo med temi enotami. Sčasoma se je vedno več ljudi pridruževalo četam CNT-ja. Začeli so zasegati prevozna sredstva in oblikovati motorizirane enote, imenovane kolone. Tipična kolona je imela velikost vojaškega oddelka, najvišje odločevalno telo pa je predstavljala skupščina vseh pripadnikov. Ta je izvolila poveljujočega častnika (vodilnega delegata) vsake kolone. Nižje enote so izvolile svoje delegate v vojaški svet, ki je predstavljal upravno telo kolone. Pred vsako aktivnostjo (iti v napad in boj ali ne) je svet z glasovanjem

---

⁵⁶ Confederacion Nacional de Trabajo je nastal iz jedra katalonskih anarhistov, ki so l. 1917 izpeljali val stavk v Kataloniji. Nekaj časa jih je mikalo povezovanje s komunisti in njeno internacionalo, vendar se po dogodkih v Kronštatu odmaknejo od nje (Broue 1986: 45). Pripadniki sindikata CNT so verjeli, da vzpostavljajo obliko organizacije, ki naj bi bila napoved za novo družbo, kjer naj bi delavci vodili tovarne in celotna družba bi bila samoupravljana s pomočjo participativne, delegatske demokracije (Tom Wetzel 2006).

⁵⁷ Federacion Anarquista Iberica se je organizirala l. 1927 iz posameznih članov CNT in je hitro ter popolnoma prevzela nadzor nad CNT. FAI je bolj skrivna organizacija, sestavljena iz manjših zaprtih skupin, podobnih prostozidarskim ložam, pod pokroviteljstvom nekega skrivnega polotoškega odbora. Prevzamejo anarhistično revolucionarno metodo: polastiti se mesta ali vasi, poskrbeti, da predstavniki države ne bodo mogli škodljivo delovati in povabiti prebivalstvo, naj se samoorganizira (Broue 1986: 46).

⁵⁸ Unión General de Trabajadores, marksistično-socialistični sindikat z močnim komunističnim vplivom, ustanovljen l. 1888. Predstavlja glavni (ne pa tudi največji) španski sindikat (Wetzel 2006).

(navadno večino) odločal kako naprej. Vsaki koloni so bili pridani (anarhistom naklonjeni) častniki in podčastniki redne španske vojske kot neke vrste tehnični svetovalci (Wetzel 2006).

V Kataloniji se Centralni odbor⁵⁹ trudi poenotiti organizacijo. Deset mož sestavlja »vod« (navednice v izvorniku), kateremu ukazuje izvoljeni »delegat«. Deset vodov sestavlja »stotnijo«, katere delegat je podrejen naravnost »poveljniku enote«. Milice CNT v Madridu so organizirane na osnovi vodov po 20 ljudi, stotnij in bataljonov, »delegati« bataljonov pa sestavljajo skupaj s predstavnikom Obrambnega odbora in »delegatom« stotnije poveljstvo oddelka /.../ V vseh oddelkih dobivajo častniki in vojaki enotne plače po 10 pezeta na dan. Od vojakov ne zahtevajo nikakršnih zunanjih znamenj spoštovanja in nič več našitkov za različne čine (Broue 1986).

Večinoma so se različnim milicam pridružili tudi pripadniki različnih policij in vojaške mornarice. Mornarica je bila sestavljena iz nacionalističnih častnikov in republikanskih mornarjev. Mnogi od teh so prej služili v civilnem, trgovskem ladjevju in so bili člani obeh največjih sindikatov (CNT in UGT). Dan pred vojaškim pučem so skrivoma organizirali ladijske svete, ki so v naslednjih dneh izvolili nove, republikanske častnike. Ti pa se niso dosti ozirali na tradicionalna pravila obnašanja in oblačenja, zaradi česar naj bi poželi splošna zgražanja britanskih pomorskih častnikov. To naj bi pripeljalo do tega, da so se nekateri Britanski častniki odkrito postavili na stran vojaškega puča - za razmislek, del Španije je tudi Gibraltar, ki pa je še vedno britansko čezmorsko ozemlje ...

Bilanca prvih štirinajst dni po začetku sovražnosti pa je bila približno taka: republika je na račun nacionalistov izgubila več kot polovico vojaškega osebja v Španiji, 60 odstotkov policistov, zgolj tretjino vojne mornarice in praktično nič vojaškega letalstva. Vojaški puč ni uspel v dveh tretjinah Španije, še posebej v večjih industrijskih središčih (Wetzel 2006). Bitka je bila dobljena, vojna še zmeraj ne. Po začetnem neuspehu in bogati zunanji pomoči (predvsem s strani Italije in Nemčije, nezanemarljiv delež k njihovi zmagi pa je prispevala tudi industrija ZDA z dobavljanjem strateških surovin za ugodne kredite!) je nacionalistom počasi uspelo prevesiti tehtnico na drugo stran. V tem času pa se je zgodilo še marsikaj drugega. Po začetnem šoku uspe republiki na novo organizirati vojsko (militarizirajo sindikalne

---

⁵⁹ Centralni odbor milic je nastal dva ali tri dni po vojaškem puču, ko ni bilo v Barceloni nikakršne prave državne oblasti in vojske. Hkrati je bil vojno, notranje in zunanje ministrstvo in je navdihoval podobne institucije na gospodarskem in kulturnem področju. V odboru je sedelo 15 članov, CNT je imel 3 člane (350.000 članov), UGT prav tako 3 (100.000 članov), različni sredinski republikanci 4, PSUC 2 (6.000 članov), Esquerra 1 (levi katalonski nacionalisti), POUM 1 in PCE 1. Po zgledu Katalonije so oblikovali podobne odbore tudi v ostalih pokrajinah (npr. Valencia, Aragon, Asturia ...) (Wetzel, 2006).

milice). Različne sindikalne in strankarske milice (v juliju 1936 te milice štejejo približno 15.000 trockistov, ki predlagajo »ruski model iz let 1918–1920«, in anarhistov ter 12.000 komunistov, vsega skupaj pa naj bi jih bilo okoli 100.000) ob velikem naporu in krčevitem upiranju anarhistov, vključijo v novo nastalo Ljudsko republikansko vojsko (E.P.R.).

V prvi fazi enote prekrstijo. Stotnije postanejo kompanije ali bataljoni, oddelki polki ali brigade, pač glede na število ljudi. Prva vez z delavskimi organizacijami se zgubi, ko ime vsake enote nadomesti številka. Potem so spet vpeljani čini: »delegati vodov« (navednice v izvorniku) postanejo deseterji ali naredniki, »delegati stotnij« stotniki, »poveljniki oddelkov« majorji (Broue 1986: 188).

Ta pa je (s kratkim obdobjem, ko so poskušali s svojo delitvijo na oddelke, ki so šteli 30 mož, centurije s 100 možmi in kolone s 600 možmi) prevzela klasično vojaško obliko bataljona, brigade, divizije in korpusa (Turnbull 1995: 5). »Vlada se je namreč odločila (na močan pritisk komunistov) zamenjati sistem razdrobljenih ljudskih milic, z običajno hierarhično vojsko. S tem dejanjem komunisti tudi prevzamejo celotne oborožene sile pod svoj vpliv« (Wetzell, 2006). V tem času se na republikanski strani (tudi na pobudo komunistov, tokrat tistih iz Moskve) osnujejo tudi t. i. »mednarodne brigade«. Več o tem glej Ken Bradley, *International Brigades in Spain 1936–1939*, 1994.

Sindikati in stranke so imeli svoje delavske ljudske kuhinje, kjer so vsak dan delili tople obroke. Vsak član sindikata oz. stranke je bil upravičen do obroka. V teh ljudskih »menzah« so se prehranjevali pripadniki milic (Orwell 1984: 30).

Na koncu se lahko vprašamo, kakšna je bila resnična vrednost teh različnih delavskih oboroženih skupin. Kako je pretirana birokracija krnila delo oboroženih sil? Poleti l. 1936 je ravno tem oboroženim oddelkom iz Valencije in Katalonije uspelo obraniti Katalonijo in Valencijo in ne le to. Nacionalistične sile so potisnili celih 100 kilometrov zahodno v provinci Aragon. Nobeni vojaški akciji republike kasneje ni uspelo doseči tega! Španski anarhisti so uvedli sistem popolne demokracije v oborožene sile, kjer so prav vsako odločitev sprejemali z glasovanjem. Zanimivo je predvsem to, da so se anarhisti, ki so že v osnovi proti kakršnikoli obliki organizirane družbe, posluževali osnovnih načel demokratičnih družb. Kasneje so morali na pritisk ostalih sil (predvsem komunistov) spremeniti svoje načine odločanja v bolj običajno obliko verige poveljevanja.

5. 10 Slovenska partizanska vojska (1941–1945)

Ob napadu na Jugoslavijo, 6. aprila 1941, se sesuje obrambni sistem Kraljevine Jugoslavije. Le nekaj tednov kasneje, na pobudo slovenskih naprednih sil, osnujejo Protimperialistično fronto (po napadu Nemčije na Sovjetsko zvezo se preimenujejo v Osvobodilno fronto). S tem se začne oboroženi boj slovenskega naroda proti silam okupatorja.

Po porazu v t. i. »aprilski vojni«, po kateri je sledila okupacija Jugoslavije, se je veliko predvojnih strank znašlo v neznanih vodah. Poskusi organiziranja oborožene opozicije so bili v veliki meri lokalnega značaja in s pobudo članov predvojnih delavskih ali socialnih organizacij, to še posebno velja za Slovenijo, kjer je bilo mestno prebivalstvo (delavci, študentje, do neke mere tudi kmetje), zelo napredno. Komunistična partija Jugoslavije je bila navajena konspirativnih akcij že od prej (dobro razvito tajno omrežje) (Vuksic 2003: 13).

Da bi olajšali oblikovanje in delo prvih partizanskih enot, je Glavno poveljstvo že v juliju 1941 izdalo Partizanski zakon, ki naj bi bil »status« (navednice v izvorniku) nastajajočih partizanskih oddelkov.

Partizanski zakon je določal: sestavo partizanskih oddelkov, rekrutacijo, pravice in dolžnosti partizanov, prisego in zastavo partizanske vojske, partizanski pozdrav, nagrajevanje, odnos med poveljujočim kadrom in navadnim vojaštvom, strukturo partizanske vojske, položaj političnega komisarja,⁶⁰ izvolitev poveljnika, delo, sestavo naloge sodišč in kazni ter nadzorstvo nad partizanskimi enotami /.../ Pri tem je ne le uokviril pravice in dolžnosti poveljnikov in vojakov, temveč tudi združeval idejo komunizma, izkušnje in dognanja gverilskih odporiških gibanj in vojska ter domoljubja« (Rogelj-Zupan 2001: 10).

Osnovni element, iz katerega bom pri svoji analizi izhajal, bo ta partizanski zakon. Na tega so vplivale izkušnje iz stare jugoslovanske vojske (kako ne sme biti) in ideje, ki so jih prinesli iz španske državljanske vojne. Eden glavnih piscev tega zakonika je bil dr. Aleš Bebler,⁶¹ po izobrazbi pravnik, kapetan v omenjeni državljanski vojni. Tam

---

⁶⁰»Politkomisarji so predstavniki ljudstva v vojski, to je predstavniki najnaprednejšega in volilnega dela ljudstva, njegove politične stranke oziroma gibanja ter s tem predstavniki ljudske oblasti ...« (Dušan Kveder, 1975, str. 14). Kar se tiče delitve dela, naj bi bil po mnenju Kvedra, v partizanskih enotah poveljnik odgovoren za vojaško-taktični sektor, politkomisar pa za politično-moralni sektor vodstva enote. Vse pomembnejše zaključke naj bi sprejemali sporazumno. Vidni znak tega sodelovanja in odgovornosti so sopodpisi na vseh naredbah.

⁶¹ Aleš Bebler, (1907–1981), psevdonimi Primož, André,... slovenski španski borec, partizan, politik, general, diplomat in narodni heroj. Pred 2. svetovno vojno se je udeležil španske državljanske vojne. Med vojno je bil pomemben član OF, po vojni je zastopal Jugoslavijo na raznih diplomatskih konferencah. Po postopnem umiku iz partije, ko je na koncu ostal samo še veleposlanik, je konec življenja preživel kot naravovarstvenik. Odlikovan z redom narodnega heroja in nosilec partizanska spomenica 1941 (Bebler 2004).

se je navzel idej o demokratičnosti, solidarnosti in enakosti v ljudski oz. republikanski vojski in jih hotel uresničiti v nastajajoči slovenski partizanski vojski. Členi, ki govorijo predvsem o položaju, pravicah in dolžnostih vojaka-partizana opredeljujejo, da v partizansko vojsko

//ahko vstopi vsakdo, ne glede na politično in versko prepričanje ali nacionalno pripadnost, ki je v moralnem pogledu neomadeževan, ki sprejme partizanski zakon in kogar potrdi naborna komisija.

Samo smrt ali bolezen lahko osvobodi partizana njegove revolucionarne partizanske dolžnosti.

Vsi partizani morajo brez ugovora izvrševati vse ukrepe in vaje, ki jih smatra poveljnik za potrebne.

Disciplina je glavna partizanska dolžnost. Naložena povelja se morajo takoj in brezpogojno izvršiti.

Poveljevanje v partizanskih oddelkih sloni na brezpogojni podrejenosti mlajšim napram starejšim po službeni dolžnosti.

Partizanska disciplina je prostovoljna in zgrajena na zavesti, da brez njenega železnega izpolnjevanja ni mogoče zmagovito dokončati osvobodilnega dela.

Izhajati mora iz zaupanja in sodelovanja, a ne iz strahu pred kaznijo.

Partizan mora takoj in kritično postaviti pred poveljnika in tovarišev vsak pojav razdiranja partizanske discipline ali rušenja partizanske časti v svojem oddelku.

Partizan mora izvrševati svoje dolžnosti zavestno in potrpežljivo z veseljem in ponosom, v jasnem prepričanju, da vrši veliko, pravično, revolucionarno delo, ki mora postaviti najslavnejša stvar v zgodovini slovenskega naroda.

Vsak partizan, ki se izkaže v borbi, lahko doseže vsa poveljniška mesta.

Partizan ne sprejema nobenih osebnih materialnih nagrad. Ljubezen in podpora ljudskih množic sta mu najvišja nagrada.

Ne sme se pregrešiti z dejanji nasilja nad delovnim ljudstvom; ne glede na politično in nacionalno pripadnost.

Dostojno mora ravnati z ranjenim ali ujetim sovražnikom in ga prepričati o pravičnosti partizanske borbe.

Partizan ima pravico do pritožbe preko svojega neposrednega starešine. Ta jih je dolžan takoj rešiti ali pa poslati v rešitev nadrejenim poveljstvom.

V partizanski vojski je zapovedana verska toleranca. (Partizanski zakonik v Rogelj 2001: 19)

Ta pravilnik o sestavi, nalogah in delovanju partizanskih enot je med slovenske partizane prodiral zelo počasi. Precejšnje razlike v organiziranju in kadrovski sestavi prvih partizanskih enot in predvsem različni okupacijski pogoji v posameznih slovenskih pokrajinah v l. 1941 so onemogočali uveljavitev in spoštovanje določil Partizanskega zakona. Pa tudi zakon sam je v nekaterih svojih členih postavljaj pred borce in njihove poveljnike prevelike zahteve. Strogim predpisom glede vojaške discipline in odnosa do nadrejenih, soborcev in civilnega prebivalstva so se v

Partizanskem zakonu pridružile še vzneseno - idealistične zapovedi o tem, da mora partizan na primer »ujetega sovražnika prepričati o pravičnosti partizanske borbe,« da »ne sme sprejemati nobenih materialnih nagrad, ker sta mu ljubezen in podpora ljudskih množic najvišja nagrada« in tako dalje.

V Partizanskem zakonu je tudi vseskozi prisoten dvom med načelom vojaškega in načelom demokratičnosti. Na eni strani so v zakonu torej prisotne zapovedi o verigi poveljevanja (pokoritev nadrejenim, absolutna poslušnost, brezpogojno izpolnjevanje poveljij ...), kar je konstitutivna podloga vsake vojaške organizacije. Prav ti principi jo namreč vzpostavijo kot del vojaškega sistema.

Na drugi strani beremo o partizanski disciplini: »Partizan mora takoj in kritično postaviti pred poveljnika in tovariše vsak pojav razdiranja partizanske discipline ali rušenja partizanske časti v svojem oddelku (Partizanski zakonik v Rogelj 2001: 19)« Vsakemu dobremu vojaku je zagotovljeno napredovanje, saj lahko »vsak, ki se dokaže v borbi, doseže poveljniška mesta (Partizanski zakonik v Rogelj 2001: 19)« To močno spominja na Napoleonovo izjavo, da vsak vojak v svojemu telečnjaku nosi maršalsko palico. Zagotovljena je tudi pravica do pritožbe prek svojega neposrednega starešine, ki jo je dolžan takoj rešiti oz. poslati v rešitev nadrejenim poveljstvom.

Kidrič v svojem delu Dve vojski, dva značaja in dva namena piše, da je bila bivša jugoslovanska vojska protiljudska vojska, »/b/ila je orodje protiljudske reakcije, zato se je moralo vodstvo naravnost bati iniciative njenih vojakov, pa tudi njenih oficirjev, kajti njihova iniciativa bi bila lahko nevarna za sam protiljudski, protidemokratični ustroj stare Jugoslavije.« Partizanska vojska pa je »/i/zrazito ljudska vojska, se ne boji in se ne more bati iniciative svojih borcev, oficirjev in političnih delavcev, temveč jo ravno nasprotno sme in mora po vseh svojih močeh vzbujati, pospeševati, gojiti.« (Kidrič 1944: 39–41). Za avtorja nasprotje med vojaškim in demokratičnim v partizanski vojski ne obstaja. Čeprav je potrebno povelja izvrševati brezpogojno in je potrebno disciplino in odnos do starešin dvigniti na neprimerno višjo stopnjo, kot je bila dotlej, zaradi tega ne bi smeli zanemarjati pobude in je dušiti.

V navedeni brošuri je Kidrič odločno zagovarjal:

- bolj demokratične odnose v partizanski vojski;
- ljudski značaj vojske;
- enakost med borci in možnost napredovanja ter odlikovanja za vse borce na temelju njihovih vojaških sposobnosti in uspehov;
- metodo prepričevanja na račun uporabe represije;

-iniciativnost borcev in oficirjev namesto slepe poslušnosti in pasivnosti;
-avtoriteto oficirjev na temelju njihove hrabrosti, uspešnosti, zavestnosti, političnega dela in ne na temelju njihove pozicije in funkcije.

Razlika med staro jugoslovansko in novo partizansko vojsko naj bi bila tudi v samem pojavu častnika. Če je bil oficir v prvi vojski primer nedemokracije in avtoritarnosti, pa se je partizanski oficir »/.../ po svoji veliki večini izvil iz ljudskih globin«. Je cvet ljudstva. »Prvič v zgodovini naših narodov je bila našemu ljudstvu dana možnost, da njegovi zares najboljši ljudski sinovi postanejo njegovi vojaški voditelji, prekvašeni in tudi zavedni v političnem pogledu (Kidrič 1944: 55)«. Če je stari oficir sodil v kasto, potem je novi, partizanski oficir ljudski oficir. Ta njegova ljudskost ne nasprotuje njegovi avtoriteti in utrjevanju vojaške discipline. Ta, ki se je izkazal na bojnem polju in pri razvoju partizanske vojske, ima po prepričanju avtorja odprto pot v napredek in napredovanje (Kidrič 1944: 55).

Razmerje med demokratičnostjo in enakostjo na eni strani ter avtoritarnostjo na drugi strani se je ob razvoju partizanske vojske namreč vseskozi spreminjalo. Tako je bila enakost med soborci in visoka stopnja demokracije značilna za prve partizanske enote, ki so bile majhne, izolirane, razdrobljene in s slabimi povezavami z vodstvom. Prav tako je bila visoka stopnja enakosti in tovarištva prisotna v enotah, kjer so bili v veliki večini predvojni komunisti in skojevci. Podobno je bilo tudi kasneje v manjših enotah, ki so imele posebne naloge in so bile odtrgane od osrednjih partizanskih enot (Rogelj-Zupan 2001: 22).

Z razvojem partizanske vojske pa se je pričela vse bolj uveljavljati večja vojaška disciplina, ki ni več prvenstveno slonela na pozitivni motivaciji samih borcev in njihovi samodisciplini ter samokontroli, temveč na klasičnih vojaških mehanizmih, ki so disciplinirali vojake in jih usposabljali za bojevanje. Razvoj vojaškega aparata je pomenil tudi več zalednih in specializiranih služb, večje štabe, več vojaških enot in predvsem večje število vojaštva, ki ga je bilo treba pripraviti na boj, nahraniti, obleči in politično ter ideološko podučiti. Za vse to je bilo potrebno več organizacije, discipline, hierarhije, če povzamemo, več nedemokracije in več avtoritativnosti. Vse to pa seveda na škodo enakosti, ki je postala z nastankom večjih partizanskih enot, bolj ali manj le še zgodovina. Disciplina je bila vseskozi eden od bolj perečih notranjevojaških vprašanj partizanstva, posebej v manjših, izoliranih enotah, ki so bile teritorialno vezane na določeno področje npr. na Gorenjskem in Štajerskem. Hkrati se je v takih enotah ponekod ohranila kasneje grajana demokratičnost, po kateri so

partizani volili svoje poveljnike in pred izvedbo ukazov o le-teh razpravljali ter se s poveljniškim kadrom skupaj odločali ali celo pogajali. Proti takšni »nevojaškosti« so poveljstva kar naprej ukrepala, a je niso mogli dokončno odpraviti (ibid.).

Eden od členov Partizanskega zakona določa, da lahko vsak partizan, ki se izkaže v borbi, doseže vsa poveljniška mesta. Edini kriteriji za napredovanje naj bi torej bil: pogum, bojevitost, vojaške sposobnosti itd. Izključeni naj bi bili drugi kriteriji, ki izvirajo iz vojakovega stanu, socialne, etnične, verske pripadnosti ali ideološkega ter političnega prepričanja. Tak je bil uradni diskurz Osvobodilne fronte in komunistične partije, kot njene vodilne sile. Praksa pa je bila drugačna.

Med posameznimi ustanovnimi skupinami (posebno med KPS in krščanskimi socialisti) so bila vseskozi trenja. Šlo je za procese, ki so kazali na neenakopravnost in neenakost med posameznimi ustanovnimi skupinami v OF in vojski. Ti pa so kazali tudi na to, da so pri napredovanju v vojski imeli prednost člani KPS (»/.../ edina pot, ki je vodila ambicioznega, junaškega, odgovornega itd. partizana k oficirski funkciji, je peljala skozi članstvo v KP /.../«). Prav tako se je varnostno-obveščevalna služba rekrutirala skoraj izključno iz partijcev in skojevcev. Funkcija političnih komisarjev oz. politkomisarjev je bila tudi skoraj izključno rezervirana za partijce. Partijske celice so bile organizirane tudi v najmanjših partizanskih oddelkih. Komunistična partija je bila prisotna na vseh nivojih partizanske vojaške strukture in v vseh političnih telesih OF, najprej na neformalni in kasneje z Dolomitsko izjavo tudi na formalni ravni.

Neke vrste demokratičnost oz. solidarnost med (prvimi) partizanskimi borci pa lahko opazimo tudi v organiziranju prehrane. Vse do leta 1943 so se namreč hranili skupaj iz »enega lonca«, tako da ni bilo razlikovanja med vojaki in častniki. Štabne kuhinje so pričele nastajati večinoma v novoustanovljenih brigadah, ki so bile koncentrirane, večje manevrske formacije. Imele so zaledne enote, zaščitne čete, intendantske enote in večje štabe. Tako so večinoma štabi s službami jedli posebej, borci pa so imeli drugo kuhinjo. V manjših in bolj izoliranih partizanskih enotah pa se je ta navada »enega lonca« ohranila praktično do konca vojne (Dežman 1992).

Slovenska partizanska vojska predstavlja primer uveljavljanja elementov demokracije v oborožene enote. Sama pravila (partizanski zakonik) so bila sicer dobro zastavljena (ideje so bile prevzete iz prejšnjih poznanih primerov in prirejena razmeram na terenu), vendar se zaradi različnih oteževalnih okoliščin niso dosledno izvajala in končno tudi prenehala veljati; dokončno z vključitvijo slovenskih partizanov v enotno Jugoslovansko vojsko (proces oblikovanja Jugoslovanske ljudske armade se začne 1.

1942, ko v Bosni ustanovijo prve proletherske brigade, Došen 1987: 120). Takrat Slovenci izgubimo tako demokracijo kot tudi sorazmerno veliko avtonomnost.

6. ANALIZA

Vsi opisani primeri so izvajali volitve za častniške položaje (volitve kot glavni in najbolj prepoznavni instrument demokracije). Primere lahko medsebojno primerjamo po šestih kriterijih, ki sem jih izoblikoval glede na teorijo demokracije.

Prvi parameter po katerem bom primerjal je, da v oboroženih silah obstaja svoboda ustanavljanja organizacij in vključevanje v nje. To je pomenilo, da je vsak posameznik imel to pravico, da je znotraj svoje enote organiziral neko obliko prostovoljnega združevanja (npr. partijske celice, sindikati,...). Po tem kriteriju lahko kot demokratične opišemo strukture Kozakov, enote Pariške komune l. 1871, rusko Rdečo gardo (čeprav je bila najpomembnejša stranka v enotah boljševiška je »de iure« še vedno obstajala možnost združevanja tudi znotraj enot), enote v kronštadskem uporu l. 1921 (kjer so anarhisti poskušali z direktno demokracijo, dve pomembni zahtevi pa sta bili odprava posebnih strankarskih enot in svoboda zbiranja), enote nemške revolucije l. 1919 (popolna preslikava prvih korakov Sovjetske revolucije 1917), posamezne enote znotraj republikanskih sil v španski državljanski vojni 1936–1939 (tukaj velja še posebno omeniti enote POUM in CNT-FAI) in končno tudi enote slovenske partizanske vojske 1941–1943 (znotraj OF je bilo zbranih več različnih smeri, KP, Sokoli, Krščanski socialisti, TIGR-ovci, vsak posameznik se je lahko pridruževal različnim smerem vendar je monopol nad vsem tem imela komunistična partija. Zanimiv je tudi podatek o številu članov komunistične partije po posameznih enotah XV. divizije, ki nikjer in nikoli ne pade pod 50 %. Več o tem Lado Ambrožič-Novljan, XV. Divizija, 1983).

Drugi parameter za preverjanje demokracije je pravica do volitev častnikov. Vsi opisani primeri so poznali volitve častnikov. Neke vrste izjemi sta Slovenska vojska 1918–1919, ko so na ravni polka izvolili njenega poveljnika, a višje nastavljeno ministrstvo ni priznalo takšnega postopka izbora in pa Francoska tujska legija l. 1831, ko so volitve izvajali zgolj enkrat. Tudi za Mursko republiko ni zanesljivih podatkov, da so izvajali volitve, vendar pa se da sklepati na podlagi ustanavljanja vojaških sovjetov. Obstajale o tudi določene razlike v pojmovanju in ponavljanju volitev. Najdlje se so volitve izvajale pri oboroženih silah Helvetske republike in pri kozakih. Vendar pa se pri teh dveh primerih pojavlja drugo vprašanje. Ali lahko pojmujeemo to demokracijo kot demokracija v oboroženih silah ali je ta dva primera predstavljata

ostanke vojaške demokracije: poudarjena rodovna in kantonalna ureditev v primeru Švice (čeprav lahko o Švici kot državi, ki jo poznamo danes govorimo šele od leta 1848. Več o tem Charles Tilly, *Contention & Democracy in Europe 1650–2000*, 2004) in izredno pomembna plemenska skupščina »krug ali rada« pri kozakih. Pri kozakih je lahko kot v dokaz štejemo tudi pomanjkanje trdno zastavljenih pravil, po katerih bi se ravnala družba. Dlje časa so volitve izvajali tudi v Franciji, kjer so dokaj natančno izdelali volilno proceduro. O tem primeru uvajanja demokracije v oborožene sile tudi obstajajo obširni viri. Pri vseh ostalih primerih pa so pravico do volitev častnikov izvajali sorazmerno kratka obdobja, takrat ko oborožene sile še niso bile popolnoma vzpostavljene in konsolidirane (kot najbolj očiten primer izpostavljam primer Sovjetske zveze).

Kot tretji parameter imamo pravico do tekmovanja za podporo in glasovanje sooborožencev (vodenje volilne kampanije). Razen treh primerov (Francoska tujska legija 1831, Pariška komuna in Španska državljanska vojna), kjer obstajajo zapisi o vodenju uradnih kampanij, mi o ostalih primerih ni uspelo dokazati, da so izvajali predvolilne dejavnosti. O tujski legiji je bilo zapisano, da so bile kampanije posameznih kandidatov zgrajene na osnovi dvomljivih pričevanj o njihovih predhodnih junaštvih (Windrow 1971: 5). V pariški komuni so vse javne funkcije (s tem tudi častniške položaje) naredili za izvoljive in vsakdo je moral volilno telo prepričati s svojim javnim nastopom (Damjanović 1971). Podobno se je zgodilo kasneje v nekaterih enotah (anarhisti, POUM) v Španski državljanski vojni. Za ostale primere pa nisem našel virov, ki bi pisali o kakršnikoli dejavnosti povezani z vodenjem volilnih kampanij. Nedvomno pa so morali kandidati za volilne funkcije izvajati oblike lobiranja in ostalih dejavnosti (popuščanje podrejenim, podkupovanje,...), če so hoteli biti izvoljeni.

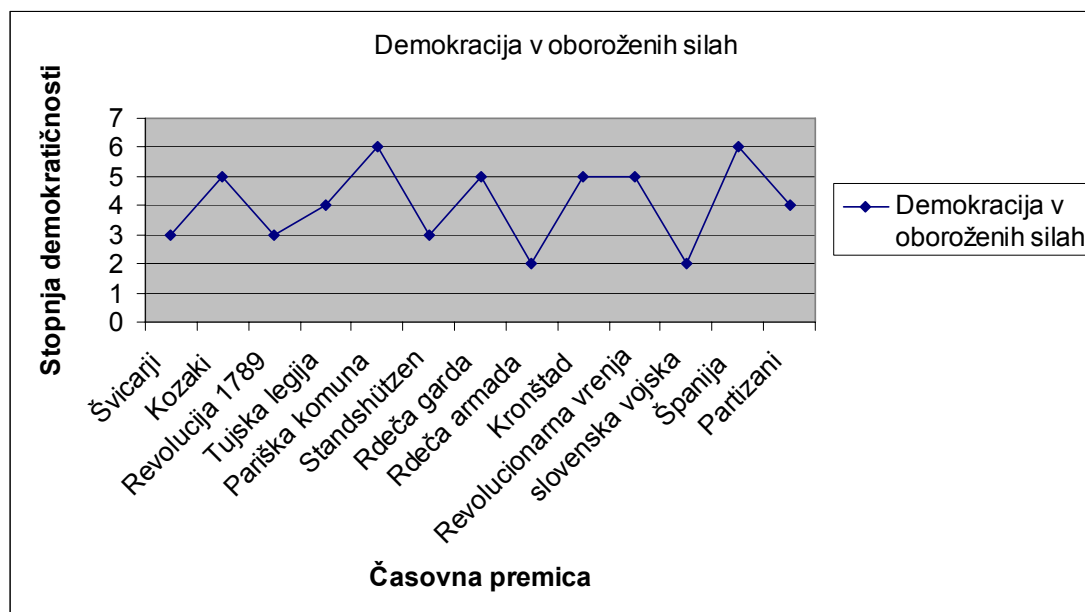
Četrti parameter je pravica do izvolitve na poveljniške funkcije. Ta parameter lahko zasledimo v vseh opisanih primerih. Različni pa so načini kako so že prej pripravili selekcije kandidatov. V oboroženih silah Helvetske konfederacije si moral prej doseči nižje čine, da si lahko kandidiral za višje (postopno napredovanje). Pri kozakih, Standschützen bataljonih, revolucionarnih vrenjih po prvi svetovni vojni (ki so v glavnem posnemali ideje sovjetske proletarske revolucije) ni bilo nikakršnih omejitev. Kandidiral je lahko vsak, ki je hotel. Francoske revolucije v letih 1789, 1830 in 1848 pa postrežejo z zapletenim sistemom za predhodno selekcijo kandidatov. Ob začetku revolucije l. 1789 ni bilo nikakršnih omejitev, kasneje z bolj natančnim določanjem

pravil, pa so opredelili celoten postopek izvolitve častnikov; določili so po tri kandidate z nižjim činom za vsako volilno mesto. Kasneje omejijo volilna mesta na dve tretjini vseh častniških mest, tretjino mest pa zapolnijo s kandidati, ki napredujejo po načelu senioritete. Francoska revolucija tudi vpelje instrument odpoklica častnikov. Te revolucionarne ideje kasneje z različnimi restavracijami in prevrati počasi tonejo v pozabo, končno pa jih v še bolj egalitarni verziji na svetlo privlečejo za čas pariške komune. Rusi vpeljejo volilnost častnikov (po zgledu prejšnjih revolucij), ki je na začetku dokaj široka, kmalu pa jo začnejo omejevati na vse mogoče načine (npr. priporočila s strani vojaških teles, delavskih sindikatov), tako da, podrobnejši pogled pove, da je bila demokracija znotraj teh struktur bolj navidezna in za propagandne namene. Kronštadtski upor lahko spet gledamo v luči teh dogodkov. Pri Slovenski vojski pa smo tudi že ugotovili, da so bile volitve le neuspešen poskus skupine celjskih idealistov. Najverjetneje pa so bili glavni pobudniki volitev vojaki, ki so izkusili sovjetsko ujetništvo in so se tam navzeli idej proletarske revolucije. Zgodba zase je Španska državljanska vojna. V njej glavno vlogo igrajo različne sindikalne milice, ki sčasoma postanejo del regionalne vojske. Te oborožene sile so si med seboj zelo različne, skupni pa so jim nekateri elementi demokracije. Ena izmed teh je volilnost častnikov. Nenazadnje je tu primer Slovenskih partizanov 1941–1943, ko je bil uradni diskurz OF, da lahko vsak partizan doseže vsa poveljniška mesta (Partizanski zakonik). Praksa pa je bila drugačna. Vsa napredovanja so vodila skozi članstvo v KPS.

Peti parameter je možnost vplivanja na odločanje predpostavljenih. To se je izvajalo znotraj t. i. vojaških svetov ali v ostalih posvetovalnih oblikah, kjer so se vršile razprave o vprašanjih, ki so zadevala posamezne teme. Med oblike, kjer se je dosledno izvajalo načelo kolektivnega odločanja, lahko štejemo kozake (»krug ali rada«), pariško komuno (centralni komite Narodne garde), rusko Rdečo gardo (»vojaški sovjeti«), socialistična revolucionarna vrenja po prvi svetovni vojni (sovjeti, sveti, ...) in anarhiste v kronštadskem uporu in španski državljanski vojni (najbolj »čista« oblika demokratičnega odločanja, ko so o vsem razpravljali na svetih).

Šesti parameter pa je v bistvu ponovitev osnovnega kriterija po katerem sem iskal primere uvajanja demokracije v oboroženih silah.

Graf 6. 1: Stopnja demokratičnosti v oboroženih silah

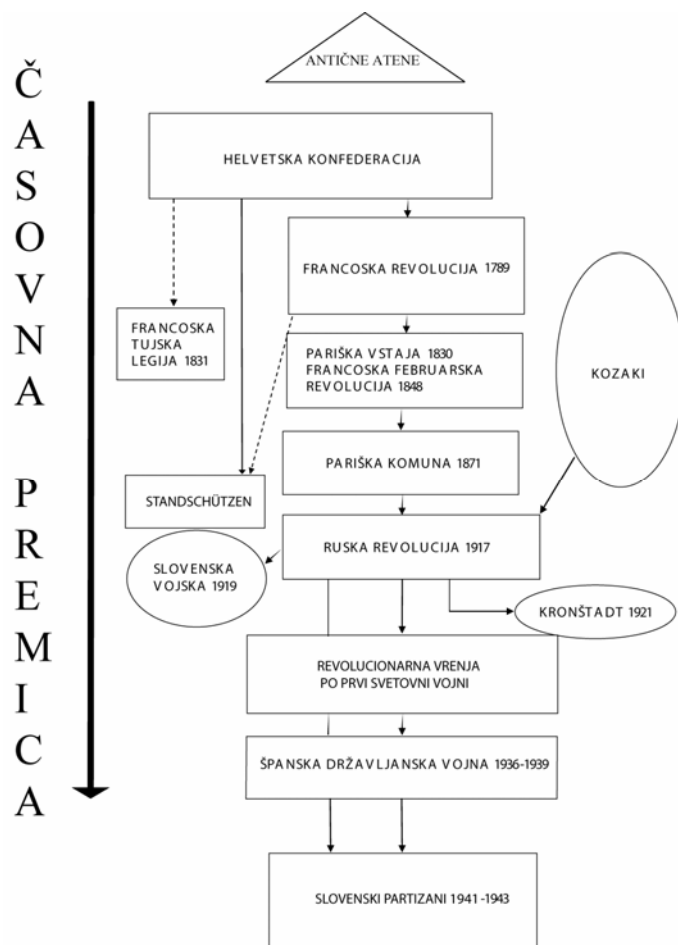
Ko tako primerjamo posamezne primere ugotovimo, da lahko kot najbolj demokratična opišemo oborožene sile Pariške komune in pa nekatere španske republikanske enote med državljansko vojno. Oba primera lahko vidimo kot vrhunca dolgotrajnih nesporazumov in neuresničenih idej, ki sta pripeljala do sorazmerno krvavih državljanskih vojn. Tako komuna kot Španija sta bila vzorčna (eksperimentalna?) primera socialističnih revolucij, ki pa sta bili izvedeni ob nepravem času na nepravem mestu. V revolucionarnem zanosu so poskušali v oborožene sile prenesti nove ideje iz političnega življenja, ki pa se na koncu niso izkazale za najbolj učinkovite in so propadle skupaj z zatonom sistemov. Najbolj zanimiva stvar pa je, da so anarhisti, zagrizeni nasprotniki države, uporabljali volitve (kot prvovrstni atribut države!) za oblikovanje svojih odločitev. Kot najmanj demokratična pa lahko opišemo Slovensko vojsko 1918–1919 in Rdečo armado. Prvi primer ne preseneča, zanimivo pa je, da je Rdeča armada pristala tako nizko. Mogoče lahko to opišemo z tem, da so se na primeru Rdeče garde naučili, da demokracija v oboroženih silah ne obnese in so z vzpostavljanjem novega sistema (mirnodobnega) prešli na klasično obliko (z nekaterimi modifikacijami). Sorazmerno nizko se po mojem mnenju nahajata Francoska revolucija 1789 in pa Slovenski partizani, hkrati pa je visoko Francoska tujška legija. Upam pa, da takšna razporeditev ni posledica kakšne sistemske napake. Skozi opisano obdobje lahko opazimo tudi trend, da so demokratične prvine uvajali sistemi, ki so bili bližje socialistom in t.i. politični levici,

kot pa ostalim opcijam (od Pariške komune, do Slovenskih partizanov razen ene oziroma dveh izjem ni ostalih primerov).

Lahko analiziramo tudi medsebojno povezanost posameznih primerov. Prvi zgodovinski primer gotovo predstavljajo Atene, vendar je težko dokazati, da obstaja kakršnakoli močna povezanost med atenskim sistemom in ostalimi. Genezo helvetskega sistema lahko pripišemo tesni povezanosti med državnim sistemom (neposredna demokracija, razdelitev v kantone, boj za ohranjanje nevtralnosti, močne družinske povezave) in geografskimi dejavniki (hribi in doline). Čisto na drugemu koncu Evrope kozaki izoblikujejo svojevrsten sistem, kot odgovor na nepravilnost ruske fevdalne družbe. Glede na oddaljenost obeh primerov in razvitost kozakov je tudi malo verjetno, da bi se zgledovali drug po drugem.

Nedvomno pa obstaja povezava med Helvetsko konfederacijo in oboroženimi silami francoske revolucije l. 1789. Tako Marat kot Rousseau sta bila po narodnosti Švicarja in sta morala dobro poznati sistem. Prav tako je s Švicarji močno povezan nastanek francoske tujske legije. Ostale francoske revolucije in upori pa so bili zgolj nadgradnja oz. nadaljevanje prve. Z izjemo pariške komune l. 1871, ki je prvi primer (poligon) proletarske revolucije, po kateri so se zgledovali tudi poznejši revolucionarji. Ruske revolucije so gradile svoje ideje na podlagi uspelih revolucij v Franciji (Lenin in Trockij sta veliko pisala o pariški komuni), po ruskih in francoskih revolucijah so se orientirali ostali revolucionarji (Rosa Luxemburg, Karl Liebknecht, vojaki celjskega polka), svoj vrh pa demokracija v oboroženih silah doseže s špansko državljansko vojno, v kateri lahko spremljamo več različnih idej uvajanja demokratičnih elementov. Žal so skupaj s propadom republike odšle tudi ideje demokracije. Po francoskih in ruskih revolucijah ter seveda po španskih idejah so se zgledovali pisci Partizanskega zakonika (Aleš Bebler), ki na koncu tudi »utone« v pozabo. Domnevne povezave lahko najdemo med tirolskimi Standschützen bataljoni in Švicarji (tirolska meji na švicarske kantone) ter francosko revolucijo (gverilski boj z Francozi). Tako lahko vidimo, kako velika je prepletenost med opisanimi primeri.

Shema 6. 1: Povezanost opisanih primerov

Španija je bila edina dežela, v kateri so imeli anarhisti pomembno vlogo in ravno ta predanost anarhistov je po mojem mnenju najbolj vplivala na to, da so imeli demokracijo v oboroženih silah. Žal pa je tudi španski primer trajal premalo časa, da bi natančno videli, kaj pomeni uporaba demokracije v oboroženih silah.

7. SKLEPNE UGOTOVITVE

Glede na opisane primere in navedena dejstva lahko svoje diplomsko delo sklenem z naslednjimi zaključki in ugotovitvami ter verificiram v uvodu postavljeni hipotezi.

Prvo hipotezo, da »V oboroženih silah obstajajo nekatere prvine demokracije« sem dokazal z različnimi zgodovinskimi primeri, ki jih lahko štejemo v okvir uvajanja demokracije v oborožene sile. Prva dva primera (Helvetska konfederacija in kozaki) lahko predstavljata tako vojaško demokracijo kot tudi demokracijo v oboroženih silah, vendar pa sta zanimiva za primerjavo z ostalimi primeri, ki so nastajali kasneje, in so v določenem obdobju delovali sočasno. Kot najbolj značilna in povsod poznana primera sta gotovo Francoska (Narodna garda) in pa Ruska revolucija, ki ju lahko štejemo za vzorčna primera, po katerih so se zgledovali ostali. Najbolj svojevrstna pa sta gotovo bila Pariška komuna in Španska državljanska vojna, kajti eni in drugi so razširili demokracijo na največjo možno mero (referendumsko odločanje o praktično vseh stvareh). Tudi Slovenci smo izvajali demokracijo v oboroženih silah (Murska republika, Slovenska vojska 1918– 1919) , najbolj pa se je zadeva razvila v enotah Slovenske partizanske vojske.

Drugo hipotezo, da so »Prvine demokracije so odvisne od potrebe oboroženih sil po človeški sili«. To hipotezo pa lahko dokažem na nekaterih primerih. Za Helvetsko konfederacijo in kozake težko trdimo, da so demokracijo uvedli iz potreb po oboroženi sili. Verjetneje je, da sta to dva preostanka vojaške demokracij, ki sta se ohranila zaradi specifičnih pogojev v katerih sta nastala. Nedvomno pa so Francozi z vpeljevanjem demokracije želeli pridobiti čim večje število vojakov za svoje oborožene sile in s tem so izvajali svojevrstni eksperiment kako bi zadeva lahko živela v oboroženih silah. Konec koncev se stvar ni obnesla in po propadu Pariške komune demokracijo ukinejo. V Standschützen enote so v času največjega pomanjkanja vojaštva mobilizirali vse, kar je bilo še sposobno nositi puško pa zaradi različnih pomanjkljivosti (mladost, bolezen, ...) še ni bilo razporejeno drugam. In ravno z demokracijo so hoteli doseči večji odziv ljudi. Tudi ruska Rdeča garda je hotela na tak način pridobiti čim večje število oborožencev in se na takšen izviren način razlikovati od ostalih oboroženih sil, ki so nastajale širom po deželi. Z normalizacijo razmer in prevzemom oblasti pa tovrstno prakso v Rdeči armadi postopoma opustijo. V revolucionarnih vrenjih po prvi svetovni vojni pa je potreba po

človeški sili najpomembnejši dejavnik za uvajanje demokracije (v dosti večji meri kot v Franciji in Rusiji). To pa lahko tudi tolmačimo tudi z veliko količino teoretičnega pisanja takratnih socialistov, ki so poskušali uvajati demokracijo v oborožene sile. O Slovenski vojski težko rečemo, da je bil motiv uvajanja demokracije pridobivanje novega vojaštva. S tem je poskušala zgolj skupina celjskih entuziastov, vendar pa višje poveljstvo nikakor ni hotelo sprejeti njihove ideje. Španija je podoben primer kot Rusija. V izobilju različnih enot in ideologij se je našlo mesto za demokracijo. Nekatere enote so se s tem želele še bolj razlikovati od ostalih in tako postati bolj zanimivi tudi za nove člane. Pri Slovenskih partizanih pa je nedvomno eden pomembnejših razlogov za uvajanje demokracije ravno potreba po čim večjem kadru, kot tudi zgledovanje po različnih prej opisanih primerih. Tako lahko drugo hipotezo dokažem za približno polovico vseh opisanih primerov, vendar pa ta kriterij konec koncev ne igra tako zelo pomembnega dejavnika, kot sem predvideval na začetku raziskave.

S primeri sem dokazal, da so nekatere oborožene sile vpeljevale v svoje enote elemente demokracije, vendar ob določenih pogojih. Vsi ti primeri so različni po nastanku in po načinu delovanja. Na splošno jih lahko porazdelimo v več skupin.

1. Primeri uvajanja demokracije zaradi dejanskih potreb na terenu (Francoska tajska legija 1831, Slovenska vojska 1919)
2. Primeri uvajanja demokracije zaradi poudarjenega razlikovanja med novim in starim sistemom (kozaki, francoske revolucije, ruska revolucija 1917, španska državljanska vojna, slovenski partizani 1941–1943)
3. Primeri uvajanja na podlagi geografsko-zgodovinskih in družbenih danosti (Helvetska konfederacija)
4. Primeri, ki prepletajo vojaško in civilno sfero (Standeschützen)
5. Ideje v »revolucionarnih zanosih« (revolucije po prvi svetovni vojni, kronštadtski mornarji 1921)

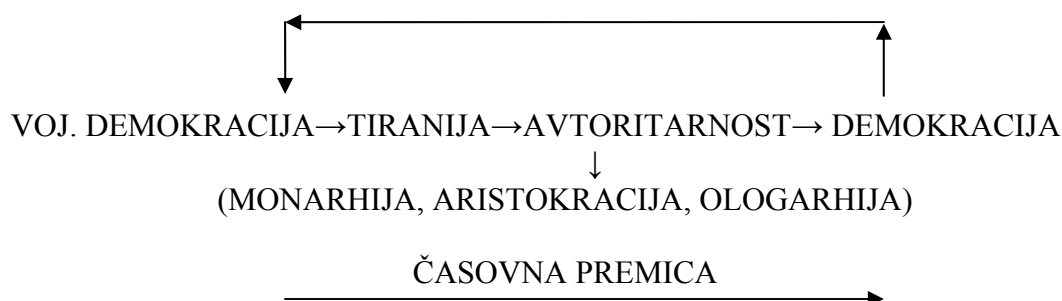
Nekatere primere bi lahko pripisali tudi več skupinam, vendar pa sem jih porazdelil po glavnem vzroku nastanka.

Zanimiv model za preučevanje demokracije ponudi Tilly v delu *Contention and Democracy in Europe, 1650–2000*. Pot od tiranije do demokracije nujno vodi skozi avtoritarizem. Od pripravljenosti ljudstva na demokracijo in pa razvoja demokratičnih institucij pa je odvisno o kateri obliki avtoritarnosti govorimo (Tilly 2004) (če si sposodimo klasično terminologijo Platona in Aristotela monarhija, aristokracija in

oligarhija). Če pa pred tiranijo postavimo še vojaško demokracijo pa lahko govorimo o zaključenem ponavljajočem ciklu izgradnje in napredovanja demokracije – izmenjevanje obdobji demokracije in avtoritarnosti (»Zgodovina se ponavlja«).

Shema 7. 1: Razvoj demokracije

Isti model lahko uporabimo tudi na oboroženih silah. Oborožene sile prav tako opravijo podoben razvoj od vojaške demokracije do avtoritarnosti in nekateri (v diplomu opisani) primeri tudi na področje demokracije. Kako pa se to odraža v oboroženih silah? Najlažje lahko to demokratizacijo opišemo z razvojem verige poveljevanja (»chain of command«). V vojaški demokraciji tako lahko zasledimo posvetovanje na plemenski skupščini in s tem neposredno udeležbo oborožencev pri pomembnih vojaških odločitvah. V tiraniji to vlogo plemenske skupščine prevzame sam tiran (primer Filip Makedonski). To tudi pomeni, da sama veriga poveljevanja ne potrebuje velikega častniškega kadra, ki je tu zgolj za prenašanje povelji od tirana do najnižjega vojaka. V avtoritarnih sistemih pa pride do vedno večje diferenciacije, specializacije in razvoja različnih stopenj znotraj verige poveljevanja (hkrati z izoblikovanjem družbenih razredov). Podobno lahko spremljamo odpiranje poveljevalnih mest na celoten kader. Tako so bila v vojaški demokraciji in tiraniji ta mesta rezervirana za člane družine tirana oz. rodovnih starešin, kasneje pa so postopoma postala dostopna vsem (Napoleonova izjava). Na splošno oborožene sile zaradi zelo specifične vloge potrebujejo avtoritarnost. Zgodovinsko sicer poznamo primere uvajanja demokratičnih prvin v oborožene sile, vendar pa dolgoročno demokracije ni zdržal noben sistem. Demokracije so sicer problem avtoritarnosti v demokraciji reševale na različne načine, kot najbolj razširjen pa je ta, da so vsaj simbolično na čelo avtoritarnih sistemov postavljali civilne osebe (obrambne ministre, premiere, predsednike, ...). Po drugi strani pa uvajajo elemente, ki bolj spadajo v

civilno družbo (vojaški sindikati, varuh človekovih pravic, ...), vendar pa se ideja popolnega prenosa prvin demokratične družbe (do sedaj) še ni obnesla.

Vojna je nedvomno povezana z ekonomijo in diplomacijo in politiko /.../ vendar povezanost še ne pomeni niti enakost niti podobnosti. Vojna je povsem drugačna od diplomacije ali politike, saj se v njej vojskujejo močje z povsem drugačnimi vrednotami in spretnostmi, kakor pa jih imajo politiki ali diplomati. To so vrednote drugega sveta, zelo starodavnega, ki obstaja vzporedno s vsakdanjim svetom, vendar ni del njega. Oba svetova se sčasoma spreminjata, in vojaški svet se postopoma prilagaja civilnemu (Keegan 2005: 17).

Težko si predstavljam, kakšne posledice bi imela morebitna zavrnitev ukazov na fronti tik pred izvedbo določene akcije. Nekateri vojaški zgodovinarji dokazujejo, da lahko v teku zgodovine zasledujemo naraščanje demokracije v oboroženih silah, ne predstavijo pa konkretnih primerov.

Prvine demokracije v oboroženih silah bi lahko predstavljale (nekje v pridnosti) nov način za sooblikovanje odločitev in upoštevanja mnenj posameznega pripadnika (in s tem približevala oborožene sile družbi). Vendar pa bi te odločitve lahko imele zgolj posvetovalno vlogo, končne odločitve pa bi sprejela višja avtoriteta. Problem, zakaj je bilo le malo opisanih primerov uspešnih je verjetno tudi v tem, da so izvajali demokracijo v različnih kriznih obdobjih in s tem že avtomatično obsodili poskuse na propad. Zanimivo bi bilo namreč videti kako bi zadeva delovala v mirnodobnem času in kaj bi s tem pridobile oborožene sile. Na tem mestu bi kot obetajoč in zanimiv primer izpostavil vojsko Švicarske konfederacije, ki bi lahko bila predmet za nadaljnje preučevanje.

Gradiva za nadaljnjo analizo še nikakor ni zmanjkalo. Skozi svojo raziskavo sem odkril še nekaj primerov, ki pa jih nisem uvrstil v ta pregled, ker ne ustrezajo zastavljenim omejitvam. Ti primeri so islandski Vikingi v srednjem veku, oborožene sile italijanskih mestnih državic, Landsknehti, Mameluki, Irokeška konfederacija, oborožene sile konfederacije med ameriško državljansko vojno... Z njimi želim vzpodbuditi kakšnega entuziasta, da bi po mojih stopinjah raziskal obdobja, ki jih jaz nisem opisal.

In kaj lahko rečemo za sklep naloge. Dosedanji primeri uvajanja demokracije se niso izkazali kot uspešni in če se vrnem nazaj k tistemu slavnemu izreku, da v vojski ni demokracije, ga lahko malo spremenim in po nalogi zapišem svojo verzijo. Vojska ni najprimernejše območje za izvajanje demokracije.

8. LITERATURA

1. Abbott, Peter in Eugene Pinak (2004): *Ukrainian Armies 1914–1955*. Oxford: Osprey Publishing.
2. Ambrožič-Novljan, Lado (1983): *Petnajsta divizija*. Ljubljana: Borec.
3. Bebler, Anton (1975): *Marksizem in vojaštvo*. Ljubljana: Komunist.
4. Bebler, Anton (2004): *Knjiga o Primožu Alešu Beblerju*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
5. Bebler, Anton (2006): *Gradivo za predmet »Primerjalni politični sistemi«*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
6. Black, Jeremy ur. (1999): *European warfare, 1453–1815*. New York: St. Martin's Press.
7. Blake, Robert ur. (1993): *Oxfordova enciklopedija zgodovine 2. knjiga, od 19. stoletja do danes*. Ljubljana: DZS.
8. Blanning, Tim C. W. (1996): *The French Revolutionary Wars 1787–1802*. London etc.: Cambridge Publishing.
9. Bradley, Ken (1994): *International Brigades in Spain 1936–1939*. London: Osprey.
10. Broue, Pierre in Emile Temine (1986): *Španska revolucija in državljanska vojna*. Ljubljana: Delavska enotnost.
11. Božič, Branko in drugi, ur. (1980): *Zgodovina v slikah. 1850–1918. Petnajsta knjiga*. Ljubljana: DZS
12. Canadian Institute of Ukrainian Studies, Toronto office (2001): *Encyclopedia of Ukraine*. Dostopno na <http://www.encyclopediaofukraine.com> (10. januar 2007).
13. Canfora, Luciano (2006): *Demokracija: Zgodovina neke ideologije*. Ljubljana: Založba * cf.
14. Censer, Jack R. in Lynn Hunt (2001): *Liberty, Equality, Fraternity: Exploring the French Revolution*. Pennsylvania: Penn State Press. Dostopno na <http://chnm.gmu.edu/revolution/d/389/> (25. maj 2007).
15. Crowdy, Terry (2004): *French Revolutionary Infantry 1789 – 1802*. Oxford: Osprey Publishing.

16. Dahl, Robert A. (1997): *Uvod v teorijo demokracije*. Ljubljana: Založba Krtina.
17. Damjanović, Pero ur. (1971): *Pariška komuna 1871–1971*. Beograd: Institut za savremenu istoriju.
18. DDPS (2006): *Département fédéral de la défense, de la protection de la population et des sports*. Dostopno na <http://www.vbs.admin.ch/internet/vbs/fr/home.html> (20. oktober 2006).
19. Della Porta, Donatella (2003): *Temelji politične znanosti*. Ljubljana: Založba Sophia.
20. Dežman, Jože in Nataša Budina Kodrič (1992): *Gorenjski partizan. Gorenjski odred 1942–1945*. Kranj: Partizanski knjižni klub.
21. Dolinar, Ksenja in Seta Knop, ur. (1994): *Leksikon Cankarjeve založbe*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
22. Došen, Živko (1987): *Socijalizam i odbrana*. Zagreb: Globus.
23. Engels, Frederick (1855): *The Armies of Europe. First Article. Putnam's Monthly*, No. XXXII, Avgust 1855. Dostopno na <http://www.marxists.org/archive/marx/works/1855/armies-europe/ch01.htm> (25. maj 2007).
24. Engels, Frederick (1953): *Izabrana vojna dela*. Beograd: Vojno delo.
25. Esenwein, George Richard (1995): *Spain at war: the Spanish Civil War in context, 1931 – 1939*. London, New York: Longman.
26. Finley, Moses I. (1999): *Antična in moderna demokracija*. Ljubljana: Knjižna zbirka Temeljna dela: Založba Krtina.
27. Fisher, Todd (2001): *The Napoleonic Wars, The rise of the Emperor 1805–1807*. Oxford: Osprey Publishing.
28. Gillon, Étienne (1976): *Petit Larousse illustré*. Pariz: Librairie Larousse.
29. Godec, Rupko in drugi, ur. (1975): *Izkušnje in nauki pariške komune 1871*. Ljubljana: Komunist.
30. Grizold, Anton (1999): *Obrambni sistem Republike Slovenije*. Ljubljana: Ministrstvo za notranje zadeve, Visoka policijsko-varnostna šola.
31. Harmon, Judd (1964): *Political Thought: from Plato to the present*. New York: McGraw-Hill book company.
32. Haythornthwaite, Philip (1984): *Napoleon's Guard Infantry (1)*. Oxford: Osprey Publishing.

33. Hippe, Oskar (1979): *...And Red is the Colour of our Flag*. Dostopno na <http://www.marxists.org/subject/germany-1918-23/hippe/index.htm> (25. maj 2007).
34. Jaurès, Jean (1907): *Democracy and Military Service*. Dostopno na <http://www.marxists.org/archive/jaures/1907/military-service/ch14.htm> (25. maj 2007).
35. Jogan, Savin (1997): *Mednarodno vojno/humanitarno pravo*. Ljubljana: Center vojaških šol MORS.
36. Jung, Peter (2003): *The Austro – Hungarian forces in World War I*. Oxford: Osprey Publishing.
37. Jurado, Carlos Caballero (2001): *The German Freikorps 1918–1923*. Oxford: Osprey Publishing.
38. Kavčič, Bogdan (1991): *Sodobna teorija organizacije*. Ljubljana: DZS.
39. Keane, John (1990): *Despotizem in demokracija*. Ljubljana: Knjižnica revolucionarne teorije.
40. Keegan, John (2005): *Zgodovina vojskovanja*. Ljubljana: Založba FDV.
41. Khvostov, Mikhail (1996): *The Russian Civil War (1). The Red Army*. Oxford: Osprey Publishing.
42. Khvostov, Mikhail (1997): *The Russian Civil War (2). White Armies*. Oxford: Osprey Publishing.
43. Kidrič, Boris (1944): *Dve vojski, dva značaja in dva namena*. Glavni štab NOV in PO Slovenije.
44. Klanjšček, Zdravko (1994): *Gradivo za vojaško zgodovino*. Ljubljana: FDV.
45. Klos, Stanley L. (2001): *Marquis de Lafayette*. Carnegie, PA. Dostopno na <http://www.marquisdelafayette.net/> (25. maj 2007).
46. Knotel, Richard (2005): *Die Eiserne Zeit Vor Hundert Jahren 1806–1813*. Frankfurt: Ken Trotman Publishing.
47. Konte, Breda in drugi, ur. (1984): *Zgodovina 2*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
48. Kotnik, Igor (1994): *Primerjava obvezniškega in poklicnega popolnjenja oboroženih sil z vojaki v sodobnih državah*. Magistrska naloga. Ljubljana: FDV.
49. Kveder, Dušan (1975): *O osvobodilni vojni*. Ljubljana: DZS.
50. Lenin, V. I. (1918/1958): *Država in revolucija. Marksistični nauk o državi in naloge proletariata v revoluciji*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

51. Lešnik, Avgust (2000): *Od despotizma k demokraciji*. Ljubljana: Modrijan.
52. Lynch, Michael (1996): *Reaction and revolutions: Russia 1881–1924*. London: Hodder & Stoughton.
53. Luxardo, Hervé (1989): *V času francoske revolucije: čas, ki je pretresel svet od Amerike do Francije*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
54. Markov, Walter in Albert Soboul (1989): *1789 Velika revolucija Francozov*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
55. Mason, David S. (2005): *Revolutionary Europe 1789–1989. Liberty, Equality, Solidarity*. Laham etc.: Rowman & Littlefield Publishers Inc.
56. Mathiez, Albert (1938): *Francoska revolucija*. Ljubljana: Naša založba.
57. MacNeil, William H. (1983): *Pursuit of Power*. Chicago: University of Chicago Press
58. Michelet, Jules (2000): *Histoire de France*. Pariz: Sarl Felix.
59. Miller, Douglas (1995): *The Swiss at War*. London etc.: Osprey.
60. Moskos, Charles, J. A. Williams in D. R. Segal (2000): *The postmodern military: armed forces after the Cold War*. New York in Oxford: Oxford University Press.
61. Ohlmeyer, Jane in John Kenyon, ur. (1998): *The Civil Wars*. Oxford: Oxford University Press.
62. Orwell, George (1984): *Kataloniji u čast*. Zagreb: Avgust Cesarec.
63. Perić, Boris (2005): *Druga ruska revolucija*. V izdaji Hrvatski vojniki, br. 17: Zagreb, Dostopno na <http://www.hrvatski-vojniki.hr/hrvatski-vojniki/0172005/rusija.asp> (25. maj 2007)
64. Pipes, Richard (1990): *The Russian revolution*. New York: A. A. Knopf.
65. Pocock, Tom (2004): *Stopping Napoleon*. London etc.: John Murray.
66. Pohl, Walter (1994): *Habsburžani: zgodovina evropske rodbine*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
67. Przeworski, Adam (1997): *What Makes Democracies Endure?* Baltimore: Johns Hopkins University Press.
68. Rogelj-Zupan, Barbara (2001): *Neenakost v vojski enakosti*. Diplomaska naloga. Ljubljana: FF, oddelek za Zgodovino.
69. Schattschneider, Elmer E. (1960): *The semi sovereign people. A realist's View of Democracy*. New York in Holt: Rineart&Winston.

70. Schwab, Gustav (1988): *Najlepše antične pripovedke*. Ljubljana: Mladinska knjiga
71. Seaton, Albert (1972): *The Cossacks*. Reading: Osprey Publishing Ltd.
72. Shann, Stephen (1991): *French Army 1870–71 Franco-Prussian War (2)*. London: Osprey Publishing Ltd.
73. *Slovar slovenskega knjižnega jezika*. 1994. Ljubljana: DZS.
74. Smelser, Neil J. in Paul B. Baltes (2001): *International Encyclopedia of the Social&Behavioral Science*, Vol. 5. Amsterdam etc.: Elsevier.
75. Sruck, Vlado (1995): *Leksikon politike*. Maribor: Založba Obzorja.
76. Švajncer, Janez J. (1990): *Slovenska vojska 1918–1919*. Ljubljana: Prešernova družba.
77. Švajncer, Janez J. (1992): *Vojna in vojaška zgodovina Slovencev*. Ljubljana: Prešernova družba.
78. Švajncer, Janez J. (1998): *Vojna zgodovina*. Ljubljana: DZS.
79. Taillemite, Etienne (1989): *La Fayette*. Pariz: Fayard.
80. The Roman Curia (2007): *The Swiss Guard*. Dostopno na http://www.vatican.va/roman_curia/swiss_guard/swissguard/storia_en.htm (25. maj 2007).
81. Tilly, Charles (2004): *Contention and Democracy in Europe, 1650–2000*. Cambridge: Cambridge University Press.
82. Titl, Julius (1970): *Murska republika 1919*. Murska Sobota: Pomurska založba.
83. Tolstoy, Nikolai (1978): *The Secret Betrayal 1944–1947*. London: Scribner.
84. Trocki, Leon (1918): *Work, Discipline and Order to Save the Socialist Soviet Republic. The Class Struggle* [United States], Vol.III No.4, November 1919. Dostopno na <http://www.marxists.org/archive/trotsky/1918/03/work.htm> (25. maj 2007).
85. Trocki, Leon (1918a): *The Communist Party and the Red Army*. Volume 1. Dostopno na <http://www.marxists.org/archive/trotsky/1918/military/ch30.htm> (25. maj 2007).
86. Tulard, Jean (1987): *Histoire et dictionnaire de la Révolution française: 1789–1799*. Pariz: La Foffont.
87. Turnbull, Patrick (1978/1995): *The Spanish Civil War 1936–1939*. London etc.: Osprey.

88. *Ustanovna listina OZN in Statut Meddržavnega sodišča*. 1992. Ljubljana: Društvo za ZN za RS.
89. Vandervort, Bruce (1998/2004): *National Guard (France)*. Dostopno na <http://www.cats.ohiou.edu/~Chastain/ip/natguard.htm> (25. maj 2007).
90. Verri, Pietro (1992): *Dictionary of the international law of armed conflict*. Geneva: International committee of the Red Cross.
91. *Vojna enciklopedija*. 1971. Beograd: Izdanje redakcije vojne enciklopedije.
92. Von Pivka, Otto (1974): *The King's German Legion*. Reading: Osprey Publishing Ltd.
93. Vuksic, Velimir (2003): *Tito's Partisans 1941–1945*. London: Osprey Publishing.
94. War Office General Staff (1996): *Handbook of the German Army*. London etc.: Imperial War Museum: Battery Press.
95. Wetzel, Tom (2006): *Workers Power and the Spanish Revolution*. Dostopno na <http://www.workersolidarity.org/spain.pdf> (25. maj 2007).
96. Windrow, Martin (1971): *French Foreign Legion*. Reading: Osprey Publishing Ltd.
97. Zaloga, Steven J. (2001): *The Red Army of the Great Patriotic War 1941–1945*. Oxford: Osprey Publishing.
98. Zelnik, Damijana in drugi (2003): *Zgodovina*. Tržič: Učila International.
99. Zupančič, Franc Jernej (1998): *Dnevnik: 1914–1918*. Ljubljana: Slovenska matica.
100. Žabkar, Anton (2003): *Marsova dediščina, Druga knjiga*. Ljubljana: Založba FDV.
101. Županstvo Pariza (2007): *Logement & Urbanisme*. Dostopno na http://www.paris.fr/portail/Urbanisme/Portal.lut?page_id=101 (25. maj 2007).

PRILOGA

PRILOGA: Klasifikacija primerov demokracije v oboroženih silah

	Švicarska konfederacija	Kozaki	Francoska revolucija 1789	Pariška vstaja 1830 in francoska februarjska revolucija 1848	Francoska tujska legija 1831	Pariška komuna 1871	Stan dshützen (1914-1918)	Ruska garde (1917)	Delavska inkm ečka Rdeča armada (1918-1924)	Kroñštajnski upor (1921)	Slovenska vojska (1918-1919)	Ne mška Revolucija (1918-1923)	Španska državljanska vojna (1936-1939)	Slovenski partizani (1941-1943)
1. svoboda ustanavljanja organizacij in vključevanje (znotraj oboroženih sil)		X				X		X ⁶²		X		X	X	X ⁶³
2. volilna pravica (pravica voliti častnike)	X	X	X	X	X ⁶⁴	X	X	X	X	X	X ⁶⁵	X	X	X
3. pravica do tekmova					X ³	X							X	

⁶² Ta možnost je obstajala zgolj na papirju.

⁶³ Primat nad oboroženo silo je imela Komunistična partija.

⁶⁴ To je bilo zgolj enkratno dejanje ob začetnem oblikovanju enot, ko je primanjkovalo častnikov.

⁶⁵ Neuspešen poskus. Višje nastavljeno ministrstvo zavrnilo pobudo demokracije.

nja za podporo in glasove (pravica do tekmovanja za glasove sovojsk ovalcev)														
4. pravica biti izvoljena (poveljniške) funkcije	X	X	X	X	X ³	X	X	X ₆₆	X	X	X ⁴	X	X	X
5. alternativni viri informacij (možnost vpliva na odločanje predpostavljeneh)		X				X		X		X		X	X	
6. svobodne in poštene volitve (na častniškem mestu)	X	X	X	X	X	X	X	X		X		X	X	X

³ To je bilo zgolj enkratno dejanje ob začetnem oblikovanju enot, ko je primanjkovalo častnikov.

⁶⁶ Lahko si tekmoval za glasove, vendar pa si pred tem moral biti član boljševiske stranke.